
**Стара српска књижевност
у 24 књиге**

**Уређивачки
одбор**

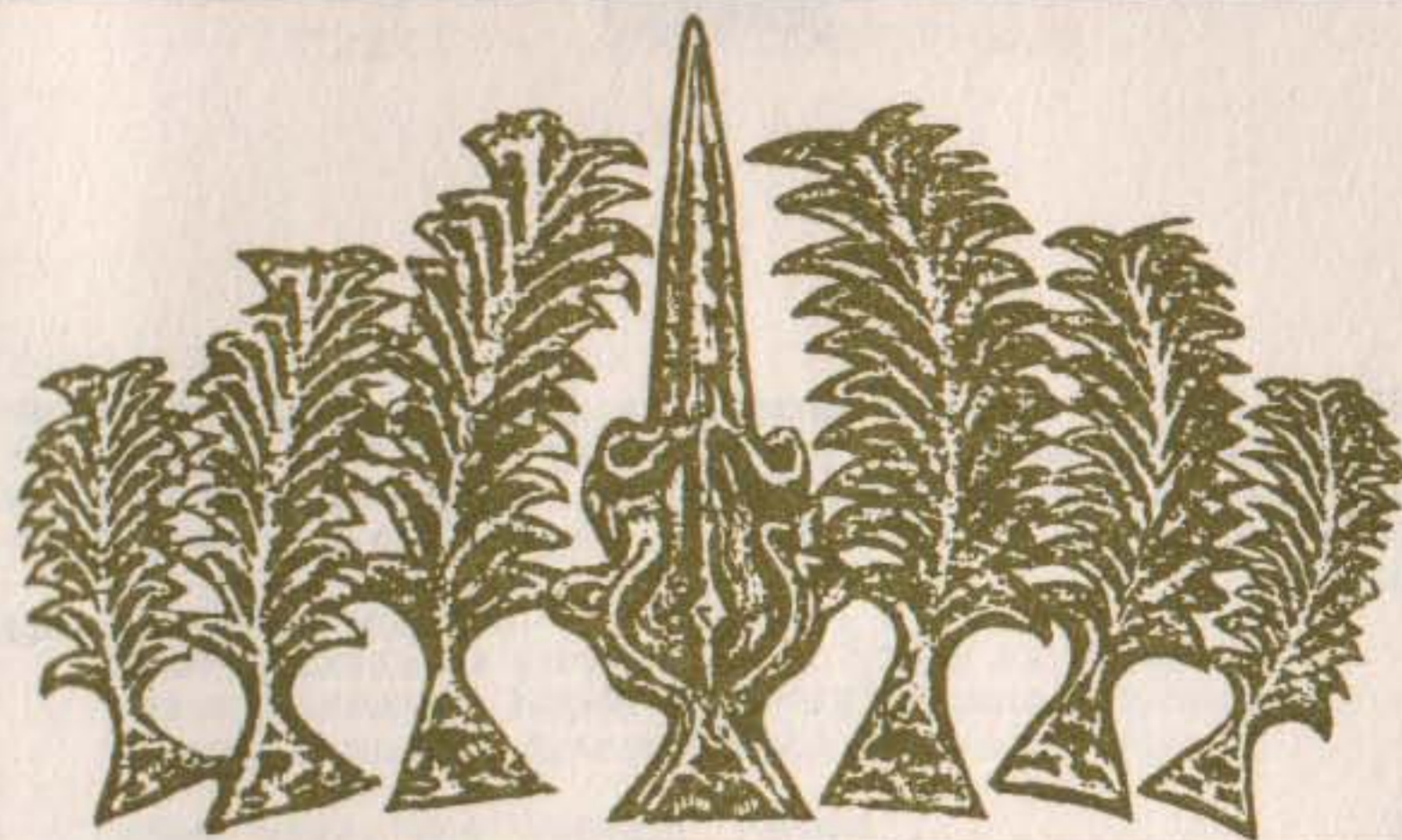

**Димитрије Богдановић (1930—1986)
Ирена Грицкат
Милорад Бурић
Радмила Маринковић
Милорад Павић
Милисав Савић
Биљана Јовановић-Стипчевић**

**Књига
седма**

**Приредио
проф. др Гордон Мак Данијел**

**Данашња језичка верзија
Лазар Мирковић**

Данилови настављачи

**Данилов Ученик,
други настављачи Даниловог
зборника**

**Просвета
Српска књижевна задруга
Београд 1989.**

Желео бих да изразим захвалност Оливери Недић и Више-славу Симићу за помоћ у преводу коментара и увода за ово издање, као и Мири Петровић за превод коментара и увода за књигу *Данило: Житија, Службе*, која је овој претходила.

Гордон Мак Данијел

СКЕНИРАО

ТЕОДОР АНАГНОСТ

Садржај

Гордон Мак Данијел: Увод

РАДОВИ ДАНИЛОВОГ УЧЕНИКА

Краљ Стефан Урош Трећи 27

Милутин ослепљује сина и шаље га у Цариград. Дечански се враћа. Постаје краљ и ради с Данилом. Избор Данила за архиепископа. Борба са бугарским царем Михаилом. Борба са Византинцима. Спремање за смрт и зидање Дечана. Борба са сином. Смрт.

Стефан краљ, син трећег Уроша 67

Увод. Данило га круни за владара. Борба са Византинцима. Борба са угарским краљем Карлом.

Живот архиепископа Данила Другог 79

Увод. Детињство. Милутин узима Данила к себи. Прима монашки чин. Јевстатије Први зове Данила, производи га у презвитера. Данило изабран за игумана Хиландара. Нападају на Св. Гору и Хиландар. Данило одлази у Кареју. Милутин Бањску поверава Данилу. Данило се враћа у Хиландар. Постаје епископ хумски. Враћа се опет у Св. Гору, али постаје архиепископ. Данилова градња у Пећи. Обнова Жиче. Остала дела. Смрт.

РАДОВИ ДРУГИХ НАСТАВЉАЧА

Сава Други, архиепископ српски 121

Архиепископ српски Данило Први 123

Јаков, архиепископ српски 124

Јевстатије Други, архиепископ српски 125

Сава Трећи, архиепископ српски 126

Никодим, архиепископ српски 127

О постављењу првога патријарха српскога Јоаникија 128

О постављењу другог патријарха српскога кир Саве 129

О постављењу трећег патријарха кир Јефрема, с благословом патријарха цариградскога и целог сабора . . 132

Пропратни текстови

Белешка о овом издању 137

Рукописи 138

Скраћенице 139

Библијски цитати 140

Коментари

Списак скраћеница уз коментаре	147
Коментари	149
Регистар	146

Илустрације

Крунисање краља Душана за цара Грка и Срба, на Ускрс, 16. априла 1346, било је потврда да су скоро два века владавине династије Немањића довела Србију у положај најмоћније државе на Балкану.¹ Под влашћу Немање и Првовенчаног, Уроша и Милутина, српска је нација из свог раног станишта у Зети продрла дубоко у унутрашњост Балкана, и српска је држава постепено освајала земље од посусталог византијског царства. Економски, културни и верски живот такође се развио, одржавао корак и подржавао раст политичке моћи. Рудари Саси, дубровачки трговци и которски уметници измешали су се са српским племством и себрима да обезбеде чврсту привреду основану на злату и сребру, трговини и пољопривреди. Однедавно самостална, српска црква, успостављена под вођством светог Саве, ослањајући се на духовно вођство Хиландара, манастира који су основали Немања и Сава, охрабрила је ширење православног хришћанства и подржавала развој културе династије Немањића. Душан је, са свога повољног положаја при крунисању за цара, могао да се осврне и на многе тренутке из управо протеклог четвртстолећа када се успех није чинио тако сигурним.

Када је краљ Милутин умро, 29. октобра 1321, резултати четрдесетогодишњег српског јачања нашли су се у опасности. Милутин је прешао преко именованог свог наследника. Његов најстарији син, Стефан (касније назван Дечански), био је Милутинов избор до, отприлике, 1314, када се побунио против оца под притиском племства из Зете, где је владао од 1309. Исход ове побуне био је да је отац Стефана ослепио, искључивши га тиме из наследства, а потом га и

---

¹ О владавини Душановој видети: *Историја српског народа*, I, Београд 1981; *Историја Црне Горе*, 2/1, Титоград 1970; К. Жиречек, *Историја Срба*, I, 3. изд., Београд 1984; G. Soulis, *The Serbs and Byzantium During the Reign of Tsar Stephan Dusan (1331—1355) and His Successors*, Washington: Dumbarton Oaks 1984; P. Бук, *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986.

прогнао у Цариград. Ипак, почетком 1321. Стефан се вратио у Србију, објавио чудесно враћање вида и тако поново постао претендент на престо. Током Стефановог изгнанства Милутин је, засигурно, другог сина, Константина, сматрао својим наследником. Постојао је и трећи својатач, Милутинов братанац Владислав, коме је, вероватно, био обећан престо после Милутинове смрти, по договору у Дежеву 1282. када је Милутин добио престо од свог брата Драгутина, Владислављевог оца. Право на владавину Србијом било је одлучено тек после дугог грађанског рата — трајао је две деценије — из којег Стефан 1324. године излази као победник. Убрзо после тога Србију је узнемирио савез Бугарске и Византије, успешно разбијен поразом Бугара код Велбужда (Бустендила) 28. јула 1330, у чему су учествовали и Стефан Дечански и Душан. Сарадња оца и сина није трајала дуго; већ следећа година донела је отворени сукоб међу њима, чији разлози нису јасни али који је довео до коначне победе Душанове: 8. септембра 1331. он се крунисао за краља.

Душанова краљевина је била суочена, на једној страни, с одређеним политичким и личним проблемима, а на другој, с циљем највећег могућег ширења ка југу и истоку. Учинивши све што је могао да обезбеди мирне односе на осталим странама, Душан се усредсредило првенствено на грађански рат у византијском царству, између Палеолога и Јована Кантакузена, чиме је хтео да помогне својој политици ширења граница. Само је угарска држава под Карлом Робертом представљала супарника Србији. Рано примирје с Андроником III Палеологом (1328—1341) и пораз угарске војске 1335. одгодили су сукоб. Примирје с Андроником III није потрајало; уз то, Душан се озбиљно разболео пред крај четврте деценије XIV века па је био заокупљен сигурношћу опстанка своје породице у случају сукоба. Душан се, ипак, опоравио, док је Андроник оболео и умро 1341. До 1343. Душанови односи са странкама уплетеним у византијски грађански рат довели су дотле да је могао да безбедно упадне с војском у грчке земље у источној

Македонији и Албанији. Тада је постала сасвим извесна могућност замене универзалног хришћанског царства, којим су владали Грци, новим, којим би владали Срби. У септембру 1345, после освајања Сера, најважнијег града између Солуна и Цариграда, Душан је могао да обелодани свој циљ: прогласио је себе царем.

Проглашењу царства на челу са српском династијом Немањића следило је наслеђе већ усађено у српској култури, и наишло је на подршку свих слојева друштва. Политичке и економске предности биле су очигледне, барем међу владајућим племством — које је могло очекивати да преузме власт над земљама које су сада дошле под српску управу, и међу црквеним великодостојницима — којима би припали приходи из парохиија раније потчињених цариградском патријарху. Свима је изгледало да династији Немањића доликује да води Србију ка овим новим врхунцима моћи, пошто је култ династије већ био успостављен.

Од својих почетака, средином XIII века, култ Саве и Немање је свој најснажнији књижевни израз досегао у делима Теодосија, за време владавине краља Милутина.² Сваки владар Немањић је у својим повељама јасно указивао на своје порекло од Немање па надаље. Ово је први учинио Радослав (1227—1234): у документу, са датумом 4. фебруар 1234, у којем Радослав описује како су га примили Дубровчани пошто га је свргнуо брат Владислав, он себе назива „Стефан, у Христа Бога верни краљ свих рашких земаља и травунијских, унук светог Симеона Немање и син првовенчаног краља блаженопочившега Стефана монаха, Радослав“.³ Следећи Радослављев пример, Владислав, Урош и Милутин користе и проширују ову формулацију. Посебно је занимљив пример у запису на јеванђељу из 1316. писаном за Ми-

² Теодосије, *Житије светог Саве*. Превод А. Мирковић, редакција Д. Богдановић, Београд 1984.

³ F. Miklošić, *Monumenta Serbica Spectantia Historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii*, Већ (1858), репринт Грац 1964, 19, бр. XXIII.

лутина: „У првима изабра праоца Аврама и од њега многе доброплодне изданке расплодив, то јест и прекраснога Јосифа, и пророка и цара Давида, и других много, и до Пречисте, а у садашњим покољењима изабра и уздиже господина светога Симеона Немању... и од њега доброплодне изданке процвета, то јест господина светога кир Саву, и друге многе, а међу њима и господин наш Стефан краљ Урош, син великога краља Уроша, унук првовенчаног краља Стефана, а праунук светога Симеона Немање...“⁴

Дечански и Душан прихватају ову формулацију, иако се Душан много више позива на Немању када себе повезује с династијом, као у даровној повељи Хиландару: „Стефан краљ, син богом просвећенога краља српскога Уроша трећег и праунук светога Симеона новог мироточца Немање, чијега корена светога ја грешни изданак јесам.“⁵

Развитак култа династије и наслеђе власти кроз лозу Немањића може се такође видети на фрескама у владарским задужбинама, најочигледније из времена владавине Милутина и Душана. Први пример сликања предака владара-ктитора појављује се у Бурђевим Ступовима, Драгутиновој цркви-гробници, где су на јужним и западним зидовима Драгутинове капеле приказани Немања, Првовенчани, Урош и Јелена лево од Христа, док су Драгутин, Каталина и син Владислав, са Милутином и његовом женом Јеленом, на десној страни.⁶ На своду изнад ових фресака живописани су призори предавања власти Немање Првовенчаном, крунисања Уроша и Драгутина, и предавање власти Драгутина Милутину у Дежеву, што је, наравно, видљиви подсетник на Милутиново право на власт. Ово је даље развијано током Милутинове владавине — од фресака у цркви Јоакима

⁴ Д. Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд 1978, 53—54.

⁵ F. Miklošić, *op. cit.*, 121, бр. СХI.

⁶ С. Радојчић, *Портрети српских владара у средњем веку*, Скопље 1934, 27—28; В. Бурић, „Историјске композиције у српском сликарству средњег века и њихове књижевне паралеле“, ЗРВИ, 10, 1967, 135—136.

и Ане у Студеници (1314),⁷ до коначног живописања лозе Немањића у Грачаници (1320),⁸ па и у време Душана, у Пећи (око 1334)⁹ и Дечанима (1348—1350).¹⁰

Сливање развоја култа династије, проблема Милутиновог права на власт и нејасности око наслеђа, и књижевне баштине о животима Немање и Саве — све то чини основу Даниловог дела. Као присталица Милутина и династије, као водећа личност цркве, Данило је веома добро познавао духовне и политичке прилике свог времена, њихове исходе и последице. Било му је познато понашање владарског двора, духовна важност култа династије; као надзорник изградње Дечана и живописања Пећи, које је обухватило и осликавање лозе Немањића, био је добро упућен у књижевне и уметничке изразе односа према династији. У својим је књижевним делима, и у вођству цркве, Данило створио услове у којима су могли да се остваре захтеви државе и цркве за писаном историјом.

Материјал за неку врсту историје династије Немањића и српске цркве већ је постојао. Житија светог Симеона од Првовенчаног и Саве, и житија светог Саве од Доментијана и Теодосија обезбедила су рану основу. Данило је оставио житија Драгутина, Милутина, Јелене, Арсенија, Јевстатија I (и можда Јоаникија I), те је јасно положио основе за даље радове. Остало је само да се радови Данила и његовог Ученика повежу у одговарајућу целину па да се обезбеди историјски оквир за Душанова достигнућа, која је, наравно, требало довести у везу са његовим прецима, нарочито са Милутином, и преко њих са Немањом.

Бројна питања могу се поставити о овоме зборнику биографија династије Немањића и црквених

⁷ S. Curčić, „The Nemanja Family Tree in the Light of the Ancestral Cult in the Church of Joachim and Anna at Studenica“, ЗРВИ, 14/15, 1973, 191—196.

⁸ В. Бурић, *Византијске фреске у Југославији*, Београд 1974, 52, нап. 54.

⁹ *Ibid.*, 59, нап. 64.

¹⁰ *Ibid.*, 56—57, нап. 60.

великодостојника: колико их је писаца писало? ко је одговоран за који део? када су, и где, дописани додаци и извршене измене? Одговори на ова питања вероватно ће заувек остати непотпуни, али пажљиво изучавање текстова и историјских околности датог времена даје неке могуће одговоре и неке претпоставке.

Данилови радови су већ разјашњени другде,¹¹ и сада нас не занимају, осим за нека узгредна опажања. Данилови књижевни напори, природно, претходе његовој смрти 1337. Такође је јасно да су житија Драгутина и Милутина подлегла уређивачким изменама, што мора бити доведено у везу са састављањем зборника.

Свршетак сваког од ових житија био је преписиван и дописиван да би била осветљена Данилова улога у догађајима из живота ова два краља. Докази ових измена одавно се већ не доводе у питање:¹² наиме, Данило о себи самоме пише у првом лицу, док се у последњим деловима оба житија на Данила позива у трећем лицу. Надаље, не само што Данило није написао завршетке какви се јављају данас, већ се јасно види да их није написала ни иста особа.¹³ Доказе налазимо у употреби извесних титула у црквеној хијерархији, као што су „преподобни“ за монаха или игумана, „свеосвећени“ за епископа, и „преосвећени“ за архиепископа. Данило је у Драгутиновом житију погрешно назван архиепископом или „преосвећеним“, док је тачно назван епископом (и Бањске и Хума) или „свеосвећеним“ у Милутиновом жи-

¹¹ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*, Београд 1988, 16—24.

¹² Први који је запазио промену био је И. Павловић, *Књижевни радови архиепископа Данила II*, Београд 1885, 12. Види такође: П. Протић, *Житија српских светаца као извор историјски*, Београд 1897, 112; Љ. Стојановић, „Житија краљева и архиепископа српских од архиепископа Данила и других“, *Глас САН*, 106, 1923, 101—103.

¹³ Ово запажање је први извео, без овде приказаних доказа, G. McDaniel, „Данилов зборник као Данилов, *Festschrift*“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14, 1985, 178.

тију.¹⁴ На основу тога закључујем да су та житија завршила два различита писца.

Један од писаца могао је бити такозвани Ученик Данилов, који је написао житије Данилово и, вероватно, житија Дечанског и Душана.¹⁵ Обично га називају Учеником Даниловим због почетних делова у житију Даниловом, који гласе: „но ја, грешни и недостојни слуга његов, од њега храњен и љубим и васпитан у сваком доброразумију...“ и „кроз мене, недостојнога ученика његова“. Ученику се такође приписују житија Дечанског и Душана.¹⁶ Даље, има наговештаја да је Ученик био монах у Хиландару током Даниловог игумановања, за време напада каталонских разбојника 1307—1309: опис тога напада указује на блиско, иако не увек тачно, познавање догађаја. Ако је Ученик заиста преписивао завршетак житија или Драгутиновог или Милутиновог, онда је изменио крај само овог другог, Милутиновог, из разлога наведеног раније. Наиме, он у свим својим осталим списима доследно наводи тачне титуле Данилове. Због тога је немогуће да је изменио завршетак житија Драгутиновог. Као што бива, не може се доказати ни да је он радио на житију Милутиновом, нити се ишта сигурно може устврдити у вези са хронолошком повезаношћу ових измена и Ученикових радова.

Ипак, са сигурношћу можемо тврдити да је измена завршног дела житија Драгутиновог извршена пре састављања зборника. Било је наговештавано да су житија Уроша и Драгутина, онаква каква се појављују у Даничићевом издању (1866), била у почетку један рад,¹⁷ и то много пре него што су списи пронађени у постојећим рукописима потврдили

¹⁴ Данило, *op. cit.*, 71—73; 141—148.

¹⁵ Б. Сп. Радојичић заступао је гледиште да би Ученик могао бити хиландарски монах Григорије из Корише, „Старац Григорије“, *Богословље*, 2, 1927, 314—315.

¹⁶ Ово је први изнео В. Јагић, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Zagreb 1867. Види, на пример, његова *Djela*, IV, Zagreb 1953, 351.

¹⁷ И. Павловић, *op. cit.*, 12; С. Станојевић, „Белешке о склопу Данилова Родослова“, *ЛМС*, 183, 1895, 131—132.

ту претпоставку.¹⁸ Завршетак житија Драгутиновог исти је у оба списка, и у првобитном и у каснијем облику, тако да је јасно да је био измењен пре него што је цело житије било подељено у два дела, што се вероватно десило током састављања зборника.

Ова врста двостепеног процеса уређивања очигледна је и у житију Милутиновом. Измена завршетка је већ уочена. Још једна, много опширнија измена била је извршена убацивањем у житије Милутиново приче о побуни Дечанског, његовом ослепљивању и прогонству у Цариград, што је, све у свему, било део процеса састављања.¹⁹ Крај приче, о повратку Дечанског у Србију, убачен је у само житије Дечанског.

Такође се самом процесу састављања могу приписати и кратки делови о архиепископима Сави II, Данилу I, Јакову, Јевстатију II, Сави III и Никодиму, и састављање кратких увода за житија краљева и житија архиепископа. Коначно, пошто је зборник био састављен у један кодекс, и два каснија настављача су унела своје додатке. Један је додао ставак о Јоаникију II, други ставке о Сави IV и Јефрему.

Сада могу да се укратко прикажу кораци у састављању и уређивању, који су до сада расветљени. Данило је написао житија Драгутина, Милутина, Јелене, Арсенија, Јевстатија I и, можда, Јоаникија I. Његов Ученик је написао житије Данила II и, вероватно, житија Дечанског и Душана. Пре но што је зборник састављен, један од настављача је изменио крај житија Драгутиновог, док је други (можда Ученик) променио крај житија Милутиновог. Прича о побуни Дечанског и о последицама побуне била је убачена у житија Милутина и Дечанског, али није могуће утврдити да ли је ово претходило или је

¹⁸ Љ. Стојановић, *op. cit.*, о рукопису сиг. 372(21), Народна библиотека, Београд; Б. Сп. Радојчић, „Житије Стефана Уроша II Милутина у Римничком србљаку“, *Историјски часопис*, 9—10, 1959, 97—100, о рукопису сиг. 267(544), Народна библиотека, Софија.

¹⁹ У вези са овим интерполацијама, види Г. Мак Данијел, „Прилози за историју Живота краљева и архиепископа српских од Данила II“, *Прилози за КЈИФ*, XLVI, 1980, Београд 1984, 42—52, посебно 47—52.

било део самог процеса састављања. При састављању настале су неколике измене и додати одређени делови: дописивани су кратки делови о архиепископима, састављени уводи, раздвојено житије Драгутиново у два нова житија, Урошево и Драгутиново, и убачена позивања једних житија на друга из овог зборника.

Постављајући сада питање датума морамо имати у виду да су питања о датуму и узроку писања неког дела средњовековне књижевности веома уско повезана. Одређени историјски догађаји, као што су канонизација, пренос моштију и посвећење верских грађевина, захтевали су састављање житија светаца, проповеди, литургијског песништва и других радова. Писац је, при том, могао изричито да напише датум и разлог писања, али то углавном није био случај. Истраживач стога мора да трага за мање одређеним потврдама. Тако, када се зна датум састављања, мора се потражити историјска чињеница која ће указати на разлог због којег је неко дело написано. Обрнуто, када се зна разлог писања, треба се вратити историјским записима о догађају или следу догађаја који су могли да подстакну писање одређеног дела. Ова су питања у случају Даниловог зборника чак сложенија но обично. Она се тичу не само сваког појединачног житија него и зборника као целине. Надаље, потребе цркве и државе (оличене династијом Немањића) могу се, током времена, узајамно допуњавати или супротстављати једне другима, до различитог степена. У зборнику се не може наићи ни на какав јасан и несумњив наговештај када је био написан било који од ових радова, нити зашто или где. Због тога се цео спис мора пажљиво истраживати да би се уочили и најмањи наговештаји, а морају се, уз то, помно ишчитати и историјски записи.

Више је од пола века прошло од када је Н. Радојчић у своме уводу за првобитно издање Мирковићевог превода Данила написао: „ја осећам да пицам у сумраку док расправљам“²⁰ о питању прво-

²⁰ Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*. Превод Л. Мирковић, увод Н. Радојчић, Београд 1935, XIX.

битне замисли Даниловог зборника. У неким стварима наше знање о датумима, ауторству и о разлозима писања и састављања зборника није се довољно увећало да бисмо се осећали имало сигурнијима од покојног проф. Радојчића. На пример, самом Даниловом делу се не може тачније утврдити датум настанка него између 1317. и 1337, што је Данилов зрели период живота. Писање Даниловог Ученика смештено је у период непосредно после Данилове смрти 1337; јасно је да је Ученик житије Данилово засигурно писао после смрти овога, док је датирање житија Дечанског и кратког почетка Душановог житија условљено претпоставком да их је писао Ученик. Датирање процеса састављања у 1340. годину наслућује се на основу две чињенице: било је урађено после завршетка житија Даниловог а пре Душановог проглашења за цара.

Ово што следи јесте покушај да се створи целовитија слика процеса писања и састављања зборника. Докази за датирање Данилових састава представљени су у издању ових радова,²¹ док расправе о Ученику и састављању зборника одсликавају наша новија размишљања о овим питањима, и треба их, дакле, схватити као предлоге и упутства за даља истраживања.

Данилово књижевно деловање завршило се пре 19. децембра 1337 — то је датум његове смрти. Изнети су и докази за много одређеније датирање житија Јелениног, Драгутиновог и Милутиновог. Данило је *Живот краљице Јелене* написао највероватније под утицајем настанка култа, убрзо по њеној смрти 8. фебруара 1314. Он описује пренос тела и смештање у ковчег у цркви, догађај који се збио 1317, три године после њене смрти, под надзором њеног духовног оца, епископа Павла из Раса.

Тешко је предложити датовање за *Живот краља Драгутина*. Главни извор је сврха због које је *Живот* написан: да ли је био написан да подржи Драгутинов култ или његов политички став у погледу наследства, или и једно и друго. Историчари су углавном

²¹ Данило, *op. cit.*, 17—23.

наглашавали политичку обојеност *Живота*. Они су сматрали да је Драгутин намеравао да опозове право наследства са својих потомака у корист Милутинових, наредбом да „ако се јави каква благодет Божја на њему, да не износе тела његова од прашњаве земље“. Потреба за таквим потврђивањем Милутиновог рода била је најизразитија између 1320. и 1324, то јест пред саму Милутинову смрт, 1321, до краја грађанског рата из кога је Дечански изишао као победник. Ипак, наглашавање легитимитета Милутина и његове лозе није било ништа мање актуелно ни на почетку Душанове владавине, нарочито због утврђеног Душановог дивљења према Милутину, тако да ране 1330. могу такође бити могуће. Међутим, пошто је вероватно да је пре настављач него Данило написао Драгутинов исказ, може се само закључити да поузданих доказа нема.

Без обзира на политичке импликације *Живота краља Драгутина*, чињеница остаје да је написан да би задовољио потребе цркве, можда за манастирско братство Бурђевих Ступова, у чијој цркви је Драгутин сахрањен и чији је био други ктитор.

Опште је прихваћено мишљење да је Данило *Живот краља Милутина* написао 1324. да пружи подршку Милутиновом култу. Ово датовање се заснива на чињеници да чуда приписана Милутину почињу „до половине треће године после његовог престављења“, дакле негде у пролеће 1324. Било је и таквих претпоставки да Данило није више могао да заврши *Живот краља Милутина* јер је био изабран за архиепископа, после смрти архиепископа Никодима, 21. маја 1324.

Композиције *Живота св. Арсенија и Службе св. Арсенију* требало би повезати са градњом и украшавањем цркве Богородице Одигитрије у Пећи и њене капеле посвећене Арсенију, чији је Данило био ктитор.²² Градња ове цркве датована је искључиво у време Даниловог епископата (1324—1337). Пошто

²² Види В. Ј. Бурџић, „Историјске композиције у српском сликарству средњег века и њихове књижевне паралеле III“, ЗРВИ. 11, 1968, 99—119, нарочито 99—103.

је живописање завршено у исто време, могуће је претпоставити да се завршетак цркве и уклапање неопходних елемената за слављење Арсенијевог култа могло десити две до три године пре Данилове смрти, никако касније. Међутим, у овом тренутку немогуће је бити одређенији.

Данило је написао и *Живот св. Јевстатија и Службу св. Јевстатију*, док је био архиепископ, мада не из сасвим јасних побуда, што није био случај са *Животом св. Арсенија*. Могуће је да је Данило написао *житије* и *службу* у вези са својим радом на обнови Жиче, касних 1320-их и раних 1330-их година. Јевстатије је умро у Жичи, а чуда укључена у *житије* дешавају се на његовом гробу. Друга могућност је да се потреба за *житијем* и *службом* указала у Пећи, где су Јевстатијеве мошти мировале после преноса који је обавио архиепископ Јаков (1286—1292). Најзад, можда је, просто, Данило сматрао да је Јевстатије достојнији издвајања од архиепископа који су се налазили између Арсенија и Јевстатија I (Сава II, Данило I), пошто се Јевстатије поклонили светим местима у Јерусалиму и био игуман Хиландара. У *Житију* Данило ствара дело мањег обима од других *житија*, а задржава структуру хагиографије. Али, и у сведени обим Јевстатијевог живота Данило укључује изванредан број других жанрова, као што су молитве, медитације и проповеди (поуке) братству манастира Арханђела у Зети.

Ученик је *житије* Данилово написао након Данилове смрти 19. децембра 1337. Има наговештаја да многи у српској цркви нису одооравали одлуку о именовану Јоаникија за Даниловог наследника. Такав поступак је разумљив када се зна да је Јоаникије био логотет на Душановом двору, и да, колико је познато, никада није био ни игуман ни епископ. Штавише, његово именоване је можда дошло као резултат нежељеног утицаја двора. Једна од последица његовог именоване могла је бити подстицај онима верним Данилу, нарочито неке попут Ученика — који је Данилу био веома близак преко 30 година — да напишу биографију онога коме су се

с поштовањем дивили. Ово осећање би, природно, било најснажније одмах након избора Јоаникијевог, и зато је било мишљења да је Ученик *житије* Данилово написао до око 1340.

Житије Стефана Дечанског је било написано највероватније у вези са успостављањем култа његове личности, или са самим његовим проглашењем за свеца. А. Соловјев је запазио да је Душан Дечанског назвао свецем у својој повељи издатој 1343. манастиру Светога Петра и Павла на Лиму.²³ На основу каснијег *житија* Стефана Дечанског, које је написао Григорије Цамблак, и у коме чуда приписивана моштима Стефана Дечанског почињу да се остварују седам година након његове смрти (крајем 1331), Соловјев закључује да Дечански није био проглашен за свеца пре 1339.²⁴ Канонизација Дечанског је такође могла бити у вези с неповољним реакцијама поводом Јоаникијевог именоване.²⁵ Дакле, канонизација и свечево *житије* могу се датовати између 1339. и 1343. Ово је, као што смо видели, време када је Ученик написао *житије* Данилово. Данас се не може са сигурношћу утврдити које је *житије* било написано раније. Одговор на ово питање зависиће од решења загонетног питања зашто прича о побуну, изгнанству и повратку Дечанског *није* укључена у првобитна *житија* Милутина и Дечанског већ је била додата у време састављања зборника.

Житије Душаново доноси нам још једно тешко питање. Јасно је да је оно написано пре Душанове смрти, јер би, да није, укључило све догађаје из читавог његовог живота. Уместо тога, само су његово крунисање и сукоби с Андроником III Палеологом и Карлом Робертом описани, што значи — догађаји до 1335. Штавише, о Душану се никада не говори као о цару, што би се засигурно десило

²³ А. Соловјев, „Када је Дечански проглашен за свеца (краља Душана повеља лимском манастиру)“, *Богословље*, 4, 1929, 284—298.

²⁴ Гласник СВД, XI, 1859, 80.

²⁵ Б. Сп. Радојичић, *Развојни лук старе српске књижевности*, Нови Сад 1962. Види и Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, Смедерево 1965, 99—109.

да је дело писано након 1345. Стога можемо бити сигурни да је дело писано између 1336. и 1345. Иако прецизније одређивање датума није могуће, може се закључити да житије представља почетак бележења Душанове владавине, које је вођено у Пећи и које је напуштено кад је изабран Јоаникије. Међутим, зна се да је Душан веома ценио Јоаникија и било би нормално сматрати да је овај узвраћао на исти начин, односно да би зато Јоаникије баш подстакао вођење бележака. Ипак морамо признати да је ова, као и многе друге претпоставке у вези с одређивањем датума, једнако спекулативна и да захтева даље истраживање.

Сличан одговор мора се дати и на питање када је зборник састављен. Углавном је било прихваћено да се то догодило око 1340, барем када се говори о зборнику у његовом садашњем облику. Кључно питање ове расправе је сврха самог састављања зборника. Кад су у питању појединачна житија, можемо се сложити са Д. Богдановићем да „нови свети чланови династије, а поготову низ светих архиепископа српске аутокефалне цркве, изискивали су своје литургијске текстове, житија и службе“.²⁶ Мање је уверљива тврдња да је „Данилова намера била да састави неку врсту српског пролога“²⁷ и засигурно нема доказа који би указивали на то да је Ученик „своја житија додао већ формираном зборнику“,²⁸ иако ово може бити тачно. Без обзира на уверење да су појединачна житија била писана због литургијских разлога, можемо, вођени изучавањем списка, доћи до закључка да су састављање зборника иницирали други разлози, првенствено Душанова потреба или жеља за стварањем неке врсте историје династије и цркве, која би подржавала његове политичке циљеве, али и реакција црквених великодостојника на именовање Јоаникија за архиепископа.

²⁶ Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 175.

²⁷ *Ibid.*, 177.

²⁸ *Ibid.*, 180.

Душан се мора сматрати покретачем састављања зборника, али је отворено питање да ли је оно било исход личног захтева или расположења тога доба. Јасно је да је зборник покушај да се, на једној страни, забележи историја српске цркве и државе а, на другој, да се Душан прикаже у склопу династије Немањића и њеног богомданог права да влада српским земљама. Ово се може видети већ у уводу у зборник, где су побројани сви Немањићи, укључујући Немању, Саву и Стефана Првовенчаног, иако се њихова житија не појављују у зборнику, где се наглашава Душанова улога и где се он везује не толико за оца, Дечанскога, колико за деду, Милутина.²⁹ Утицај Душанов треба тражити и у убацивању приче о побуни Дечанског, што се може сматрати за покушај оправдавања онога што је Дечански претрпео не само од Милутина већ и од Душана.

Друга средишња тачка зборника — некада у складу а некад у нескладу с наглашавањем величине династије Немањића — јесте личност и деловање Данилово.³⁰ У првобитном облику (без делова о патријарсима), зборник се завршавао Данилом, а то се односи и на део о краљевима, где није описан ниједан догађај после Данилове смрти. Данило је, наравно, главни писац, и једини писац чије име је познато. Ученик следи Данилов пример: важније измене у житијима Драгутина, Милутина и Дечанског наглашавају Данилову улогу. Овај стални покушај да се Данило постави у први план мора се видети као труд Ученика и осталих настављача и састављача да изразе поштовање које је Данилу указивано, вероватно као израз отпора избору Јоаникија за Даниловог наследника.

Без обзира на то да ли је састављање зборника више резултат политичких захтева Душанових или духовних потреба цркве, енциклопедијска природа зборника одражава дух пете деценије XIV века. Ова је деценија била време великог ширења и великих освајања, време консолидовања и реорганизације, и

²⁹ Данило, *op. cit.*, 43.

³⁰ Види напомену 3.

време установљења српског царства. Велике епохе људске културе често се завршавају акумулацијом свега карактеристичног за ту епоху у једној јединици, било да је то енциклопедија, као што је у науци, било да је то један изданак те епохе, као што је Бах када се ради о бароку. Може се сматрати да четрдесете године XIV века представљају одраз једне епохе у српској култури: има се у виду декорација Дечана, Душанов законик и Данилов зборник. Одавно је речено да декорација Дечана има енциклопедијски карактер.³¹ Не само да уочавамо већи број циклуса, од којих се неколики појављују ретко, или се никада и не појављују у византијском сликарству, и не само да ови циклуси приказују предмете подробније, са већим бројем слика у циклусу, већ је и иконографија Немањића и црквених великодостојника богатија него пре. Нарочито треба истаћи да се Душан приказује три пута, и као краљ и као цар: заједно са Дечанским као ктитор, изнад свечаног портала што из припрате води у наос; у портрету највећих Немањића (св. Симеон, св. Сава, Милутин, Дечански, Душан и чланови његове куће) у југозападном углу храма; у лози Немањића у припрати. Штавише, јединство цркве и државе изражено је и у сликарству, у северозападном углу припрате, портретима царске породице и неких представника цркве — св. Саве, патријарха Јоаникија и првог игумана Дечана, Арсенија. Ове енциклопедијске представе цркве и државе, хијерархије и династије, имају паралелу у енциклопедијским законцима тада потребним новој српско-грчкој држави. Превод и употреба Властареве синтагме и Јустинијановог закона довели су до промугагме и Јустинијановог закона довели су до промугације Душановог законика 1349. и 1354.³² Заједно с структурама Душанова законика, династија Немањића је добила још једну врсту идеолошке подршке, у писаној историји Срба, а њу представља Данилов зборник.

Гордон Мак Данијел

³¹ В. Бурџ, *Фреске*, 56—58.

³² А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, Београд 1980, 7—8.

Краљ Стефан Урош Трећи

Добро је, вазљубљени христољубимци, од Бога почевши и у Богу свршити, јер рече: „Без њега не свршава се ни реч, ни дело.“^{1*} А пророк и Богоотац: „Објавићу име Твоје браћи мојој, посред цркве певаћу Те.“² И опет: „Не затајих милости Твоје, ни истине Твоје од сабора многа.“³ И опет: „Као што јелен жедни на изворе воде, тако и душа моја ожедне ка Богу крепкому и живому.“⁴ Јер овај Бог, Спас наш Исус Христос, због многога свога милосрђа дарова нам почетак да добро чинимо оно што је праведно, а од тих праведних дела и ја недостојни почевши проговорих к вама, драга моја браћо, оци и чеда вазљубљена. У прошлом времену нешто мало рекосмо о животу христољубивога нашег господина и хранитеља, чији празник годишњега поштовања мину, али његова добра и богоугодна дела су свагда у нама. Зато би била потреба да ја недостојни још нешто мало проговорим вашем христољубљу. Но не зазрите ми ако и грубо проговорим, а ви са љубављу примите у Господу, као што и до сада примасте. Јер молитвама вашим, ово је дело и основано вашом вером. Речено је: „Све, што год узмолите верујући, добићете (примићете).“⁵ Ово што је напред писано и после овога не састависмо сплетом говорничких речи, но помоливши се за вишњу премудрост, од које је свако давање добро и сваки дар савршен,⁶ и за ово призивам у помоћ Бога да се вашим молитвама утврди непоколебимо мој ум. Ово рекох сада и почех.

Милутин, одузевши вид сину Стефану Дечанском, шаље га са децом у Цариград, где их помаже цар Андроник

Када је овај благочастиви краљ Урош ослепио свога сина вазљубљенога Стефана због такве његове кривице, коју указасмо у напред писаном жи-

* Види Библијске цитате, стр. 140. — Прим. уред.

тију овога христољубивога, и даде га у славни Град Константинов, са два његова сина Душаном и Душицом. И када је био приведен тамо ка благоверному цару кир Андронику, заповеди да га чувају, и давши му једну царску палату на пребивање, рече да му дају све што му је на потребу. И пошто је ту пребивао много са нешто мало слугу својих, удаљен од части и славе царске, коју је пре имао, и од љубави свога родитеља, и нечуван од бивших му својих, но да кажем, као да је са мртвима урачунан, и он сам волео је да има смрт него такав живот. Но овај христољубиви муж, лишен толике славе, не само тога, но и светлости својих очију, не застења, нити похули, но све трпећи, благодараше Бога за све што му се догодило, знајући да се Њиме догодило, и речи пророка јављајући, говораше: „Трпећи претрпех Господа, и послушаће ме.“ Јер Исаија каже: „Утешите малодушне и који немају снаге мишљу.“⁷ Рече: „Од жалости венци се плету, и у немоћи сила се савршава.“⁸

Смотримо, вазљубљени, речи овога богољубивога мужа, јер сам себи говорећи мисао, говораше:

„О безумни, толико зло и пакости учинивши ономе који те је родио, и хоћеш ли милости, желиш ли човекољубља?“

А благоверни тај цар васељенски, кир Андроник, као што је по истини назван цар милости, не презре ни овога младића, но видећи га у искушењу и напасти, наклони се на милосрђе његово и не додаде му бол на бол, видећи да му је довољно његово зло, и чинећи милостињу хранио га је, све корисно чинећи му, јер који чини милостињу и посећује оне који су у напасти, посећује Онога који је осиромашно ради нас, Бога Слова. Божаствени Павле рече: „Сетите се свезаних узника и озлобљених, као сами у телу страдајући.“⁹ Јер каже: „Добре усне узвеселиће жалосно срце, а из уста праведнога капље премудрост.“¹⁰

Стефан Дечански пише из Цариграда Данилу у Свету Гору да се заузме за њега код оца Милутина, што Данило и чини, у чему и успева. Стефан се враћа оцу и добија део жупе будималске

Када је син превисокога краља Уроша, звани Стефан, дуго времена тамо живео, и не надајући се ни на кога да му помогне осим на јединога Бога, који је измена свима који су у скрби, јер рече пророк: „Баци на Господа своју жалост, и тај ће те прехранити.“¹¹ Када је био у таковој беди, написавши слова умилних речи са великом тугом срца, и њих даде ка овоме преосвећеноме господину моме, који је тада био у Светој Гори у дому пресвете Богородице, месту званом Хиландар, живећи у усамљеништву ради иночества, молећи му се и говорећи:

„Господине мој и оче, погледај на сузе моје и на уздисање срца мога и стењање; ја сам више него погребен мртавац, јер не видим светлости која сија, ни слике Онога који ме је створио; умуче грло моје од многога плача и вапаја, и нема ко ће се смиловати, мени тубинцу у тубини и странцу међу странама, и послушавши сузе моје неисказаног страдања, подигни са собом у Господу даровани ти сабор, свечасне оце Свете Горе, и потрудивши се, учини за мене недостојнога мољење ка господину моме и родитељу, да не држи јарост гнева свога до краја, да скончам живот у туђем крају. Но добро разумним и слатким речима твојим учини послушним његово превисоко име, да ме доведе у Богом даровану своју државу.

Ево као заробљени слуга или кривац великога зла, насилно бих доведен и предан у руке тубинаца. Но не налазим места речи која ће ме оправдати, јер сам невин за такву осуду. Јер браћа моја и другови и ближњи моји, који се наслабиваху мојим даровима, говораху ми варљиве речи, запеше мрежу ногама мојима, и овако ми учинише, и бих као и онај поругани на њихово презирање, не пазећи на заповест онога који ме је родио. Јер рече у причи: „Слушај, сине, и прими речи моје, да гледајући добро

живота, обрадујеш се;¹² јер син који не чува савете очеве, поучиће се злим речима.¹³

И оваке молбене речи посла ка овом преосвећеном. А овај господин мој, примивши такве речи писма, покренувши се свесрдчним успехом своје богољубазне душе, не презре бола његова срца, сећајући се колико му беше мио испрва, док се не беше разлучио од свога родитеља превисокога краља; и сећајући се таквих његових добрих дела и нелицемерне љубави, пожурѝ се, хотећи му помоћи.

И сакупивши ка себи свечасне и преподобне и достојноимените чрнце Свете Горе, и љубазно учинивши састанак у Господу, и пошто је била духовна беседа међу њима, овај, господин мој, Богом вођен и уразумљиван Духом светим, смислено и разумно посаветова се с њима, и даде им писмо ка њему. И усаветова их многим разумним речима, и изабравши неке од таквих свечасне чрнце Свете Горе, и ове послаше ка превисокоме краљу Урошу саставивши многоразумне и дивне речи писма, којима би могли да постигну вољу њихове молбе, што су молили о сину овога христољубивога. Такође молбу начинише ка преосвећеном архиепископу Никодиму да се потруди са овим посланицима до благочастивога краља. И ова господа моја, као истинити послушници Хрстови и љубитељи Хрстове љубави, свагда готови ка свима заповестима што је на вољу Божју, испуњујући собом речи божаственога писма, уколико хвали све послушљиве, и наоружани том моћном снагом љубави срдачне, и примивши молитву од игумана и од овога преосвећенога, побоше тако у државу овога благочастивога.

И прво дошавши ка овом преосвећеном архиепископу кир Никодиму и учинивши му поклоњење, и дадоше своје књиге што су писане од напред речених. И тако овај господин мој преосвећени архиепископ кир Никодим саслушавши такве речи, и као ваистину муж добрих жеља, ревнитељ истините љубави, мрзећи зло и одвраћајући се од сваке неправде, са успехом уставши побе ка томе благочастивоме и христољубивоме краљу Урошу.

И ту дошавши у један скуп овај преосвећени са таквим богоизбраним чрнцима Свете Горе, и давши им књиге своје, писане од целога сабора Свете Горе, и опет погодном време улучивши, приступише са овим преосвећеним архиепископом кир Никодимом ка благочастивоме, и што су имали да кажу због чега су послани, све изговорише. А овај преосвећени ваистину имајући савршену смелост ка овоме благочастивоме, приступивши к њему поче му говорити слатке и доброразумне речи, којима би му било могуће велики гнев јарости његове окренути на кротост, као што је и било. Јер овај христољубиви, не хотећи презрети такве прозбе и молбе овога преосвећенога и целога Богом љубљенога сабора Свете Горе, но, окренувши се на милосрђе, рече:

„Молбу вашу испуних, и заповедам да буде у свему ваша воља, што сте ми говорили о моме сину.“

И ови блажени благодарише Бога и овога благочастивога, и поклонише му се, говорећи:

„Бог милосрдни, давалац свакога добра и послушатељ оних који га са истином призивају, и свима дајући прошења различним даровима своје богате милости, Он једини најмилосрднији Бог свега видљивога и невидљивога створења, нека испуни вољу и хтење срцу твоме.“

И после овога тај благочастиви краљ посла своје веснике са истинитим знамењем ка својој тасту, благоверноме цару Грка кир Андронику, у славни Град Константинов, где беше држан његов син, говорећи да га пусти. И васељенски цар, чувши такву вест, веома се обрадова, и почастѝ га великом чашћу и давши му све што му треба, и заповеди да га часно испрате у државу његова родитеља, овога благочастивога краља.

Но, вазљубљени, подивимо се овоме светоме и благоверноме васељенском цару кир Андронику, посматрајући његову добру веру и љубав према Богу. Јер њоме разгарајући се, и душу своју чистећи добрим делима свога живота, прозре умним очима будуће давање вечних добара, свагда се милостив јављаше чо-

вечјој природи, као што је био милостив и овоме младићу превисокога краља Уроша. Јер имајући га још тамо у својим рукама, унапред је разумео да му није до краја био одузет вид очију његових по Божјој доброј вољи. Јер Христос, истинита светлост, која просвећује свакога човека који греде у свет,¹⁴ сачува му телесне зенице по пророку, јер рече: „Сачувај ме, Господе, као зеницу ока.“¹⁵

Овај благоверни разумевши такво прогледање његово, не објави никоме таква виђења да му се не дода опет која злоба. Но чинећи му милостињу и хранећи га, тешећи га као чедољубив отац, подиже овога палога и прими њега, кога нико није чувао, и сачува га до таква помиловања од његова родитеља. И почастивши га многим различним похвалним даровима, и колико му је требало, свако довољство даде му, много злато и друге потребе, колико је хтео, и са великом љубављу отпусти га ка овом благоверном и благочастивом и христољубивом краљу Урошу.

И када је дошао ка своме родитељу са сином својим Душаном, и са нешто мало деце своје, и тако павши на ноге његове, имајући повезане очи своје, као што приличи слепоме, и са горким сузама вапијући, говораше:

„Оче, знао сам те да си родом добар, умилосрди се на мене недостојнога, што учиних твоме милосрдном лику, то све дође на мене, и ево исповедам против себе безакоња своја; јер не тајим што знаш, и не одричем што ти је познато; но, крив у свему, лежим као мртавац прострт пред тобом. Но не презри пород бедара твојих.“

А овај родитељ његов, христољубиви краљ, не могући трпети због жалости и туге срца свога, видећи вазљубљенога сина свога где му говори такве речи, измени се на милосрђе, имајући као нову и добру и послушну милост од добре чести и не одмећући се од присности синовљеве, даде му неки мали део од државе жупе будимаљске, где ће се чувати.

Стефан Дечански постаје краљ и позива Данила к себи. Данилова сарадња у државним пословима

Живећи дуго у такву одлучењу, дође време, и када се родитељ његов благочестиви краљ преставио, као што све по имену указасмо у напред писаном житију краља, Божјим благовољењем, овај Богом просвећени син његов, отворивши богохвална уста своја, рече онима који су са њиме:

„Слушајте, вазљубљени, присни моји другови и браћо, и узвеличите Господа са мном, који има силу и крепост, изводећи нас оковане мужаством. Видите и дивите се, јер ја, који сам био слеп, ево сада видим.“

И у тај час сви немишљеном радошћу обрадовавши се, прославише Бога за све. И рашири се та вест у целу државу српске земље и сви на предивно то чудо течаху веселим ногама, и силноименити његова отачаства долазећи клањаху му се. И овај христољубиви молећи се Господу, говораше Давидове речи:

„Господе, наведи ме на пут Твој, и поћи ћу у истини Твојој.“¹⁶ Јер Ти си просвећење моје и спаситељ мој,¹⁷ и Теби сам привржен из утробе, од утробе матере моје Ти си мој Бог.¹⁸ Владика, цар света, Христос.“

После престављења овога блаженога и превисокога краља Стефана Уроша, Божјим извољењем узе престо краљевства син његов Стефан краљ Урош III, који такође беше пун добрих дела и милостиња, неоскудне дарове дајући у божаствене цркве и довољно ка ништима. Јер од своје младости беше научен сваком доброугодном делу, васпитан у поукама родитеља свога превисокога краља, и страх Божји чувајући у срцу своме, увек се бринуо у своме уму да следује богугодним делима и богобојажљиву животу својих родитеља, што и постиже, по Богооцу који је рекао: „Испуни Господ сва твоја прошења“,¹⁹ и опет: „жељу срца његова дао си му“.²⁰

Овоме превисокоме краљу беше дана таква благодат силе Христове, као што се и премудроме цару Соломону даде ширина разума и дубина премудрости, а сила крепости његове од Господа, као и благоверно-

ме цару Константину победа над иноплеменцима ради вере, и као Боговидцу Мојсију против Амалика. И као што је Господ био учинио милост своју у прошлом времену са својим слугама, његовим родитељем, да победи погане народе Персијанце, што указасмо напред у овом житију блаженога, тако и овоме превисокоме краљу, сину његову, беше помоћ и победа неисказана од човекољубивога Бога против његових непријатеља и ратних противника, који злу мисао мисле у своје срцу против његова отацтва, тј. српске земље. Сви такви биваху рушени и умртвљени силом и крепости и мудрошћу даном му од Господа. Јер Бог погледа на његова велика искушења и такве напасти које су му се догодиле у његовој младости, које се не сакрише у роду од ове деце. Зато „преузнесе и дарова му име изнад многих славних имена“,²¹ тако да је и сам рекао: „Помоћ моја је од Господа који је створио небо и земљу.“²² И „ево ја познах како је велики Господ“.²³

Пошто је Бог тако крепио његово краљевство, и пошто је у то доба био свеосвећени епископ хумски кир Данило, о коме указасмо напред у овом спису, колико беше послужио сваким богоугодним делима овом блаженом и превисоком господину краљу, и колико га веома љубљаше и поштоваше због велике његове врлине и угађања, које чињаше овоме у његову животу, а још и после смрти учини бригу овоме, која је на корист души овоме блаженоме. И то све видећи син његов, овај превисоки и благочастиви краљ Стефан Урош III, и богоугодна мисао паде на срце његово, овако говорећи:

„Пошто видим да је господин мој и родитељ у своје животу имао увек овога свеосвећенога место телороднога свога родитеља, боље рекавши господина свога и учитеља и васпитача телеснога, а вођу душевног, па и мени је достојно да чиним такође, као што видим да је учинио и мој родитељ.“

Јер рече: „Што види син оца да чини, исто ће чинити и син.“²⁴ А у Причи рече: „Син премудри весели душу оца свога.“²⁵

„Јер ево, рече, разумем, да се убрзо свршавају моји дани, и не знам према множини грехова мојих, колико учиних у овом животу, које се место обитељи даде души мојој. Ево ћу сада са смелошћу призвати свеосвећенога, и учинићу са њиме љубазно беседовање, да напредујем добрим подвигом у сваком добром делу, да и ја неку бригу учиним ка своје Владици Спасу Христу, не бих ли и неко проштење грехова постигао.“

И све ово што беше мислио у срцу своје овај превисоки краљ, све ово сврши са свеосвећеним епископом Данилом. И тако га овај свеосвећени усаветова божаственим речима да се боји Господа Бога Сведржитеља и да Му угодно чини. Господин краљ узевши овога свеосвећенога у велику љубав и почаст, имао га је уистину као свога господина и учитеља, и хвалио се овим као неком царском утварју, и имао је наду и уздање на овога, да ће овим постићи сву вољу и хтење срцу своје са околним царевима приликом посланства о неким његовим пословима, и више већаше са овим свеосвећеним епископом, као и родитељ његов. Јер велику вештину и разумну мудрост имађаше у срцу своје, да већа са царевима, по про року: „И говорих о сведочанствима Твојима пред царевима, и нисам се стидео.“²⁶

И тако овај свеосвећени виде у које обећање га уведе господин краљ, и како га узе за духовнога оца, и сети се он Владичине речи: „Сила је царство небесно, и усилници га грабе.“²⁷ И који не остави свет овај и „узевши крст свој не иде за мном, не може бити мој ученик“.²⁸ И хтеде ићи у Свету Гору, јер беше њезино васпитање и учење, и веома жељаше да би брзо пошао на предлежећи пут. И тако рече ка превисокоме краљу:

„Нека се сети благочастиво твоје краљевство, колико ти послужих и све угодно ти се од мене сврши по вољи и хтењу срца твога. Да, хоћу да идем, пошто Бог управља моје стопе на пут миран. Хоћу да одем у Свету Гору, не бих ли и тобом неку бригу учинио, што би било на корист души твојој.“

И ово чувши превисоки краљ од свеосвећенога, ражалости се веома, јер му се у то време беше дого-

дила нека скрб од цара бугарскога Михаила, и од брата његова Владислава, сина Стефана краља, а такође је имао посланство због неких царских послова у славни град Константинопољ, звани Цариград и није видео кога ће послати због таквих послова, који му предлеже. И велико саветовање учини са властелом српске земље, овако говорећи:

„Нико неће по вољи и хтењу срца твога учинити, као овај свеосвећени.“

И тако га замоли, говорећи:

„Ево видим, господине мој и оче, да хоћеш да идеш на предлежећи ти пут. Но разуми скрби срца мога, које имам од таквих невоља, испуни вољу прозбе моје, и иди тамо камо те ја шаљем.“

Таково обећање страшно и са клетвом изрече:

„Када се вратиш, да идеш на предлежећи ти пут.“

А он не хтећи не послушати његове молбе, оде прво ка цару бугарскоме, и Божјом помоћу ту сврши његову вољу. Такође и у славни Цариград, и ту сврши сву вољу срца његова. И када се врати из Цариграда, и тако оде у Свету Гору желећи постићи пристаниште где нема нападаја. И тако дошавши у Свету Гору, поче у тишини живети, увек бринући се за душу своју, говорећи у своме уму:

„Хвалим те, слатки мој Исусе, што ме удостоји грешнога, да избегнем узбуне и жалости живота, и доведе ме на ово место, у коме ћу Ти, ако је могуће мени недостојноме, хвале приносити.“

Избор Данила за архиепископа

Када је прошло мало времена и када се преста-вио преосвећени архиепископ Никодим, потражи овај превисоки краљ Стефан Урош Трећи, кога би нашао таквога чрнца и богобојажљива достојноименита мужа, који може предржати престо светога и богоноснога оца нашега светитеља Саве, и пошто је много тражење са таквим испитивањем било, и не могући

наћи таквога чрнца, и паде добра мисао на срце овом превисоком краљу, и сети се овога свеосвећенога епископа кир Данила, колико је са сваком истином и вером и правдом богоизбран и богоугодан муж, и какво му послужење учини. То тако написавши, посла ка свеосвећеноме говорећи:

„Ако ме истинитом љубављу срца твога имаш у своме уму, брзо се само пожурити да дођеш к мени, пошто имам неко велико савезање са тобом.“

А овај свеосвећени не хтећи прегрешити његове воље, узевши мало деце своје, подигавши се дође са журбом ка овом превисоком краљу, пошто нико није знао шта ће се догодити са овим свеосвећеним. И када виде превисоки краљ долазак овога свеосвећенога к њему, испуни му се срце као неком великом радошћу, и отворивши уста своја рече:

„Хвалим Те, Господе, што си ме удостојио да видим овога кога желим.“

И у то време беше дошао господину краљу преподобни игуман Свете Горе, звани Гервасије, са свима изабраним чрнцима Свете Горе. И пошто је сабран цео сабор српске земље, епископи, игумани и сви велемоћни српске земље, учини савезање са овима господин мој краљ о овом свеосвећеном. И изабравши га, и тако великом молбом господина краља, и метанијем часних чрнаца Свете Горе и свега Богом сабранога сабора српске земље, и све учинивши по законском обичају, и тако га узведоше на престо светога архијереја Саве, на дан празника Ваздвижења Часнога Крста, прославише га рекавши:

„Данилу преосвећеному архиепископу свију српских и поморских земаља многа лета!“

И тако видевши овај преосвећени неисказану благодат Божју која се догодила на њему, вазапи говорећи:

„Боже, пази у помоћ моју; Господе, пожурити се да ми помогнеш;²⁹ и удостоји ме, по милости Твојој, да Ти угодим све дане живота мојега и да се бојим Твојега светога имена, и још да у свему чиним Твоју вољу, јер Ти си Бог мој и Владика, који при-

водиш из небића у биће. Знам да нећеш смрти грешника, но да се обрати и жив буде'.³⁰ Јер овога дара милости Твоје, кога ме недостојна удостоји, није моје, но оних који љубе Твоје пресвето име и Теби угодно чине. Но хвалим Те, Владико мој, цару превечни, за сва дивна Твоја и неисказана чудеса, што си ме удостојио да се и кроз мене грешнога и умиљенога слугу Твога приповеди неисповедима сила и множина чудеса Твојих, и још до краја мога прослављам пресвето и пречасно Твоје име."

Непријатељи се дижу против Стефана Дечанскога. Успешне борбе његове са бугарским царем Михаилом

У дане овога превисокога и благочастивога краља Стефана Уроша, силом Божјом угасише се све победе непријатељске, и процвета истинита љубав, Божји мир и неисказана тишина у отачаству овога превисокога краља, и сва чеда његова отачаства радовала су се и веселила се због неисказане милости Владике Христа на многа лета.

Када је прошло неко време, неки од околних царева, подстакнути баволском ревношћу, савећавши лукави савет у своме срцу против отачаства овог превисокога краља, хвалећи се да ће разграбити његово наследство, који не постигавши нимало своје воље, бише побеђени силом Владике Христа, због чега се потрудисмо саставити слово као хвалу Богу. Треба да изнесемо у овом спису велику и чудну и неисказану милост и помоћ Владике Христа, како је ову неоскудно чинио у прошлим временима са својим угодницима, родитељима овога превисокога краља, дајући им помоћ да победе непријатеље и ратне противнике; тако и до сада није удаљивао своје милости од овога свога слуге, журећи му се у помоћ у време скрби срца његова. Јер је Бог онима који га љубе, по Богооцу: „Вргни на Господа жалост своју, и Он ће те прехранити“,³¹ и „неће дати другоме твоје славе и туђем народу твоје користи“.³²

У време државе краљевства овога благочастивога и христољубивога, подиже се велика узбуна и мржња на овога од бугарскога цара Михаила, јер овај цар беше зет превисокоме краљу Стефану Урошу, родитељу овога благочастивога краља. Од њега беше чуван и крепљен и подизан у време своје немоћи, достојну му помоћ чињаше и љубав изнад мере, осећајући за њега бол као и чедољубиви отац, што му беше на славу и крепост. И овога се не сети сујемудри, да му овај превисоки краљ учини велику љубав и сва добра, но одбацивши све ово, подиже велики рат на овога благочастивога краља, хотећи озлобити његово отачаство, и хвалећи се да ће поставити престо у држави његова отачаства, и такво једномислено саветовање имајући и кратку љубав са грчким царем, као што и би. Ускоро расу Владика Христос њихове мисли до земље и њихове вештине постадоше ништа.

Ови зломислени овако већаху говорећи: „Отићи ћемо и убићемо га, и наше ће бити наследство“,³³ мислећи лукави да неће видети Господ, и да неће разумети Бог Јаковљев. Но Онај који је усадио ухо, зар неће чути? И који је саздао око, зар неће видети? Баво који мрзи добро, од почетка ненависник рода хришћанскога, испуни срце овога бугарскога цара великом завишћу и неситошћу, јер не знађаше овај лукави, да ко хоће да узме туђе, ускоро бива лишен свога, и бива уморен, смирен и понижен, по Богооцу: „И нека буде двор пуст и царство његово узеће други, и синови његови биће сирочад и жена његова удова.“³⁴ Лишени свога, ускоро ће горко заплакати.

Овај неослабно мислећи злу мисао, сабра десетине хиљада на десетине хиљада сваких народа, и подиже се на погубљење отачаства овога превисокога краља, полазећи од славнога града Трнова. А овај богољубиви краљ по очинском предању васпитан у доброј вери, и увек имајући страх Господњи у срцу својем, никада се није уздао у своју силу, но у Господа, по Богооцу Давиду: „Помоћ моја је од Господа који је створио небо и земљу.“³⁵ Њему јав-

љајући своју жалост, са топлим сузама вапио је, говорећи:

„Саваоте, Боже Израилев, Ти си сила моја и крепост, и неборими основ и снага отачаству мојему; Ти видиш моју беду и моју жалост, колико се подигао против мене мој ратни непријатељ. Но, Владико Христе, учини по Твојој вољи, како хоће Твоја неисказана милост.“

И тако посла превисоки краљ своје посланике ка овом бугарском цару, јављајући му мирне и љубавне речи, и говорећи:

„Сети се у своме уму, драги и љубими брате краљевства ми, да ти не учиних ниједнога злога дела против твојих многих злоба, које ми ти учини. Ни у своме уму не помислих зло о теби, ни о држави царства ти. Но чујем да водећи многе народе са собом, идеш на земљу отачаства ми. Но дођи у разум истините Христове љубави, и одврати се од гнева јарости своје, и поврати се ка првашњој љубави, коју си имао ка мојим родитељима, такође буди и са мношвом.“

А овај имајући несаломиву и злу мисао у своме срцу, не склони се на смиреност и мудрију, и не послуша његових љубазних речи, но поче брже журити се против овога превисокога краља, говорећи:

„Хоћу да се борим с тобом.“

А видевши превисоки краљ несмирену његову вољу, и подигавши руке своје ка висини, и погледавши на небо, отворивши богохвална уста своја, рече:

„Ти који седиш на херувимима и почиваш на серафимима, свевидеће око, Боже свега створења видимога и невидимога, имајући оружје силе и крепости Твоје, учини убрзо одмазду Твоју између мене и овога, да разумеју сви који се хвале против државе отачаства ми, које насади и утврди десница Твоја, јер Ти си Бог једини славан по целој земљи.“

И тако заповеди превисоки краљ да се сакуне сви војници српске земље отачаства свога на поље звано Добриче; то је поље дивно и велико у месту званом Топлица, јер припада ка реци Морави. На том пољу многи од древних царева страшне битке

међу собом учинише. А ту се и овај превисоки краљ надао да ће се борити са бугарским царем. Када се сабрала војска овога благочастивог и превисокога краља, велико мноштво изабраних војника, и када се спремио за рат, и очекивао долазак зломисленог цара, и тада добоше гласници његови ка овом господину краљу, говорећи:

„Нека ти је знано, превисоки краљу, да се подигао цар са својим силама од свога славнога града Бдиња, од реке зване Дунава и иде у државу краљевства ти у место звано Земен, и ту хоће да се бори са тобом.“

И у тај час узевши превисоки краљ своје војнике, и спремивши се за борбу, брзо пође према њему; унапред виде благодат Божју, која хоће да помогне овом превисоком краљу. И идући са својим војницима дође у свој манастир ка светоме мученику Христову Георгију Нагоричком. И тако павши пред иконом мученика Христова, поче сузама мочити земљу, молећи му се и говорећи:

„Крепки међу мученицима, страсотрпче Христов Георгије, види велику скрб и тугу срца мога, и пожури да ми помогнеш у овој борби против овога љутога цара, који се хвали против мога отачаства, и јави силу Твоју, као што си некада помогао господину моме Симеону Немањи против његових непријатеља, да и ја, грешни, видевши силу крепости Твоје, прославим Твоје свето име, и украсићу ову Твоју свету икону, и приложићу овом Твојем светом храму многе изабране правде.“

Такође и ка светоме оцу Јоакиму, који је у Сарандапору, молио се је, дошавши ка гробу његова тела, и са свом властелом српске земље за помоћ му, са сузама чинио је велико обећање ка овом преподобном и блаженом оцу.

И тако чувши да бугарски цар дошавши са својом силом стоји у држави његовој у месту званом Земен, на обали реке зване Струма, и да плени околне крајеве те, и тако пожуривши се стаде близу њега са својим војницима на реци Каменчи. И тако чувши овај цар за долазак превисокога краља, рас-

тужи се веома мислећи да није могуће превисоком краљу борити се са њиме и са његовим силама. И имајући посланства међу собом, закаснише два или три дана, јер господин краљ очекиваше окуп своје војске, пошто нека властела закаснише, будући на његову послу. И у дан петак, те ноћи, свеноћну молбу учини ка своме Владици, непрестано вапијући из дубине душе:

„Боже беспочетни и бесконачни Владико, Господе, творче неба и земље, који седиш на вишњама и гледаш на смирене, знам, Владико, да од множине безакоња мојих нисам достојан да погледам ка Твојој висини, но припадам ка милости Твога човекољубља, и говорим: Види, Владико, насиље оних који војују на слугу Твога и који хоће да без милости разграбе наследство Твоје. Но не нама, Господе, но Твоме имену подај славу;³⁶ и суди, Господе, онима који су ме опколили;³⁷ и не обличи ме јарошћу Твојом,³⁸ но по својој милости учини добро са Твојим слугом у ово време, да се постиде и посраме и погину.³⁹“

И анђео Твој, Господе, нека буде онај који им досађује; и сакруши их, Господе, силом Твојом, да не могу поћи на моје отачаство, као што си, Господе, послушао молбе господина мога, угодника Твога, св. Саве, и његовим молитвама послао анђела свога и прободе Стреза, кнеза бугарске стране, који се овако хвалио против отачаства раба Твога првовенчаног краља Стефана; такође, Господе, по Твојој милости пошаљи силу своје крепости и мени, слуги Твоме, да победим овога ратнога непријатеља који се бори са мношвом, да славим Твоје име на векове, амин.“

И разуме овај благочастиви краљ да је Бог услишао његову молбу.

Када је дан суботе свитао и када му је прispела сва војска, а овај цар је мислио да превисоки краљ неће да се бори са њиме, изненада у само подне суботнога дана спремивши се за борбу са својим војницима, пође брзо на рат. И када су дошли до тога места, на коме је требало да се овај превисоки краљ прослави са велемоћним својим вој-

ницима, као и силни македонски цар када учини рат са персијским царем Даријем. И тако када виде бугарски цар долазак господина краља који је изишао против њега на борбу, био је у великом межежу, и као приморан и не хотећи да иде против њега на борбу. И господин краљ устроји своје војнике на чете веома смислено и разумно, један део изабраних својих војника одлучи да иде на рат са сином својим младим краљем, а сам са другим делом војске; и тако се устреми на рат, говорећи:

„У име Твоје, Господе, погнаћу непријатеље моје, и победићу их.“⁴⁰

И тада затрубише убојне трубе, судари се оружје с обе стране, и коњи фрком зарзаше, и био је велики вапај. Младићи превисокога краља тако устројени на рат, на обе руке стрељаху и ништа нису грешили и почеше се моћно борити, и стојаху крепко, не разилазећи се ни један од другог. И тако борећи се, би велико падање Бугара, и тако одоле српска сила. А цар Михаило видевши падање својих војника, поче бежати, и када је бежао, сила Господња сапе ноге његову коњу, и спавши са коња сакруши све тело своје.

И тако видевши војници господина краља његово падање, прискочивши убише га својим оружјем, и тако издахну. И положивши тело његово на коња, принесоше га ка господину своме краљу. И видевши превисоки краљ овакво падање тога зломисленог цара и као наједанпут отворивши своја богохвална уста, и у умиљењу срца подигавши руке ка висини, прво прослави Бога, који седи на херувимима, и богохвалну песму са Давидом запоја, говорећи:

„Који је бог велик као што је Бог наш? Ти си Бог који једини чиниш чудеса.⁴¹ И где ја познах да је велики Господ;⁴² и помоћ моја долази од Господа, који је створио небо и земљу;⁴³ и на Теби, Господе, утврдих се од утробе, из утробе моје матери;⁴⁴ и сви народи опколише ме, и именом Господњим противљах се њима;⁴⁵ и када се сабираху заједно против мене, да узму душу моју савећајући се, ја се уздах у Те;⁴⁶ и ево видим да погибе бекство

од мене, и не беше онога који иште душу моју;⁴⁷ и где велик је Господ наш, и велика је крепост његова, и разуму његову нема мере.⁴⁸

И рече ка својим силнима:

„Приђите, сви породи отачаства мојега, и заједно ликујте са мношћу Господу, говорећи: „Чудан си, Владико, који си на вишњима, који чиниш чудеса; и показао си у народима силу Твоју, која се види данас на помоћ нашу од крепости Твоје.“

И док је превисоки краљ говорио ове речи, снимише рањено тело овога сујемудрога цара и положише пред очима господина краља. И видевши га пред собом где лежи, без сваке почасти и славе царске, и поругана високом гордошћу свога ума и несмисленог хвалом, и тако рећи смешна, овај господин наш превисоки краљ сети се речи Богооца, и рече:

„Видех нечастивога где се превазноси као кедр ливански, и пређе, и где не беше, и тражих и не нађе се његово место.“⁴⁹

Док је ово бивало, војници и силе господина краља гоњаху силе и многе народе цара Михаила, једне секући, друге стрељајући, друге бодући, друге рањене силом водећи ка превисоком краљу и сину његову младом краљу Стефану. А и овај млади краљ веома се прослави у томе рату, као Исус Навин против иноплеменика који су озлобили Израиља, према Св. Писму, које сведочи о њему: да млад беше телом, но велики ратоборац; јер Мојсије боговидац васпита тога Исуса Навина у побожности и чистоти, и да му служи у целомудрију, и после њега други вођа постаде скупу Израиљеву; тако и овога превисокога краља васпита у чистоти и целомудрију, поучавајући и учећи га богољубазним речима јер знађаше да ће бити место њега вођ и чувар отачаству своје.

А ови после велике и страшне борбе која је била тога дана, и од проливања толике крви тих безбожних и поганих народа, који су дошли на српску земљу са овим царем, рећи ћу да се и сама та река Струма сва изменила у крв, јер беху сасецани као и пољска трава, по Богооцу: „Исекао си у ужасу

главе силних, јер претњом силе своје умали их, и јарошћу Твојом низложи их; јер бише трупови њихових телеса храна земаљским зверовима, и њихова нечиста телеса храна небесним птицама“;⁵⁰ јер не беше ко да их сахрањује. Ови постадоше на презир својим околнима и на подражање и поругу многим народима.

А овај господин мој превисоки краљ, сети се у своме уму речи Владичине, која каже: „Сваки који се узноси, смириће се, а који се смирује, узнеће се.“⁵¹ И богогласна свирала, апостол Павле, каже: „Понизите се под крепку руку Божју, да вас узнесе у време скрби ваше, јер он се брине за вас.“⁵² Тако и овај превисоки краљ сети се ових речи, не паде му на срце високохвална мисао, њему који је победио таквог моћног цара са његовим силама, као и боговидац Мојсије Сиона цара аморејскога и сва царства хананска.⁵³ И овај господин мој ревнујући смерној његовој (тј. Мојсијевој) мудрости, не узнесе се хвалећи се, но уздајући се у Господа и Њим хвалећи се, говораше:

„Тобом, Владико мој Спаситељу Христе, разорише се савети ових нечастивих, и не спасе се овај замислени цар многим својим силама, а мене немоћна опаса силом Твојом; јер се не уздам у свој лук, нити ми поможе оружје моје, но Ти сам, Господе.“⁵⁴

И као што некада силни македонски цар Александар учини борбе са персијским царем Даријем и Пором, царем индијским, и победивши их, имајући у својим рукама њихова телеса и љубазно оплакавши их, заповеди погребсти их са чашћу; тако и овај превисоки краљ просудивши над телом овога цара, рече му:

„Не беше ли ти довољно земље царства твога, коју си имао, и држава и имање богатства твога? Зашто се пожуре на моје отачаство? Не послах ли ти љубазне и помирљиве речи да будеш у љубави са мношћу? Није ли те благодат Божја учила да се повратиш од своје злобе? По жестини твојој и непокајану срцу хотећи наследити туђе, ево постао си лишен свога? Но учинио си препирање и речи са

мног, да више одоле мноштво правде твоје мојим злобама, које ти дадох.“

И не беше гласа ни јављања од њега, пошто се његов језик беше свезао смртном узом разлучења душе његове од тела.

А сутрадан после те силне битке, пошто је био сабран цео сабор овога превисокога краља у дан недељни, и у први час дана, пошто су приносили војници његови много злато и царске хаљине и небројено богатство, прекрасне коње овога бугарског цара и силе његове, што се подигоше на отачаство овога превисокога, јер ево сву славу њихову и богатство, које имабаху, предаде Господ у руке овом превисоком краљу, као што је у причи: „Моје је сребро и злато, и даћу га коме хоћу.“⁵⁵ И опет: „Ако мене послушаш, јешћеш богатство царева.“⁵⁶

И све велможе тога цара, које ухватише у рату, све ове приведоше пред лице господина краља, имајући железне окове на својим ногама. Многи од њих нису веровали да је погубљен цар њихов, но су мислили да је избегао смрти у тој великој борби, и изненада заповеди господин краљ да се изнесе мртво тело овога цара. А они видевши истину, горко заплакаше, говорећи:

„О љубими и слатки наш господине, крепки цару, тако ли погубе, и сада лежиш не имајући никакве потребе од славе твога царства?

Где је сада твој златни престо?

Где слава твога богатства?

Где драгоцени бисери твоји и драго камење, и разне златне хаљине?

Где су твоје мисли?

Устани и види нашу велику скрб и тугу, која нам се данас догодила. Ево лишени славе своје и у великом понижењу стојимо вођени силом, куда и нећемо.“

И тако почеше молбу чинити ка превисоком краљу, говорећи:

„Благочастиви и христољубиви и Богом постављени краљу, ево ми сви видимо благодат Божју која се збива на теби данас, и господина и чувара нашега

где је пао под твојом руком, као што се види. Но нека се сети превисоко твоје краљевство, колико је био силан и крепак овај наш господин царујући многим народима, и колико је имао још јуче славу своју, а данас је уништен и укочен, као и прах, и примајући овакву смрт изван своје државе. Но нека нас помилује твоје превисоко краљевство, и заповеди преславном твојом речју, да се погребе тело овога нашега господина, који је јуче био твој ратник, а сада је као недостојни Твој слуга.“

И господин краљ чувши њихову молбу, и учини савештање са свима својима силнима и тако заповеди да тело овога цара буде са чашћу пренесено и положено у цркви св. мученика Георгија, у месту званом Нагоричкога; и ту лежи и до овога дана на хвалу Богу, на прослављање и част овом превисоком краљу и целом његову отачаству, где лежи тело овога цара бугарскога Михаила.

И у тај час господин краљ посла веснике ка преосвећеном архиепископу све српске и поморске земље кир Данилу и ка жени својој благочастивој краљици и госпођи Марији и ка свему сабору српске земље, овако им написа, говорећи:

„Нека вам је знано да помоћу Божјом и заступством светога господина нашега преподобнога оца Симеона и Саве, и молитвама вашима заступан и крепљен, и оружан силом светога Духа и заштићавано краљевство ми, и са превазљубљеним сином краљевства ми Стефаном, и са мојим војницима, децом отачаства ми, онога злонамернога непријатеља цара бугарскога, који је дошао са многим силама иноплемених народа и који се хвалио против отачаства краљевства ми, са овима учинивши борбу у држави краљевства ми у месту званом Земен, и пошто ми је Бог помогао, победих те моћне и многе силе, и самога тога начелника злобе цара умртвих, и много њихово богатство и славу уграбих, као дану ми помоћу Господњом. Узрадовавши се због овога и као што је достојно, одајте Богу хвалу у нашу помоћ, пошто идемо на предлежећи нам пут у државу царства земље бугарске.“

Преосвећени господин архиепископ кир Данило чувши овај глас хвале господина краља, и велику тугу и ужас, којима беше обузет, јер није знао шта се догодило господину краљу, и ово све одбацивши и испунивши се многим радошћу, и отворивши своја богохвална уста, прво прослави Бога свију, који је учинио милост са својим слугом, и који му је даровао такву силу и крепост да победи све своје противнике и ратне непријатеље. И тако посла писмо у све манастире српске земље да непрестано хвале Бога, да поју параклисе и по достојању велика и часна славословља, којима се слави Бог. А сам господин мој пребиваше у молби и молитви Слову (тј. Христу), који има у себи безбројне милости и пучину доброте човекољубља Божја, и свагда увек говорећи Духом светим за Богом дарованим му стадом, који су чеда Христова, истинити и богоугодни ревнитељ учитељу своме Христу и угоднику његову, просветитељу и наставнику српске земље, преосвећеном архиепископу кир Сави, увек непрестано се мољаше за утврђење и крепост овом превисоком краљу, јер једносусном вером срдачну љубав у Господу имабаху међу собом.

И тако господин краљ подигавши се са својим силама од тога места рата и увек идући ка истоку у државу бугарске земље, и посла своје поклицаре напред ка сестри својој благочастивој царици Ани, жени овога цара, кога победи, и деци њезиној, овако говорећи:

„Нека ти је знано, љубазна сестро краљевства ми, да господин и муж твој, а брат мој цар Михаил подигавши такав рат на моје отачаство, и хотећи ме збацити са мога престола, а који је теби учинио толика зла и безбројне досаде и који те је осудио на заточење, и који те је лишио части царске и престола твога, и овај силом Господњом низложен умртви се под руком мојом, тако као што си чула. Не скрби због тога, но више се радуј, јер није време жалости, но почетак радости, по апостолу Павлу, који рече: „Јер бесте некада тама, а сада светлост у Господу.“⁵⁷

Овај цар није хтео да има себи жену, ову царицу, сестру господина краља, но је хтео да је пусти; и од

тога, пошто је таква мржња била међу њима, устаде једно на друго, а овај цар отпустивши сестру његову, беше узео себи жену од царског племена, а рода и народа грчкога; и не сети се овај зломислени да му је доста злобе његове, по речи Владичиној: „Којом мером мерите, одмериће вам се.“⁵⁸ И опет друго писмо посла које следује овим речима, које је из поновљеног закона, говорећи: „Ови људи су људи и немудри“;⁵⁹ и опет: „Угоји се, одебља и рашири, и остави Бога који га је створио.“⁶⁰ А добро и пророк сагледавши о таквима, рече:

„Ево према делима неситога ума жеље за туђим, настаде теби дан гнева и дан скрби и туге, да си постао на гажење и грабљење многима, пошто не хтеде окренути гнев на тишину, и јарост срца свога у доброту.“

Јер овде и Соломон каже:

„Узношења и сувишне хвале придодаће се труду и болу, и крај весела обухватиће плач; да бих видео да си жесток и да је железни врат твој.“

А оне силе тога цара, које ухватише у том крепком рату, тј. велике велможе беху вођене у железним узама са овим превисоким краљем, да предаду своје градове и целу државу у руке господину краљу, не хотећи да их јако мучи. И идући са својим војницима дође на место звано Мраку; и пошто су ту војници његови убили велико мноштво различних зверова, ту је чуо да цар грчки, који је са својима силама дошао у помоћ овом цару бугарском, а чувши за такову победу тога цара, и гневом Господњим гоњен, пошто је мислио да све силе господина краља иду за њим гонећи га, поче бежати у државу земље своје.

Одатле се подиже са својим војницима, и дође у предео бугарске земље, у место звано Извори. И одатле хтеде пустити своје скриптре са силама ради примања те земље; и сутрадан пошто су се спремали његови војници, у тај час добоше поклицари од брата тога цара Михаила званог Белаур, и од свију велемоћних те земље, који са великом чашћу и славним именима по достојању беху поштовани

од овог бугарског цара, имајући савршену власт над свима крајевима и градовима те земље место цареве главе, будући овоме као права браћа. И чувши за таково падање господина свога, пошто је у тој земљи била узбуна и велика жалост, устајући на борбу сами међу собом и грабећи богатство један од другог, и не само да су чинили ово сами међу собом, но су богатство и имање овога цара грабили, по речи светопевца: „И непријатељи човека домаћи његови.“⁶¹

Ово је велико и дивно чудо свима који слушају; стадо, од кога ови злобиви примајући храну храниху се, поставши као чудне звери и без милости не штедећи, грабљаху га. Божаствени Павле јавио је говорећи: „Јер ући ће у вас, рече, вуци и тешки грабљивци, не штедећи стада.“⁶² Та шта ја кажем стадо и вуци? Питомци овога цара и будући му као браћа и чеда и љубими другови, и видевши оваки његов пад, не поменуше његове милости и љубави, но учинише му као иноплеменици, веселећи се због његове погибије. Ваистину гнев и одмазда Владике мога Христа све ово наведе због безбоштва и злобе на овога цара, што напред указасмо у овом спису.

И ови чувши за долазак господина краља у државу царства бугарске земље, и видевши себе у великој скрби и жалости, говораху у себи:

„Ево дође нам време да се лишимо наше славе и државе, коју имабасмо, и да силом будемо одведени на друго место.“

И тако пославши ка превисоком краљу, говораху:

„Превисоки и благочастиви и Богом помиловани, крепки и самодржавни краљу, ми слуге твоје слушамо за крепост дану ти од Господа и за помоћ Владике Твога Христа, колико поможе христољубивом имену краљевства ти, и како овај господин наш цар и многе његове силе, које су дошле на наследство и државу твоју, ови сви силом Христовом и крепкошћу краљевства ти падоше под ноге твоје, гажени и умртвљавани тако, као што видеше

очи наше неких од нас, који се нађосмо да будемо у тој великој и страшној борби краљевства ти. И ево чујемо како греду превисоко краљевство ти са јарошћу и гневом преславнога твога имена, хотећи озлобити нас, твоје слуге.

Но припадамо и молимо се превисоком твојем краљевству да одвратиш гнев твоје јарости од нас. Ево царство бугарско и сва његова држава, и градови и имање и сва њихова слава и богатство, данас да јесте у твојој руци и коме хоћеш даћеш их, јер ти је дано од руке Господње. А ми, слуге твоје, славићемо превисокога господина нашега и крепкога краља, и тебе величамо и теби се клањамо Богом прослављеноме. Но не остави нас, слуге твоје, да имамо жалосну душу нашу и срце скрбно. Јер од сада српско краљевство и бугарско царство биће уједно састављени и биће мир. Потписујемо ово и ми смо на заповест краљевства ти.“

Када је чуо превисоки краљ ове речи и видећи да се сва његова воља и хтење догоди Божјом помоћу, и да се сва држава земље тога царства и силни те земље дадоше у његове руке, и примивши њихову молбу, и хотећи учинити крепост и помоћ сестри својој царици Ани и њезина сина учинити царем бугарским место његова оца, посла ка њој говорећи:

„Уставши иди са славом са сином својим на царски престо, где си и пре била, у царски град славни Трнов. Јер ево Божјом помоћу све ово је у мојим рукама.“

И посла неколицину од велможа својих са неким делом своје војске њој у помоћ, овако написавши ка силнима царства тога, говорећи:

„Ево, дакле, чули сте све што се догађа са нама од лица силе Господње у помоћ нашу и како хтедосмо доћи у државу земље ваше са многим силом краљевства ми. Но чувши речи ваше, примих молбу вашу, и нећу вам учинити никакве злобе. Но нека вам је знано да вам дајем као цара вазљубљенога сина моје сестре, да вам је господин и цар, као и отац његов Михаило цар, нека вам буде

такође син његов господин и цар: Стефан цар, и као мене њега послушајте. И у ком је чину и имену ко од вас постављен, у том нека остане. И здрави будите.“

И тако господин краљ подигавши се са својим војницима од предела бугарске земље, и пође од истока ка западу вођен у сили духовној са превазљубљеним сином својим, идући ка престолу својему у државу отачаства својега, земљу српску, пошто је срушио све своје непријатеље и ратне противнике, и сви војници његови ишли су кућама својима веселим ногама, ваистину весели, и као достојноименити храбри прославише се са својим господином над својим непријатељима.

Борбе Стефана Дечанског са Византинцима

И тако дошавши господин краљ у свој дом, и мало неко време одморивши се од силнога труда, којим обузет беше и његови војници, и опет заповеди да се сакупе сви његови војници земље српске, хотећи ићи са њима, ако Бог хоће, на онога другога непријатеља свога грчкога цара, који је једну мисао и савећање имао са царем бугарским о овом благочастивом краљу, не знајући зломислени да се на овоме господину краљу свршаваху обести праведнога патријарха Аврама, што му обећа Господ: „Проклети су они који те куну, и благословени они који те благосиљају.“⁶³ Тако се и овом превисоком господину краљу све збивало на вољу и помоћ. Јер сви који су се хвалили против Богом чуване главе његове, изненада биваху рушени силом Господњом. И тако подигавши се са својим силама од земље отачаства свога и пође на цара тога у државу грчке земље, овако говорећи: „Именом Твојим, Господе, победићу непријатеље моје и нећу се вратити док не сврше.“⁶⁴

И чувши ово грчки цар да иде господин краљ са својим силама, поче бежати. И пошто су се многе земље грчке државе предале краљу, који се

подигао Господом Богом, и градове њихове узео, чија су имена: град славни Велес, град Просек, град Штип, град Чрешће, град Добрун. И прве године краљевства свога и у тим временима многе градове узео од земље грчке са свима државама њиховим и са многим именима, које подробно све по имену није нам могуће указати у овом спису.

Све ово што предадосмо овом спису, деца овога века, многи од њих, знају што се догодило у отачаству и држави господина краља, који је учинио ово и са превазљубљеним сином својим, младим краљем, помоћу Христовом и молитвама госпoде своје: светога Симеона и светитеља Саве, на велику хвалу и славу Богу, а себи и сину своме на велеlepно и достојно име. Јер Бог се утврди посред њих и не поколебаше се никада. Они су положени и утврђени силом светога Духа као крепки и тврди град, и необорими браник отачаства свога, српске земље. Ови беху назнаменовани силом као и рогови крста, којима Христос сруши њихове непријатеље, који се хвале против државе отачаства њихова, према богодухновеном органу, сину громову, који јавља вољу Господњу, који рече: „Што беше испрва, што чусмо, што гледасмо, очи наше видеше и руке наше опипаше.“⁶⁵

Ваистину, о љубимци, очи наше неких од нас видеше, како се ни у многим другим царствима не догоди да се толика љубав Господња и неисказана сила и помоћ овим богољубивим краљевима збивала њима у дане њихова живота. Јер силе противника ишчезоше и несташе као снови онога који устаје, да нико од иноплемених царева не рече ни хулне речи на ове благочастиве, по Богооцу: „И нека буду неме усне варљиве, које говоре безакоње на праведника.“⁶⁶

И овај господин мој благочастиви краљ видевши овако бежање цара грчкога и обузета толиком тежином страха и ужаса да није имао толико смелости ни посланством да му јави неке речи, јер му срамота покри лице, што је имао такво зломислено савећање против господина краља. Јер овај

благочастиви краљ, растргавши силом Господњом савете нечастивих и лукавства, као и крепки Сампсон победивши мноштво иноплеменика, тако и овај благочастиви краљ одоле свима иноплеменцима са превазљубљеним сином својим Стефаном и хвалећи се говораше:

„Десница Твоја, Господе, учини силу, десница Твоја узнесе ме.“⁶⁷ „Овај дан пун радости, који нам учини Господ; зато се радујмо и узвеселимо у њега.“⁶⁸ „Јер ево прослави име моје, Владико, јер ће ме од сада сматрати блаженим сва колена отачаства мога.“

И тако, док је ово бивало, многи од славних грчке земље иђаху ка господину краљу, предајући се њему са државама својим, и те градове, које узе овај господин мој христољубиви краљ са њиховом државом и славом и богатством, предаде некима од верних својих, да их са силама војске своје држе у послушности и работи, по заповести овога превисокога краља. И када се ту са великом славом прославио и са превазљубљеним сином својим, да се у многим околним царствима ово чуло дивно и преславно, и када су се ови благочастиви краљеви вратили од победе цареве са свима својим силама у државу отачаства свога, оставише овога безумнога и несмисленог цара у великом ужасу и злоби, и није знао камо да се обрати из земље државе своје. Велики пророк Исаија рече о таквима говорећи: „Тешко души њиховој, јер савећаше зао савет говорећи: „Свезаћемо праведника јер нам је неугодан, и уништићемо са земље спомен његов““⁶⁹ не знајући, лукави, да им се збива реч пророчка: „Ров изри и ископа, и сам упаде у јаму, коју учини.“⁷⁰ И по апостолу Павлу: „Ко ће оптужити, рече, избране Божје.“⁷¹ Јер Бог оправда овога да, када се само споменуло његово име, устрашили су се сви зломислени слушаоци, који војују против отачаства њихова.

Стефан Дечански спрема се за смрт и зида Дечане уз сарадњу архиепископа Данила

И тако дошавши у отачаство своје овај господин краљ у своје царске дворе, и богоугодна мисао срдачне љубави ка Богу узибе му на срце, и поче говорити у уму својем:

„Ево сада видим да ми прети посечење смртно, и не знајући од кога броја дана мојих идем на пут скрбни и страшни, којим никада не ходих, и тада која ће ми корист бити души од овога царства и славе коју имах, и од богатства које стекох? Изненада бићу лишен свега овога и после разлучења душе моје од тела, горко ћу бити мучен. Гледам Соломона где ми горко јавља, пошто сам празан и непотребан врлини, и где ме овако обличава: „Докле ћеш, о леносни, лежати, када ли ћеш устати од сна?“⁷²

И остало додавши, и после овога шта? Приспеће ти крај напрасно у дан у који не мислиш, и у час у који не знаш;⁷³ и доћи ће ти као зао путник убоштво од благодати, и у толиком богатству и слави, ишчезнућеш од глади и жеђи, и не учинивши добре врлине у овом животу, мучићеш се на векове. Јер рече неки, који има у себи неисказану силу благодати божаствене, говорећи: „Бедно је минути трг, потом тражити куповине.“ И опет: „Бедно је да прођеш ману, и потом да хоћеш хране.“

Да, увек све ово слушајући, треба да учиним и неки богоугодни спомен у животу мојем, не би ли како добру реч стекао после разлучења ми од овога сујетнога живота. Јер видим да моји прародитељи и родитељи и други учинише добра дела Богу и људима, и уз то подигоше од основа божаствене храмове на хвалу и прослављање Богу, а себи на вечан спомен и на чување телу по разлучењу душе од тела, као што се види.“

Тако и господин мој, овај христољубиви краљ, простре ка овом сва своја чувства и управу јединомислени ум, желећи достићи неке њихове трудове, „као што чезне јелен на изворе водне“, како рече Богоотац Давид,⁷⁴ тако је и овај желео оваквог исправљања.

У тај час заповеди да се напише писмо ка преосвећеноме архиепископу Данилу, овако говорећи:

„Господине мој и оче, пожурни се брзо да дођеш к нама, јер ево те очекујемо са великом љубављу срца, и учинићемо савећање с тобом о неким духовним делима, којима би, побринувши се, умножио Богом дани ти таланат, и божаствено семе, тј. речи твоје, посејао у бразде срдаца наших, усануле злбом сунете овога живота и напојио их као из пуног облака језика поукама твојим, расплодивши их вером љубави Христове у сто и у шездесет и у тридесет, Божјом помоћу Твојим богоугодним молитвама, и да у житницу небесну успеш, а мене грешнога дар неповређен Христу приведеш.“

Чувши ово господин мој преосвећени архиепископ, и брзо пожуривши се, дође ка господину краљу. И у тај дан, пошто се веома радовао овај благочастиви због доласка преосвећенога, учини савећање са овим преосвећеним архиепископом Данилом и са превазљубљеним сином својим и са неком вазљубљеном му властелом, и објави своју мисао овом преосвећеном говорећи:

„Добре и благе успомене мојих родитеља обличавају моју леност, који подигоше божаствене храмове на велику и вечну успомену себи. Хоћу да начиним храм Богу моме Спасу Христу; но потруди се са мном о саздању и утврђењу такве цркве. И говорим ти пред иконом неисказаног судије и свакога створења Христа, и на слушање свој властели, рекавши овако:

Ево ћеш бити други ктитор са мном овом месту, које ћемо почети зидати, и тебе, дакле, тако уписујем и сина мога такође у део ове свете цркве. Но пожурни се са мном, колико ти је могуће уз Божју окрепу и утврђење срца твога. Јер знам, господине мој и оче, како си се бринуо родитељу мојему за уздизање такве његове цркве, која се види у име светог првомученика Стефана, такође се жељно побрини и за мене, јер имамо заједничко и у животу и после смрти наше.“

И ове речи његове прими господин мој преосвећени са радошћу, и тако подигавши се господин краљ са овим преосвећеним и са неколицином своје властеле, пође тражити такво место, на коме ће се саздати овај храм. И ходећи нађоше равно место на обали реке зване Бистрице, и видевши господин мој рече:

„Ево место изабрано за храм Богу.“

И прихвати господин краљ што је он рекао. И пошто су ту учинили свеноћна пјенија и молбе непрестано целу ту ноћ, и сутрадан учини преосвећени молитву на утврђење цркве, и пошто су означили место, узео господин краљ у своју руку угаони камен, и подигавши очи своје ка висини, рече:

„Боже, призри са висине милосрдним својим оком, и поспешни почетак овога светог храма Твога, и утврди ово моје рукоположење.“

И тако положи камен руком својом прво, такође за њим и овај преосвећени. И нарекоше га храм Господњи на име празника Вазнесења Господњег, звано место славно Дечани. И пошто је ту сабрано велико мноштво уметничких и вештих мајстора, и пошто је све спремљено, и тако почеше зидати да је чудно и преславно онима који гледају, часне и многоразличне мраморе чинећи и ове полажући у саздање такве божаствене цркве. Јер овај благочастиви краљ вазљуби Христа истинитом љубављу, и Овоме хотећи на крају живота свога послужити истинитом вером и вером Аврамовом и часном љубављу, која се пре усели у срце Авељу, и која патријархе начини и Мојсеја сачува и у пророцима поживе, и цара Давида учини станом светог Духа. Јер наоружан овом, благочастиви краљ, и добро пазећи на Његове наплате, бринуо се за овај божаствени храм, и свагда је имао бодро и такво око за сваки посао што се тиче приложења ове свете цркве и ка Господу вапио је у уздизању срдачне топлоте, говорећи:

„Господе, пред Тобом је сва моја жеља, и уздизање моје не сакри се од Тебе.“⁷⁵

И опет:

„Господе, заволех красоту дома Твога, и ово место хваљења славе Твоје.⁷⁶ Но знам, Владико мој, Господи Исусе Христе, да се без воље и хотења Твога ни слово ни дело не свршава. Но ово што чиним ја, недостојни слуга Твој, одлучено је на удео славе имена Твога, да се, ако Твоја воља буде, сврши ово моје последње рукоположење за живота мога, не бих ли, недостојни Твој слуга, видевши ово свршено, прославио Твоје свето име.“

И имао је у овом преосвећеном највећу и најсавршенију наду, јер се овај преосвећени мој господин достојно и крепко бринуо о овом светом и божаственом храму и за подизање његово, да се, пошто је овај преосвећени положио први основ, трудио и за довршење, тако да је био као најамник неког дела тога светог храма. Ови су, да тако кажем, љубављу вере срдачне у Господу једну вољу имали у телу и на једнога гледајући, светим Духом спремљени за борбу и Христовом благодаћу овенчани, чинили су добар пример и богољубље свима у отачеству српске земље. Подигавши овај свети храм у дане живота свога, уперивши свој ум добро небесним, а телом на земљи стојећи, настањиваху се душевном мишљу у обитељима вишњих, и у овом делу, које су чинили, напредоваху, гледајући пред собом као самога Христа, наткриљујући један другога у љубави Божјој, хотећи коначно утврђење учинити томе манастиру.

И пошто су се зидови тога храма подигли, и поставили достохвални стубови те цркве, и ово видећи благочастиви, радујући се красоваше се, као што и Богоотац Давид некада пред ковчегом сенке скакаше играјући,⁷⁷ и као што се премудри цар Соломон, чинећи храм Вишњему, успевајући радоваше, и Боговидац Мојсије (чинећи) скинију по слици јављеној му на гори, тако и овај христољубиви господин краљ, видећи да ово напредује, радоваше се. Постави божаствено и законоположено утврђење свога рукописа, да буде непоколебимо и после његове смрти, састави хрисовуље, у којима су сви приноси и дарови његови, и прилози у селима и

другим осталим његовим прилозима, и о уставу и давања цркве те са сваким утврђењем састави, што је нетакнуто и до садањег дана.

И овај свети храм славе Господње украси сваким почастима и црквеним потребама довољно, хотећи и више учинити у своме животу и распространи велики манастир, зидом оградивши га окол, слично великоименитим и славним манастирима царским. А на вратима тога града сазда велики и достохвални пирг, и ту постави доброгласна звона. Овај преосвећени сазда трпезарију да је дивно онима који гледају, и друге остале велике палате постављене у један ред, и многа друга исправљења утврди, како је по достојању те свете цркве. Као добри подвижник сабирао је црквене уставе, и увек се неослабљено бринуо, јер је хтео да ову свету цркву украси и испуни сваким довољством, колико му је могуће, пошто га је Бог помагао због неисказаног човекољубља свог. Помишљајући на крај свога живота и пролазак годишњег круга, и на сенку ствари и пролазне силе привремене славе, и на долазак немилостивог судије, пун грозе, и опет сећајући се неподобнога што је учинио, говораше:

„Не бих ли како, макар и мало, могао добити проштење за овако од мене рукоположено дело.“

И тиме се бринуо док траје овај мали час овога живота, који брзо ишчезава, јер је пропадљива и привремена слава и богатство живота овога. Јер Бог више воли једнога праведника, него грешнике целога света. Докле ћемо лежати у злу, и докле ћемо се сујетним животом варати, лишавајући се велике милости и светог живота добрих милосрђа и светле радости Христа? Пошто је овај свети Божји храм промислом и разумом вишње премудрости унапред више и добро напредовао, овај христољубиви краљ гледајући ово весељаше се, управљајући се тихом и безметежном животу, пошто је свака благодат Божја преизобиловала у отачеству овога благочастивог краља, и пошто је цео народ узашиљао достојно благодарене Богу.

Мржња Стефана Дечанског према сину (Стефану Душану) и борбе са њим. Смрт Стефана Дечанскога

Но доведе проговоривши о овом, и опет ћемо почети оно, што нам предстоји, хотећи казати што се догодило овом благочастивом са сином својим. Године, које прими овај превисоки краљ Урош Трећи престо свога оца, као што указасмо у почетку овога житија, у то време такође венча на краљевство сина својега вазљубљенога, нарекавши га Стефан млади краљ, и обећавши му дати и до по државе свога краљевства, и одлучити му достојан део свега богатства и имања славе своје. И када је ово било, овај христољубиви младић са богобојажљивошћу служаше му, како је достојно са страхом и трепетом, покоравајући се родитељу својему, чекајући што му је обећао. И пошто су прошле многе године, и када је овај вазљубљени син његов Стефан млади краљ доспео до савршенога узраста да треба да има достојан део државе родитеља свога ради особног пребивања са својима, и даде му земљу зетску.

И када је тамо дуго живео у вољи и послушању родитеља свога, наговором свегубитеља старога Ђавола, искони ненависника свакога добра и пагубника рода људскога, чије су махнације зла и нестројна дела, тј. гнев, јарост, клевете, увреде, убиства, који се зове од почетка света одступник вере Христове, који се узнео сам својом вољом, и који је веома узвеличао свој ум, говорећи: „Поставићу престо мој на облацима, и бићу сличан Вишњему.“⁷⁸ И због такве његове гордости иступи од анђеоског чина, и светлост Божја би одузета од њега, и би свргнут са висине на земљу.

Његовим наговором и овај благочастиви краљ Урош III подиже мржњу на свога вазљубљенога сина, и место велике љубави, омрзну га савршеном мржњом. А овај син његов молио се и говорио је:

„Оче, знаш да сам вазљубљен син био пред лицем Твојим, и никада не преступих Твоје заповести,⁷⁹ нити да се нисам бринуо за Твоје речи; но ти служих од своје младости са богобојажљиво-

вошћу, у свакој доброј вери и чистоти, и поучавах се дан и ноћ у упућивању богоразумних речи твојих. Јер не ревновах онима који лукаво мисле, нити сам завидео онима који чине безакоње, не уклони се моја стаза са твога пута, ни срце моје на речи лукаве.⁸⁰ Да ли ти када сагреших, и ти да ниси разумео оно што сам ја учинио? Но ти све знаш, да се у мени не нађе таква никаква неправда. Шта је ово са мном од гнева твога и јарости твоје, да ме узнесавши низврже? Но молим и просим једино у тебе, учини са мном као што ми обећаше твоја богољубива уста, да живим у твојој љубави све дане живота мога и да гледам ненаситне красоте Богом просвећенога ти лика.“

А овај родитељ његов није пазио на такве речи, но се подиже на још већи гнев, хотећи љутом смрћу осудити свога сина, по наговору напред споменутог губитеља. И скупивши војску своје многе силе, и пође на сина свога до унутрашњости државе његове земље зетске, до града званог Скадра. И ту учини многе пакости држави његовој, винограде и многа различна воћа заповеди посећи из корена, и њиве много понеле, које дају многе плодове на храну људима, такође заповеди до конца искоренити, и ту сам двор сина свога под градом Скадром, на обали реке Дримца, многе дивне палате заповеди до основа разорити. Пошто је син његов напред речени млади краљ Стефан пребегао с оне стране реке Бојане, и ту стојећи са својом властелом и са неким делом своје војске, овај његов родитељ превисоки краљ поче му шиљати неке великоимените од велможа својих, говорећи да дође к њему, и јави му многе варљиве речи којима би га могао себи довести, да би га ухватио. А он, Богом чуван и Духом светим заштићиван, разуме такве речи свога родитеља, да му нису на корист, и не хтеде у то време доћи. Но пошто је имао многа посланства са својим родитељем, док постиже своју вољу и хтење, да није ништа сумњао, и тако дође ка своме родитељу, и ту страшним клетвама и великим обећањем у Господа Бога и пречисту Богоро-

дицу, учини измирење са сином својим, и опет се врати у своју државу.

Но имајући у своме срцу прву злу мисао, и никако не изменивши такве напред речене мржње против вазљубљенога свога сина, и никако се није могао обратити на достојну љубав према своме сину, но распаљујући се великом жестином срца, опет поче на њ подизати гнев, већи од првога, док сви нису разумели такову сујемудрену мржњу његову. А овај богољубиви младић, син његов, видевши такову злобу и мржњу где се диже на њ и несмирену вољу родитеља свога, не имајући што друго чинити, но прву мисао и сву жалост своју пред Господом јављајући, к њему вапијући са великом тугом срца, са сузама говораше:

„Господе Исусе Христе, сине превечнога Оца, Саваоте Боже Израилев, један слављен у Тројици, са светим, добрим и животворећим Ти Духом, Тебе имам као наду моју и уздање, и Тобом хвалећи се, вапијем: Господ је мени помоћник, и нећу се убојати, што ће ми учинити човек. Јер Ти си моја сила и крепост. Призри од светога Ти стана, и види беду моју и ђаволску завист, која се диже на мене од мога родитеља. Јер Ти знаш, Владико свију, Господе, да ли сам крив родитељу мојему због које моје злобе или лукавства којег. Ти види и подај свакоме од нас по делима његовим. Јер ево не као чедољубив његов син, но као иноплемени ратник гоњен сам од њега. Јер разумем, да се онима, који се боје Твога имена, збива пророштво Богооца Давида, које рече: „Близу је Господ свију који Га призивају истином, и чини вољу оних који га се боје“,⁸¹ и, „очи Господње су на праведницима“.⁸²

И к родитељу својему богољубазне речи шиљући, говораше:

„Сети се, господару мој и оче, да си сам многе напасти и искушења примио, и нико те не избави од њих, но једини Бог, коме је све у рукама, и толиком славом превазнесе те. А ја, вазљубљени син твој, којом жалашћу оскрбих душу твоју, или којом мојом злобом ражљутих тебе, мога доброга хранитеља? У

којем ли неподобном делу надох се, да овако страдавам, гледајући бескривично заклање? Но уклони се гневом од слуге твога и не презри мене вазљубљенога ти; јер ево од многога очајања, скрби и жалости, остави ме срце моје.“

А када родитељ његов, благочастиви краљ Урош није обраћао пажње на његове речи, но му је још говорио противне речи, које се не могу лако отрпети:

„Хоћу да се ускоро нађеш преда мном, а ако ме не послушаш, то те чекају многе напасти.“

И овај христољубиви младић видећи се да је прискрбна душа његова до смрти,⁸³ рече ка својима који су са њиме:

„Браћо моја вазљубљена и другови, ево видите велики рат ратнога непријатеља, који се подигао на нас. Шта ћемо чинити? Бежимо од њега у стране народе, да не погинемо превременом смрћу. Јер ево разуместе мога родитеља, где се спрема на моје заклање за никакву кривицу.“

А они одговорише му говорећи:

„Ми нећемо да идемо са тобом, камо ти кажеш, у туђе народе; но ако хоћеш сам да избегнеш такву смрт, која ти је спремљена, претечи, дакле, прво ти и уклони свој презир.“

И када овај није хтео ово учинити, но их још више убеђиваше да иду са њиме на напред речени пут, а ови беху као они Израилћани који говораху:

„Зашто да не буду гробови наши у нашој земљи, него нас изведе овамо.“⁸⁴

Тако и ови говораху:

„Боље нам је, ако нам се догоди и смрт, у земљи нашега отачаства, него да се нађемо у туђој земљи као заробљеници или дошљаци. А ако нас не послушаш, ми увећавши се код родитеља твога, и уставши ићи ћемо к њему, а тебе ћемо оставити у великој жалости и презиру.“

Пошто је овај богољубиви јуноша био у великој недоумици због таквих њихових речи и немајући друго што чинити, уставши иђаху брзо идући, имајући једину вољу и хотење у телу ка животу и ка

смрти; јер не беше велика њихова сила, но мали неки број.

А родитељ његов благочастиви краљ тада је био у своме славном двору, званом Неродимље, и никако се није надао оваквом делу. А ови саставивши се са његовим сином, како горе указасмо, и уставши од зетске земље, од града Скадра, и када је свитао дан среда, ставши посред горе Прозрака, разредише се који ће од њих са које стране поћи са својим војницима. И тако у један час учинише напад око његова двора, и пошто је био велики вапај, овај његов родитељ, превисоки краљ, усевши на коња свога и побеже у град звани Петрич, са нешто мало своје властеле.

А ту у двору своме оставивши жену своју, благочастиву краљицу са децом својом, овај христољубиви син његов узе у своје руке све његово богатство и славу, као даровано му од Владике свију Христа. И опет уставши пође са својим војницима на град, где беше побегао његов родитељ, и овај му се предаде. И када је изишао његов родитељ, овај његов син павши поклони му се говорећи:

„Оче, нека ми ни на ум не падне оно, што си ти помислио да ми учиниш. Јер ако си ти и смислио за мене зло, но Бог је са мном на добро.“

А он се сажали тада, гледајући на себи осуду гнева Божјега која се догодила, и жалећи, плакаше горко.

А после овога шта? Овај христољубиви син његов савећање учини са својом властелом, и би заповеђено да родитељ његов буде одведен са својом женом у славни град звани Звечан, и да се тамо чува, док не учине неко измирење међу собом. И после овога посла веснике у све државе отачаства свога, и када силни ово чуше, сви долазећи клањаху му се; и тако му се све државе његова отачаства предадоше у руке. Јер Бог најмилосрднији „све што усхте, и створи“.⁸⁵

Када је после овога прошло мало времена, овај родитељ његов у таквом пребивању, као што напред

указасмо, промислом Божјим (јер нико не може побећи од природне везе смрти, јер нико, љубимци моји, не зна, у који ће се дан или час душа разлучити од тела), када се нико није надао, овај благочастиви и христољубиви краљ Урош III предаде дух свој Господу. И пренесено би његово тело часно од христољубивога сина његова Стефана, и положише га у рукотвореном његову манастиру у цркви Вазнесења Господњег на месту званом Дечани. И ту лежи и до овога дана.

Стефан краљ, син трећег Уроша

Увод. Ревност Стефанова и угледање на пређашње владаре

После овога, Владика наш најмилосрднији Христос, волећи род хришћански, и не хотећи ожалостити отачаства овога благочастивога краља, и сву земљу српску, коју је венчао благовољењем милости своје, и својом неизреченом милошћу и благовољењем, прими престо краљевства вазљубљени његов син, благочастиви и христољубиви и Богом подигнути, моћни и самодржавни свију српских и поморских земаља, Стефан краљ. Овај, удостојен велике и неисказане милости Господње, стече велико и преславно име, изнад древних царева и родитеља и прародитеља својих. Будући красан изгледом лика и дивном лепотом тела свога изнад многих људских синова, и страшан својим непријатељима и диван свима околним царевима, само од слушања његова имена. Јер сви околни цареви, који слушаху о њему и о његову имену, како има такву савршену милост и љубав од Христа даваоца добара, сви су се трудили, како би им било могуће да у љубави живе са овим благочастивим краљем.

Јер овај превисоки краљ Стефан, прво још од младости своје био је вредан за богоугодна дела љубави Христове, и достојно се бринуо за поуку и упућивање у божаственим речима, јер ово је први пут који води и упућује Духом светим ка неизреченој слави и почасту живота вечнога, и они који иду по њему, неће скренути на стрмените и развратне путеве. Овим путем достојно и баху достојно-именити људи начелници и чувари отачаства овога благочастивога краља, прво почетак преподобни и богоносни отац Симеон Немања и доброплодни и многокрасни изданак, син његов, кир Сава, који су показали добру слику богољубија деци свога отачаства, који ће после ових живети. Јер ови (Немања и Сава) беху одликовани таквим даром, који долази с висине од Оца небескога, да предржаше престо цар-

ства земаљскога и богатство и неисказану славу у држави отачаства свога, и ово добро управљајући, уграбише и небеско царство.

Њима ревнујући овај христољубиви краљ, и поучавајући се њихову житију и више љубави ка Господу, и уздајући се у Њега, и само Њему јединоме вапио је:

„Хвалим Те, добри и незлобиви Владико, јер ниси хтео смрти грешника, но да се обрати и да жив буде,¹ ево и ја, грешни, привржен сам к Теби од утробе, из утробе матере моје, и Ти си мој покровитељ. Но дошаљи светлост Твоју и истину Твоју,² и оне нека ме воде у врлини, што је Теби угодно.“

И послуша речи Богооца и говораше:

„Блажен је муж који се боји Господа, у заповестима његовим хтеће веома.³ И узнећу Те, Господе, јер си ме прихватио.⁴ И ево ја познах да си велики Господ;⁵ јер Ти си Бог који једини чиниш милост у тисућима,⁶ као што пише у Причи, рече: „Мноме цареви царују, и силни пишу правду“;⁷ јер Тобом се, Владико мој, Христе, све ово збива на мени; шта ћу Ти дати, или шта ћу Ти принети, јер немам достојна дара према свима Твојим добрима, која си ми учинио од моје младости до сада?“

Када је овај благочастиви краљ примио престо оца свога, све отачаство његово веселило се због њега, узашиљући достојне хвале и молбе за његову крепост, видећи га где цвета благодаћу Божјом, и Његовом силом и помоћу утврђена, крепка и непоколебима, и победе непријатељске расуше се свима који су зло мислили против његова отачаства, и ишчезоше као и снови онога који устаје, пошто је Бог славио његово име, као што рече пророк Исаија: „Ево дете моје, које изабрах, и вазљубљени мој на кога се узда душа моја.“⁸ И овога, као својом руком, Господ даде као вођу и заступника српске земље, као што рече о Богооцу Давиду: „И даћу вам преподобнога Давида, верна мужа по срцу моме, који испуњује све моје воље.“⁹ Јер ово све уистину беше о овом христољубивом младићу.

Данило крунише Стефана за владара

И виде овај превисоки краљ, да је од Христа удостојен великога дара и заручен престолу краљевства, и рече у своме уму:

„Ево достојно је да свршим по закону, као и сви цареви хришћанске вере, који су прво примили благослов из руке патријархове, и од њега по достојању венчавани, примају царски престо, па и ја треба такође да чиним, као што учинише и моји родитељи и прародитељи.“

И у тај час написа писмо и посла ка преосвећеном архиепископу кир Данилу говорећи:

„Господине мој и оче, ево чуо си благодат Божју која се збива на нама, вашим молитвама ка Христу. Но, пожуривши се, дођи к нама, да чувши речи и поуке богоугодних речи твојих, и ми, чеда твоја, научимо се страху Господњем, и опет да учиниш са нама што је по достојању, и да благословом руке твоје примимо овај престо Богом даровани ми.“

И тако заповеди да буде сабор Богом сабрани отачаства његова. И када је овај преосвећени дошао са Богом дарованом му паством, епископима и игуманима, и са целим клиром црквеним, и када је био сабран цео сабор српске земље у његову царском двору Сврчину, и када је био славни празник Рођење пресвете Богородице, и на навечерје учинише хвалбена славословља, како је на похвалу славном празнику, и опет ноћно стојање такође, и ујутро, дан недеље, учинише на овом благочастивом све по законском уставу у цркви светога Претече, и преосвећени архиепископ кир Данило учини молитву, и узевши царски венац у своје руке, и положи на свечасну главу његову, говорећи:

„Положио си на главу његову венац од драгог камења, и умоли од тебе живота и дао си му дужину дана на векове векова.“¹⁰

И узевши га на престо царски, прославише га велегласно. Када је била довршена божаствена служба и све остало, изложи му господин мој, преосвећени кир Данило, божаствене и целомудрене речи са целим сабором епископа и игумана и часних црнаца,

што му је од користи за душу и тело. Пошто је благочастиви краљ са страхом и са љубављу у сласт примио речи и савете овога преосвећенога, рече му:

„Шта ћу ја успети, господине мој и оче, према твојим истинитим поукама? Но моли Господа за мене, да ме утврди у вољи свога разума, да не преступим твојих божаствених заповести, нити да умалим тобом светоположене ми добре вере Христове, но да још испуним и окончах већим законима и савршенијим уставима утврђења и записе родитеља мојих и прародитеља о светим и божаственим црквама.“

И велики празник учини у тај дан, духовно и телесно утешивши се са овим преосвећеним и провеселивши се са целим сабором отачаства свога и ту многе и драгоцене дарове даде, што приличи овоме преосвећеноме и целом сабору отачаства свога, и тако се растаде с њима.

**Душан се подиже против непријатеља свога оца,
својих и свога отачаства, и то прво против
Андроника Палеолога**

Благодаћу Господа нашега Исуса Христа и пречисте Богоматере, и Богом приманим молитвама свете своје господе, преподобнога и блаженога оца нашега Симеона и преосвећенога кир Саве архијереја Христова, њиховим молитвама утврђиван, и силом св. Духа и помоћу силе Господње вођен и поучаван од своје младости, и ограђен крсним знамењем, свагда је увек напредовао у добро, пошто је Бог непомичном крепосту утврдио престо његов да краљује хвално и великолепно у своје отачаству. Јер овај благочастиви краљ стекавши достојно изванредно име части и удостојивши се таква дара и неисказане милости од Сведржитеља Христа, назва се превисоки и самодржавни господин краљ, утврдивши отачаство своје у љубав Божју, и сам је сачувао неуклониму и неповрећену веру у својој души, служећи Му у чистоти срца смиреним духом и сакрушеним срцем. Поучавао се неослабљено страху Божјем и великом сми-

рењу, Давидској крепости и премудрости, јер он каже у десетоструним књигама¹¹ некога псалма: „Почетак премудрости је страх Господњи“;¹² и богољубазну мисао имајући увек у срцу своме, говорио је сам себи јединоме:

„Ако хоћу неповрећено да проводим живот овога сујетнога света, и да име даровано ми од Господа и престо земаљског царства буде непоколебан у животу моме, а уз то да будем удостојен и неког дела вечних добара, која стекоше они који су Богу послужили у животу своме и који су избегли од метежа животних ствари, и који пребоше у небеске обитељи, што је изнесено по реду о овима у божанским списима; да, и ја треба да њима ревнујем.“

Јер богогласна свирала, божаствени Павле јавља говорећи: „Ревнујте за већим даровима, и још после престављења показаће вам се пут.“¹³ Исти Павле рече: „Који се воде духом Божјим, ти су синови Божји.“¹⁴ И још додаде: „Онима који љубе Бога, све ће се помоћи на добро.“¹⁵ И врховни апостол Петар, божаствени и часни врх апостола, сведочи онима који љубе Бога, говорећи: „Покорите се под крепку руку Божју, да вас узнесе у време потребе ваше.“¹⁶

Јер овај благочастиви краљ све ово стече, и увек је имао у срцу своме.

Хтео је помоћу Божјом да у своје животу одмазди свима својим непријатељима, који су некада имали злу мисао и лукаво савећање са својим помоћницима против главе овога благочастивога, и његова родитеља, а уз то и против целога њихова отачаства, земље српске. У Константинову Граду био је неки цар кир Андроник Палеолог, син цара кир Михаила, и унук цара Андроника, и овај цар беше нарушио мир са родитељима овога благочастивога краља, због некога злохвалнога разлога тога самога грчкога цара.

Када је било неко време, беше устао један од царева земље бугарске на отачаство овога превисокога краља, хотећи га озлобити, и штавише хвалио се сујемудри и до саме његове Богом чуване главе, и једнодушно савећање имабаше са овим грчким царем. И пошто је био велики рат у отачаству и држа-

ви овога благочастивога краља, овај бугарски цар би побијен и са силама својима, као што све указасмо у житију родитеља овога превисоког краља.

И овај христољубиви краљ хотећи одмаздити злобу свога непријатеља цара грчкога, и сећајући се речи Владике, који каже: „Љубите оне који вас љубе“;¹⁷ и Богооца Давида који каже: „Са преподобнима бићеш преподобан“;¹⁸ и опет: „И са злима развратићеш се“; и Соломона који јавља, јер рече: „И зли са својом досадом, чинећи зло, најпосле ће узалуд почети да се каје.“¹⁹ Овај превисоки и благочастиви краљ скупивши сву силу војске своје отачаства свога, и пође тамо у унутрашњост грчкога царства, и узе многе градове тога царства, и зароби многе земље те државе, и додаде њихово богатство и славу ка богатству и слави свога отачаства и у славу велможа и народа свога, и никако никада није се уздао на силу крепости своје, но неослабљено и свесрдно уздаше се у Господа, који заступа, у његову помоћ, да му покори под ноге све његове непријатеље и ратне противнике. Јер Његовом помоћу закриљаван и вођен силом светога Духа.

И видећи да благодат Владике све свршава по вољи и хотењу срца његова, хтео је овога цара, који му је зло мислио, да прогна из царства његове грчке земље, и отишавши од некога места државе земље грчке, и дошавши са својим силама, стаде под славним градом Солуном, пошто се овај град хтео њему предати, но не са силом, као закон имајући. И овај цар, чувши да се сва земља грчке државе и сви градови и сви силни земље те предају у руке благочастивога краља Стефана, и сам видећи се у великој скрби и жалости, и прибегавши у град Солун, поче шиљати своје посланике ка овом благочастивом краљу са смиреним и покорним речима, овако јављајући:

„Ево видим, благочастиви и превисоки краљу, да ти Бог помаже, но превиди што сагреших родитељу твојему и превисоком ти краљевству, и прими ме у срдачну љубав и у вољу твоју, као и послушнога ти. Јер ево видим да Божјом помоћу, што сам ја имао државе моје, данас је у рукама твојима, и ово, ако

хоћеш, даћеш ми, а мене учини да ти будем љубазни брат и друг краљевства твога. Јер одселе у једној неразделимој љубави биће држава земље грчке и српске. Но не презри љубазних и свесрдних речи мојих, и истинитом вером срца твојега учини састанак са мном.“

И благочастиви превисоки краљ чувши ове речи од грчкога цара кир Андроника, према речима његовим посла опет некоје од својих велможа, учинивши савезање са силнима отачаства својега о предложеним му речима, што ће бити најбоље, као што је у причи Соломоновој речено: „Нека буде са мудрима твоје савезање и са разумнима твоје размишљање.“ И опет исти: „И себи, рече, ништа не чини.“²⁰ И тако су имали посланство међу собом, док се све не догоди по вољи и хотењу господина краља. И тако страшно обећање у Господа Бога учинише међу собом, да неће ниједан од њих прекршити од онога што су међу собом обећали, но да ће пре све свршити вером истинитом. Јер рече Господ преко пророка: „Очи моје су на вернима земље, да их посадим са мном.“²¹ Такође Јеремија; „Ево, Господе, очи Твоје су у веру.“²² А апостол (Павле) опет: „Правда Божја кроз веру је на свима који верују.“²³ И уз то говорећи: „Праведник од вере живеће на векове.“²⁴

И све ово свршивши на утврђење и веру, и тако учинише састанак под славним градом Солуном месеца августа 26. дан, у дан петак. И целовавши се љубазно међу собом, у тај дан било је велико весеље и радост међу војницима господина краља и у свој грчкој земљи због измирења и састанка њихова, тако да су многи од славних њихових велможа, који су у то време били, рекли:

„Овај дан који сатвори Господ на љубав овим царевима, радујмо се и веселимо се и ми у њ.“²⁵

И ту у заједници много беседовавши међу собом о управљању и утврђењу да буде непоколебимо обећање међу њима, и овога благочастивога краља одликова сваким царским даровима, и сву срдачну љубав показа му овај богољубиви цар; некада имабаху непријатељство међу собом, а сада постадоше љубазна

браћа и другови. Такође и овај превисоки краљ посла му многе царске и драгоцене дарове. И у тај дан учинише велико весеље, утешивши се и духовно и телесно и они који су са њима, пошто му је цар тако рекао:

„Што прародитељ благочастивога ти краљевства и родитељ краљевства ти узе од државе моје земље и градове, и у ово време што узе превисоко ти и благочастиво краљевство, видим да ти је све ово Богом даровано; да, и ја дајем све то, у великолепну и дивну ти част благочастивом ти краљевству, и колико хоћеш даћеш ми из руке твоје.“

Пошто му је господин краљ неки део земље и градова даровао, и тако измиривши се растадоше се. А остале градове и земље грчке, што узе, додаде ка земљи отачаства свога, и неке многе земље од области царства тога и градове, чија су имена: прво град славни Охрид, и град славни Прилеп (у коме благочастиви краљ подиже себи царски двор за пребивање), и опет град славни Костур, град Струмицу, град Хлерин, град Железанац, град Воден, град Чемрен. И ово све узе у три године краљевства свога, пошто га је Бог тако прослављао. Бог предобри који се прославља у савету светих својих, посла пребогату своју милост од престола славе царства свога, и прослави овога благочастивога, да поверују сви народи који верују у трисијано божество, да је он једини славан по целој земљи. Јер рече: „Јавио си међу народима силу Твоју, и избавио си вазљубљене Твоје.“ И овај христољубиви, хвалећи се у Господу, говораше:

„Узнећу Те, Господе, јер ме подухвати, и ниси узвеличао непријатеља мојих нада мном,²⁶ јер Ти си заштитник животу мојему,²⁷ тешећи срце моје добротом животворећега Твога Духа, и испуњујући душу моју неисказаном Твојом радошћу. Но, о Господе, податељу добра милосрђа, сву надежду моју полажем на Тебе, и припадам ка Твојему човекољубивому божеству; прими веру мога несмисленог ума, и даруј силу немоћи мојој, Твоју неисказану силу и милост бесконачну, да се затворе уста свима који

говоре против мене неправду.²⁸ Но подај слуги Твојој, и дај ми живот по Твојој речи,²⁹ и опаши ме силом помоћи Твоје на рат;³⁰ и устани ми у помоћ;³¹ и дај моћ детету Твојој, да виде они који ме мрзе, и да се постиде;³² јер Ти си Бог мој и милост моја.“

Угарски краљ Карло подиже се против Стефана и неуспели поход Карлов

Најмилосрднији и премилостиви Бог, ваистину богат у милости, који нас је заволео због неисказане своје доброте, Он је помогао свесилном руком овоме христољубивоме да покори све своје непријатеље, и давао му је крепост да победи све своје ратне противнике и зле пукове и гордост противника. Пошто је овај благоверни краљ Стефан Божјом помоћу добро победио све своје непријатеље и непрестано славио свога добротвора који се од почетка слави у светлости светих, и не за дуго времена, по наговору старога начелника злобе, Ђавола, би завист од угарскога краља Карла против овога благочастивога краља и на државу отачаства његова. Јер беху му јавили, говорећи, да овај христољубиви краљ изиђе са својим силама у далека царства народа, хотећи их завојевати, а отачаство његово нико не чува. И овај зломислени краљ угарски, распаљујући се неситошћу напред реченога губитеља, хтеде озлобити државу отачаства овога благочастивога краља. мислећи да нема ко ће се противити његовим силама, и да ће постићи своју сјемудру вољу, а не могавши то, јави се као смеху извргнут, сам навукавши на се своју погибао. И узевши у помоћ себи околне краљеве и других народа, и сјединивши многе њихове војске са својим силама, подиже рат на овога благочастивога, сабравши десетине хиљада многих народа на погубљење његова отачаства, и ове посла, мислећи безумни да овај благоверни није у држави отачаства својега.

Када су прешли реку звану Дунав, добоше весници ка овом благочастивом краљу, говорећи:

„Нека је знано превисоком ти краљевству, да силе многих иноплемених народа дођоше на државу превисокога ти краљевства.“

И ову вест чувши овај господин мој христољубиви краљ, и у тај час заповеди да буду сабрани сви војници државе његове, и призвавши своје великоимените велможе, учини са њима савећање, и утврди богоразумним својим речима, да се никако не уклоне такве победе многих народа, који су дошли на овога христољубивога. И пошто је ово било, и тако саставши се са Богом дарованом му силом, пође против таквих, као и Мојсије Боговидац, носећи крсно знамење пред лицем својим, и њиме побеђујући безбожнога губитеља Амалика, вапио је ка своме Владици Христу речи Богооца Давида:

„Боже, дођоше народи у наследство Твоје, и савећаше се заједно против слуге Твога, говорећи: „Ходите да га потребимо, и неће се поменути име његово више, и убићемо га, и биће наше његово наследство.“³³ Но Ти, Владико, свију Господе, који живиш на висинама и гледаш свевидећим Ти очима на смирене,³⁴ и јављајући се мени недостојноме слуги Твојем до сада милостив и наклоњен, не остави ме ни у ово време скрби моје да рекну непријатељи моји: Поједосмо их.³⁵ Но, избавитељу мој, учини са мном по Твојој вољи, колико хоће Твоја неисказана милост, и силом Твојом победи моје непријатеље, и излиј на њих гнев Твој, и јарост гнева Твога нека их ухвати, и нека им дође мрежа, коју не знају, и злоба коју чине мени нека дође њима, и сакруши их Твојом силом, и неће моћи постојати, и мишицом силе Твоје расточи горде мисли срца њихова,³⁶ да се постиде и посраме сви који ми мисле зло.³⁷ Јер Ти си нада моја и похвала, и Тобом, даваоче живота, оправдавам се, хвалећи и прослављајући пресвето Твоје име.“

И када је дошао са својим војницима до места званог Жича, где се нариче дом Спасов велика архиепископија српска, и ту се поклонил икони Владике свију Бога и пречисте Богоматере, из дубине срдачне зовући и молећи Му се за своју помоћ.

А оне предречене многе силе сүјемудрога краља угарскога, послане на овога благочастивога и на државу отачаства његова, када чуше да ваистину долази господин краљ и како греду против њих, хотећи да се бори са њима, они се сви у један час сметоше, и сва њихова мудрост ишчезе, и не беше ниједнога од њих, који би могао коју реч рећи на њихову корист, но су сви били у недоумици и јавише се као мртви. А Господ „који живи на небесима проговори к њима гневом својим и јарошћу својом смете их“,³⁸ и у великом ужасу и обузети страхом, почеше говорити један другоме: „О тешко нама, јер дође време наше погибли.“ И пошто је настала међу њима велика пометеност и узбуна, нападе на њих страх и трепет,³⁹ и почеше бежати гоњени гневом јарости Господње, мислећи да страдају у великом рату. А анђео Господњи гоњаше их, и сами међу собом скончавашу се бежећи. И када су дошли на реку звану Саву, и ту не имајући никакве спреме, на којој би могли прећи такву реку, и не знајући пристаништа куда ће испловити, почеше улазити у њу заједно. И Господ подиже руку на њих да их уништи, и вода их потопа, а мало од њих се избави од такве љуте смрти, и у један час сви постадоше празни, и у тај дан погибоше све њихове мисли.⁴⁰

А овај христољубиви краљ Стефан, не знајући за ово дело које му се догодило Божјом помоћу, како Бог учини непријатељима његовим многе скрби и зла, но када је ишао њима у сретање, и у тај час дошавши јавише му говорећи:

„Нека је знано славном ти краљевству, да оне многе силе, које су дошле на отачаство твоје, све побеђени гневом Господњим скончаше.“

Господин краљ чувши ово, и отворивши своја богохвална уста благодарећи Бога свију, богохвалну песму са Давидом запева, говорећи:

„Велики је Господ наш, и велика је крепост његова, и разуму његову нема мере;“⁴¹ и „Ко је бог велики као Бог наш? Ти си Бог једини који чиниш чудеса;“⁴² и „Господ је просвећење моје и Спаситељ мој, од кога ћу се убојати.“⁴³ И „К Теби, Господе,

узазваћу, и к Богу мојему помолићу се; јер ме услиша и помилова,⁴⁴ и „Избави душу моју од смрти, и очи моје од суза, и ноге моје од попузнућа“;⁴⁵ „Јер моћ моја и уточиште си Ти.“⁴⁶ „Када се ови скупљаху заједно против мене, и савешаше се да узму душу моју, а ја се уздах на Те, и Ти си уточиште моје од скрби која ме држи и заштитник мој у време скрби“;⁴⁷ јер мишицом силе Твоје разagna непријатеље моје, и Ти, Господе, помогао си ми и утешио си ме.“⁴⁸

И после овога благочастиви краљ уставши са силама својим оде у околне пределе државе своје, и њих утврдивши и уразумивши како је на сву вољу његову и хтење, и помоћу Божјом добро прославивши се над свима својим непријатељима, и опет се врати ка престолу својему. Јер Бог неисказана чудеса дивне милости своје јави овоме верном слуги својему, већма прослављајући га великим чудотворењем.

Вечна благодат човекољупца Бога, која свуда све свршава, и која је све створила из небића у биће, која је устројила нелепоту рода човечјега у лепоту, и Духом пресветим дарујући све добро, достојно је, о вазљубљени, да и ја, обилно обдарен Његовим смотреним разумом и мудрошћу, насликам истините судбе Господње, које пророк и Богоотац назива више жељенима од злата и многога драгог камења.¹ Јер никада се не одмеће од свога доброга дела Отац милосрђа и Бог сваке утехе, чинећи нам корисно по обећању. Јер шта да речем или шта да проговорим, ја који могу да проповедам безбројно и огромно богатство и милост неисказане славе Његове? Јер ако ко множи добре речи на тисуће, није ли све за Његово име? Ако ли опет мало проговори о том, све је у славу Његову. Јер и мени је благовремено и ваистину достојно да укратко изречем благодат Богу на неисказаном дару Његову. Јер Његов промисао за све људе је разуман, да се обнавља добрим делима из дана у дан, и иде за духовним стварима, и да се вредно подиже од чуда ка већим чудима. Јер сваким добрим делима хвали се Бог. Јер од Њега разум дарезљив износи предивне речи духовног јављања, којих је разумних дарова био удостојен овај господин мој, преосвећени архиепископ кир Данило, и разгоревши се божаственом љубављу, знајући да има обилну ризницу разума, и имајући непостидно уздање ка дародавцу добара, и на Њега уздајући се да неће погрешити у смелости за веру, захте да богољубазним речима објави богоугодне животе господе своје, тј. благоверних царева српских земаља, како је ко од њих проживео овај живот, утврђиван „крепком руком и високом мишицом“,² и опет после овога добра дела непорочнога живота преосвећених архиепископа све по имену, као што је видимо у лицу нашега христољубља, у сласт ревнујући речи апостола Павла, који рече: „Нека нико не тражи свога, но ближњега“,³ и као

што је у причи: „Муж разуман је престо чувствија, и у добром срцу почива премудрост.“⁴

Јер ваистину све таково се сврши у овом блаженом господину мојем. Но ја, грешни и недостојни слуга његов, од њега храњен и љубим и васпитан у сваком доброразумију, и упућиван на добре навике, да како год такво у заборав одложивши и леношћу оптерећен не споменем његова добра дела и цело живот сасвим у љубави Божјој? Јер расућујем у себи немоћ моју, да немам тако постижан разум ума мојега, којим бих достојно похвалио његов живот, колико сам гледао ја грешни стојећи пред њиме са страхом и бојањем. Но будим се као од сна, видевши божаствене списе, у којима налазим многе слуге и ученике, који су саставили похвале својим господарима. Но такав је дар оних који љубе Господа. А ја отуђен од Њега по безмерном безакоњу мојих лукавих дела, треба да притекнем јединоме Богу, и да од Њега тражим савршен дар. Јер је даровалац милостивном посећењу. Јер знам да самом заповешћу точи воду од тврдога камена, и погледом сунши бездне. Но Ти, Боже богова и Господе господара, даруј ми разумну реч за отварање уста мојих, да узмогнем по достојању предати божаственом писању све о животу овога блаженога светитеља, кога Твоја моћна десница узведе на овај свети и божаствени степен Тобом уздигнутога престола. Јер овај господин мој проповедајући величија чудеса Твојих и прослави животе другова својих. А Ти свемогући, кроз мене, недостојнога ученика његова, даруј ми ову похвалну реч за вечну и блажену успомену његову, што видех и колико слушах од пређашњих сведока живота његова, да исповедим све по имену, на слушање свима који љубе Тебе истинитога Бога нашега.

Данило, син побожних, богатих и славних родитеља, моли родитеље да га даду на учење књиге. Напредак у наукама. Љубав према монаштву

Овога блаженога светитеља кир Данила, бившег преосвећенога архиепископа све српске земље, почетак његова живота је истина. Био је син неких благоверних и благочастивих, милостивих, праведних родитеља, који беху богати и веома славни, управљајући дане свога века у великој врлини, и у њој родише синове и кћери, и овога господина мојега и учитеља васпиташе у целомудрију и у свакој побожности. Јер чини ми се, мени недостојноме, према добром и складном животу његову од младости, и неисказаном самислу, да је још у материној утроби био назнаменан да угодно и непорочно послужи Господу. Јер од када је знао оца или матер, од тада се одвраћаше од свега земаљскога овога света, не осећајући љубав према својој матери, но овај је више волео да се присваја Господу. А када је доспео до младићког узраста, најмилосрднији и најдарежљивији Бог, добри човекољубац, који са радошћу прима свакога који Њему греде, посла и овоме блаженоме своју светлост и своју истину, и љубавном стрелом рани срце његово, да ка Њему хоће и Њега са радошћу жели речима и делима, слухом и очима и мишљу. А поче и молити родитеље своје да га даду и на учење књига. А они не хтедоше тога учинити, јер беху озлобљени смрћу остале деце своје, и само овога једнога имабаху на утеху им, и ради тога га не могаху отпустити, говорећи у себи:

„Шта ћемо добити, ако се одлучимо од љубљенога нама сина, да само већу скрб примимо?“

А овај блажени смотривши разумно и смислено савећање својих родитеља, и разумевши да неће да га даду на оно што жели и хоће, поче тражити кога би нашао, да га води ка учитељу. И нашавши некога једнога од својих сродника, и њега наговоривши, био је одведен од њега ка неком учитељу, тајно од родитеља својих. Када је тамо доведен, Божјом вољом прими га тај учитељ. Јер знабаше и ко-

јих благоверних родитеља беше син, и видевши његову усрдну прилежност, поче га упућивати у добре поуке. А овај ваистину од младости вођен од Господа у свако доброразумије и у Његовој вољи поучавајући се дан и ноћ, у дубини речи књиге боље успеваше од свију својих другова, који су били у том училишту. И од којих требаше прва упутства речи, за мало им постаде учитељ, тако да су се сви дивили и говорили: „Откуда овоме брз разум вештине?“ — не знајући да вечна истинита премудрост, Бог, овога себи изабра, и да од сијања приносусне светлости озари његов ум, хотећи га показати као слику своје добротe. А родитељи његови осећаху велику скрб и жалост због разлучења од свога вазљубљенога чеда. Но када опет чуше за такву благодат која се збила са њим, оставише га Божјој вољи, да се Он једини брине о њему.

Када је прошло неко време, овај богољубиви младић, Божјом помоћу у неослабљеној вредноћи, научи све поуке божаствених речи, непрестано желећи нескврном животу целомудрија и чистоте, поста и бдења и молитве, како то крепки и Богу послушни мужеви чине. А када би угледао некога црнца, никада га не остављаше, док му се не би, притекавши, поклониио, и љубазно обујмио ризе његове, желећи подобија монашкога образа, непрестано молећи се Господу и говорећи:

„Благодарим Те, Владико мој, и славим Те због многе и неиспитане Твоје добротe, коју чинећи од младости моје на мени недостојном и до сада чиниш. Но удостоји ме, да у вери примим монашки образ, и сачувај ме у њему очишћена, да Ти угодно послужим у овом веку, и управи стопе моје на Твоје добре путеве, да по њима текући брзо постанем гледалац Твојих дивних чудеса.“

Јер колико је слушао о чудима славнога града Јерусалима или Свете Горе, много је мислио у уму својем, како би тамо ишао.

Краљ Стефан Урош узима Данила к себи

А када је дошао до савршеног младићког узраста, и навикавши на такво што је Богу потребно и људима љубазно, и друго боље сабирајући, видећи га тако потребна и украшена сваким добрим обичајем, узео га ка себи благочастиви краљ Стефан Урош, и после мало времена показа му савршену љубав. Јер то све беше по смотрењу Божјем. Би му поверено да стоји пред овим благочастивим краљем и да га воли као свакога појединога од унутрашњих људи у двору. И уколико му више беше у милости и љубави, утолико се више смиривао, сећајући се речи коју рече васељенски учитељ и апостол, јер каже: „Господ се противи гордима, а смерним даје благодат.“⁵ И Богоотац: „Смерна и скрушена срца Бог неће понизити.“⁶

Јер овај блажени од младости имајући жељу ка Господу, не покрену ума својега од Њега, није се саплео красотама овога света и оним што је краткотрајно, но све превазиђе као изван тела и сујетне славе, имајући духовна крила да прелети мреже лукавога ловљења, свагда гледајући на погодно време, како би могао примити монашки образ. И када напред речени благочастиви краљ Урош захте походити божаствене цркве у својој држави, и поклонити се њима љубазно са вером и дати им многе дарове, тако обилазећи многе цркве са великом славом, дође у дом Свете Тројице на место звано Сопоћани. И када је ту била велика радост и предивно весеље због доласка тога благочастивога, био је ту и овај Богом љубазни младић, нађе некога црнца богоугодна у сваком духовном делу, и њега наговори да му испуни жељено дело, а нико није знао за такву тајну, осим ови једини.

Данило прими монашки чин у манастиру Св. Николе (Кончул) на Ибру од игумана Николе. Подвизавања Данилова у Кончулу

Када је отишао овај благоверни краљ из тога манастира, и увече тога дана свршивши дело службе, у којој му беше поверено да стоји пред тим благочастивим краљем, и са друговима својима духовно и телесно веселивши се, говорио им је дуго слатке и доброразумне речи, и ови отежали од многога труда, почеше одлазити на одмор. А овај господин мој имајући свагда будно око ка љубитељу Христу и желећи постићи такво дело, на које се у нади осмели, уставши тајно, ноћу, са једним од својих слугу, изиђе Господом вођен ка тишини неузбурканог пристаништа, хотећи примити црначки живот. И дошавши у манастир великога архијереја Христова Николе, који је на обали реке зване Ибар, место звано Кончул, и ту из руке преподобнога Николе прими монашки образ, и би му наречено име Данило монах. И благодаривши милости дароваоца предборога Бога који му испуњује све молбе на спасење, и тако у том манастиру поче живети са братијом тога манастира по Божјој вољи, сматран као један од њих, неослабно подвизавајући се, свагда пребивајући у светим молитвама, и са великим смирењем работајући дан и ноћ. Јер дању работајући са братијом манастирске работе, ноћу не кушаше нимало покоја, но се умом нелицемерне љубави настањиваше на висинама код престола Владике, као пред очима гледајући грозно испитивање коначне наплате, и говорећи самом себи:

„О јадниче, оплакуј своја лукава дела, и помисли како ћеш одговарати бесмртноме цару, који ће испитивати на суду дела твоја.“

И тако гледајући, угнезди се једна мисао у његово срце, да чини све што је угодно Богу и да спасе душу своју побожношћу и чистотом и великом послушношћу. Јер тако јачајући, поче се одликовати његов живот дотле, да је он био образац свој братији

која је у том манастиру, непрестано лијући изворе суза од очију својих, глађу и жеђу и другим многообразним трудовима мучећи тело своје.

Јевстатије архиепископ зове Данила. Данило одлази Јевстатију, који га производи за презвитера и прима у своју ћелију

После мало времена прочу се његов богоугодни живот и велика врлина, и ради ње био је љубљен од свију. Када је за њега чуо преосвећени архиепископ Јевстатије Други, поче га к себи звати љубазним речима; а он се не хтеде разлучити од таква места, у коме беше навикао на подвиг многога исправљања. А када га је овај преосвећени много звао к себи, и видећи да се на то не обазире, поче говорити о њему ка превисоком краљу Урошу, да би му заповедио да иде ка преосвећеном. Пошто је превисоки краљ много шиљао овом господину мојему, овако му говораше:

„Знам те послушна мојој вољи од младости твоје, па и сада испуни оно што ти заповедам. Уставши иди ка преосвећеном, јер ме много моли за тебе. А ти знаш да ми није достојно погрешити никоме његове потребе, јер ћеш доћи у велику част.“

И овај господин мој и хранитељ, свагда имајући наду на Господа и на Њега уздајући се, рече:

„Прионух за Твоја сазнања, Господе, не посрами ме; јер ниси далеко од оних који Те призивају. Јер ево са влашћу ми се говори да се подигнем од места мојега, у ком се надах од Тебе стећи пребогату благодат. Али опет знам некога праведника који учи, јер нам каже: „Ништа није боље, него чинити заповеђено, јер послушање води у живот, а непослушање у смрт.“ Но Ти, Владико Господе, који си милостив роду људском, и мене слугу Твојега сачувај од свакога зла, и све узлазе и низлазе сачувај очишћене од сада и довека.“

И после овога узе благослов од игумана и све братије тога манастира, у коме беше, и уставши оде

ка преосвећеном архиепископу Јевстатију, незлобиво јагње доброга пастира Христа, Њим пасен и воћен на ливаду живота, и чуван од растргнућа лукавога звера. И свагда пребивајући у Његовој вољи, и Њему угодно чинећи, ради тога милостивог дара љубљен од свију, био је од срца љубазно примљен од преосвећенога, и из руке његове би постављен за презвитера.

И опет, после мало времена видећи га где је у сваком разуму, узме га у своју ћелију; и ту собом показа многе плодове сваке врлине у славу Божју. Јер до конца омрзе грех, написавши у себи слику истинитога покајања и добрих дела, био је воћен светим Духом у богољубије, и никада не попусти, но снагом своје непоколебиве вере победи ђавола, мољењем и светим молитвама, бдењем и постом, и рекама суза натапајући све тело своје. И као што доброплодни насад, натапан небесном росом и који добро расте, даје плод у своје време, тако и овај господин мој, њему сличан, имајући у себи плод животни, тј. речи духовних поука, и многа остала добра дела, од њих је обилно хранио срца верних. Јер живећи ту код преосвећенога и поштован од њега, воћен од Господа ка превеликој благодати, угодно послужи овом преосвећеном у побожности и целомудрију, до половине друге године.

Данило изабран за игумана Хиландара

И после таквих времена учини састанак тај преосвећени архиепископ са благочастивим краљем Урошем. А ту је био са преосвећеним и овај господин мој блажени и Богом изабрани монах Данило, сијајући посред целога сабора као многосветли светилник, по изгледу добролепан и доброговорљива језика, јер се изли благодат на усне његове, и даде му Господ такав дар да смислено и разумно говори пред царем, као што каже пророк Исаија: „Даде ми Господ језик за поучавање, када ми треба реч рећи.“⁷ Пошто у то време славни манастир Хиландар, који је у Светој

Гори дом пресвете Богородице, није имао игумана, и благочастиви краљ Стефан Урош учини савет са преосвећеним архиепископом Јевстатијем и целим сабором, и избравши овога мојега господина, би му заповеђено да буде игуман више реченога Богом подигнутога манастира, и ту га благочастиви краљ и тај преосвећени одликоваше многим различним даровима, овога дарованог од Господа још од почетка зачећа његова неисцрпним даром богатства, и поверена таква примања части. Са великом и достоименитом хвалом и чашћу отпусти га у Свету Гору, коју од своје младости жељаше неситом љубављу, да би био њезин житељ.

И дошао је тамо у дом Пресвете, која је дана свима преподобним као добар стан и просвећење вечне славе и награда небеснога живота и примање рајске хране. Достојно ми је назвати ову добру и жељену земљу Свету Гору као и ону обећану, која точи мед и млеко.⁸ Но ова је, дакле, боља и складна, да је у њој весеље свима који су права срца.

Ту, дакле, у дому Пресвете, поче живети овај блажени, дошавши у велику тишину смерног мудровања, олакшавајући тело своје постом и бдењем и безмерним молитвама дотле, да га је презрео, не би ли имао наду спасоноснога прошења од Господа. Јер многа искушења ствараше му ђаво, мислећи лукави да ће му запети препону таквим мучењем. Када је овај стојао на молитви ноћу, и дошавши на очи његове, јављаше му маштањем многе беде и страховања; а овај Богу послушљиви именом Господњим противљаше му се, други Јевтимије пустиножитељ, побеђујући злолукавога. Јер мада виђаше толике његове утваре и пакости како се дижу, стојаше тврдо и добропобедно укрепљен крсним знамењем, и не бојећи се лукавства његова и нападаја, нити изостави псалма певаног у својим устима, но се још више подвизаваше. Живећи у оваком предивном животу у повереном му манастиру Хиландару, и бринући се за њега у сваком прилагању трудова као што је достојно, а увек заповедаше о врлини изван

реднога живота и побожности и страху Божјем, поучавајући све о једномислености и износећи речи о сагласности љубави Божје.

Нападаји завојевача разних народа на Свету Гору, и невоље од њих и од глади

После мало времена таква тиха живота све Горе Свете, овако попуштање Божје догоди се, као што је проречено ово о вазљубљеном граду Јерусалиму, јер рече: „и даћу вазљубљене моје у гажење и грабљење многима“, као што је и тада било.

Када је овај блажени господин мој био у Светој Гори, као што више указасмо, подигоше се многи народи, и великом силом спремивши се за борбу, завојеваше многе крајеве грчке земље, чак и до самога Цариграда, и све опустеше, и заробљенике одведоше у ропство. Јер тај призор беше чудан и парадоксан. Јер ови завојевавши добоше са својим силама у Свету Гору, и опколивши је, разграбише сва богатства сабрана у њој, и скоро је сву опустеше, а то свето место звано Хиландар, било је веома оскрбљено и у великој тесности од нападаја безбожника. А унутра у граду, побожни и богобојажљиви мужеви беху држани од њих, међу њима и овај господин мој и велика множина светских људи државе тога манастира, који беху унутра прибегли са женама својима и децом.

И те године дође љуће зло на ово зло, да је цео род људски гинуо од глади, и цео такав многобројни народ за дуго времена хранио се од тога славнога манастира Хиландара. Велико је било страдање такве ране, и почеше, дакле, људи и све животиње скончавати од глади. Јер умрлим матерама деца сисајући дојке сама умираху, и људи од глади зијајући судараху се и падаху као пијани, и обузети глађу, нису могли ни гледати. А други од њих ничице лежећи, као и животиња траву зубима кидајући, издисаху. А многи од монаха који су били у том

манастиру, не могући трпети такве туге, оставише овога господина мојега преподобнога игумана кир Данила самога, и сами бежаху.

Но ко је тај, ко може избећи речено Божје? Јер такве ухвативши безбожници, једне убише, а друге у ропство одведоше. А овај блажени подвизавајући се за цркву Христову, волећи да за њу смрт поднесе, не остави је, видећи се у толиком страдању. Јер разумедо да је рана Богу мрска, и да тако сви страдају по Божјем гневу. Проведе на једном месту седећи у пиргу тога манастира три године и три месеца, страдајући од такве скрби и беде.

И чини ми се, вазљубљени, да су тадањи ратови и страховања слични оном страдању Јерусалима, које поднесе од Тита, кесара римскога. Јер када је он дошао на Јерусалим, свака душа тога града падаше под оштрицу мача и остале злобе бедно причане. Јер људи жватаху своје појасеве и обућу, а други се дотицаху и најскареднијих. Јер такав ужас могао се видети тада, када је била пустош Свете Горе од руке противника. Јер ови безбожни народи: Фрузи, Турци, Јаси, Татари, Моговари и Каталани, и остали многоименити народи, дошавши тада на Свету Гору, многе свете храмове огњем упалише и све њихово сабрано богатство разграбише и заробљенике одведоше у ропство, а остали њихови остаци скончавашу од најљуће смрти глади. Не беше ко ће их погребсти, но се зверови и птице небеске храњашу од њихова тела.

Нападаји на Хиландар

Дошавши на овога блаженога кир Данила са великом победом, велика множина њих почеше једни сећи врата града славнога манастира Хиландара, а други део од њих позади разбијаху зидове града. хотећи ући унутра. Јер стреле падаху као капље дажда, пуштане рукама безбожника, и ратне трубе кликтаху, и сами једногласно се дераху устремљују-

ћи се напред. Јер страшно беше видети њихов убојни строј. И овај господин мој, храбра душа, чијој се уздржљивости чудим, дивим се трпљењу у болови-ма и удивљавам се добром пребивању у молитви, а уз то неизмерној глади и жеђи, као да је становао у туђем телу. Јер против тога љутога рата остаде непоколебим, као незлобива овца гледајући на клање са својима који су ту били. Јер мушки борећи се са безбожницима од јутра до вечера, вапио је из дубине душе ка Ономе који га може спасти, говорећи:

„Боже, види како добоше нечастиви народи на Твоје наследство, и оскврнише Твоје свете цркве,⁹ и ову Твоју Свету Гору поставише као место где се воће чува, и тела слугу твојих као храну небесним птицама и тела преподобних твојих земаљским зверовима. Јер крв њихову пролише као воду.¹⁰ Но не предај нас до краја ради Твога светог имена.¹¹ И нека нас брзо предусретну Твоје милости, Господе, јер веома постадосмо ништи и смирени смо данас до краја ради наших грехова.¹²“

А када ови злолукави видеше да не могу ући унутра у град, уседоше на своје коње и отидоше распаљивани великим гневом и јарошћу, претећи овом блаженом, да ће, опет вративши се, уништити га. Оваке и толике беху беде и узбурканости овога мужа, као што чусте, но нимало се не поколеба њима, а многоимено богатство хране у том славном манастиру Хиландару нестале, тако да овај блажени, и они који су с њим, нису имали шта окусити. Само избирајући љуске сочива у праху и њих су гризли, а многи од њих мољаху Бога да умру, а остали бежећи од њих напоље, скончаваху. А овај преподобни игуман кир Данило, све такво у сласт трпећи, благодараше Бога за све што се догодило.

Данило у невољи, са хиландарским црквеним потребама (имањем) одлази краљу Урошу у Скопље, предаје их Урошу, и опет се враћа у Хиландар

Видећи такву скрб неослабну дому Пресвете, да ништа неће остати цело од насиља безбожника, јер је имао Богом даровани му разум, и нашавши неке достоверне и именоване мужеве тога светог места, и њих уверивши како му је по вољи, и узео синове њихове к себи, и после овога предаде им манастир тај да га тврдо чувају, и да се боре са напред реченом јереси, давши им довољно свога злата. А сам узевши све наследство тога места, тј. потребе црквене, и скупивши све остало, и уставши са некима од своје деце, и ево носећи прође неповређен пукове нечастивих иноплеменика. И дође ка благочастивом краљу Урошу, који је тада био у славном граду Скопљу, и јави му за све беде које су се догодиле том светом месту. А благочастиви краљ Урош се веома обрадова због доласка овога блаженога, говорећи:

„Благодарим Бога мога и Владика, чијом помоћу и заступством ниси ухваћен од безбожника, да не пострадаш љуто, но толико наследство носећи са собом дође к нама без ичијег насиља. Достојно је да без беде неко време проведеш овде, док чујемо да је такво уздизање ратника одступило, и тада ћеш ићи.“

А овај господин мој имао је од младости своје наду ка Господу, и у Њега уздајући се тврдим умом, и Њега јединога желећи и љубећи, а више волећи да сконча за Његово име, сети се речи коју је рекао Владика:

„Не бојте се оних који убијају тело, а који немају шта души учинити, но више се убојте Онога, који после убиства може бацити у огњену реку.“¹³

Предавши ту благочастивом краљу све што је донео, много злато и многе друге црквене потребе, лакимије коњске и многе животиње, све ту предавши њему, а сам не хотећи се разлучити од доброобичајна

живота Свете Горе, и љубазно се поклонивши томе благочастивом, опет уставши оде ка дому Пресвете Богоматере, место звано Хиландар, као храбри страдалац смео на мучеништво. Јер како ћу моћи изговорити или довољно писмено објавити толика страдања и напасти, беде и скрби овога господина мојега, које прими те године враћајући се у Свету Гору? Јер тада се није могла наћи ниједна стаза којом би се могло ићи мирно, без борбе и ратника. Овај господин мој не сумњајући нимало, покриваше се као тврдим оружјем именован најмилосрднијега Бога, и пролажаше толике љутости, према речима Богооца Давида: „Нећеш се убојати од ноћнога страха, и од стреле која лети на дану; и као анђелима својима заповедиће, и сачуваће те на свима путевима твојима, да не спотакнеш о камен ноге твоје.“¹⁴

Јер Бог имајући неизмерну милост према роду људском, не удали ни овога блаженога од ње. Јер на неком месту устаде неки силан муж видевши блаженога где иде посред државе његове, и хтеде дошавши са својим људима разграбити све што је било у њега. А блажени имајући наду на Господа, заповеди својим момцима да приступивши сигурно ухвате њега. И у тај час могло се видети како су ти ратници пали са оружјем под рукама деце овога блаженога. А самога тога њихова начелника ухватише свезавши снажно наопако, и иђаху брзо напред водећи га са собом. А ти, дакле, сило Божја велика и помоћи, сачувала си овога блаженога господина мојега, јер тада је био велики вапај. Сродници тога ратнога мужа чувши ово мислили су да је убијен, и устаде велика множина њих, и среташе овога блаженога, и почеше питати, од које је стране и куда иде. А он рече:

„Ми смо поклисари, и идемо у славни Град Константинов.“

И почеше питати за онога од њих ухваћенога ратника, кога су ту држала деца преосвећенога, но ови као ваистину гневом Господњим ослепљени не виђаху га, и раставши се са њима, брзо почеше ићи, водећи са собом овога бунтовника. А када разумеше

да су изван његове државе и да ништа не сумњају, ту заповеди блажени да га пусте. Јер промисленик Бог тако му чињаше.

А ово је мени, слуги његову, добро и жељено, и достојно ми је брже дати љубазну слику његова живота у врлини. Јер тамо идући у Свету Гору, дође унутра у државе, које они безбожници завојеваше, рушећи њихове градове и земље, села и храмове огњем палећи, тако да се ништа није могло наћи без беде у тим местима. Јер све од човека па до животиње беше озлобљено. А овај блажени свагда имајући непокајану вољу у телу, не хтеде се вратити натраг, но уколико је видео такве страхоте, уколико се већма крепио, идући дању и ноћу, и нимало не одмарајући се.

Када је једном дан свитао, нађе се посред тих ратника, и пошто није имао шта чинити, раздели чеда своја која су ту била, и сами узевши коње и остале потребе њихова стана, прибегоше у град звани Редил. А сам са неким монасима и осталом децом својом, по извољењу Божију као спремљену му лабу нашавши, и ушавши у њу, отплови на неко тврдо место острва, и ту проведоше много дана у великој глади и жеби. И опет видевши згодно време, изишавши од воде, иђаше брже на предлежећи му пут.

И друга многа искушења поднесе од безбожника на путу; јер беху опколили многа места да га ухвате. Али „душе праведника су у руци Божјој, и неће их се дотаћи мука“,¹⁵ и сматраху их безумници као да су умрли. Јер овај преподобни Божјом помоћу закриљиван и имајући савршен разум у говору, дајући разне и многоврсне изговоре, пролажаше ратне пукове неповређен. И када је дошао у дом Пресвете, где је часно усамљеништво онима који хоће тамо да живе, и нађе оне мужеве којима беше поверио тај манастир. А хтели су га предати у руке поганика да није преподобни тако брзо дошао. Јер и они су били у невољи, јер беху дуго затворени на једном месту, гинући од глади и жеби.

Данило стиже у Хиландар и својим златом купује храну и узима најамнике за одбрану Хиландара, који једном приликом поразише непријатеља

Овај господин мој, кога смем назвати добрим и најмилосрднијим хранитељем многих, пошто је живео животом дивним и изванредним, богољубазним и светолепним, видећи многе беде тога светога места, да се најпосле ништа не налази у том манастиру, давши своје много злато, и посла неке веште људе, који прикривши се добоше на море, и у једној лађи купивши обилно пшенице, донесоше у манастир ка преподобном кир Данилу. И после овога опет давши друго много злато и из места ван Свете Горе скупи велику множину изабраних људи, и њих уведе к себи у манастир са њиховим оружјем, да се боре са оном трипут проклетом јереси. А ови безбожници чувши да је преподобни дошао, и како има храбре људе за победу њихову, не због такве силе господина мојега, но уплашени страхом силе Господње, не хтедоше те године доћи на то свето место, но сабравши велики плен из целе Свете Горе, вођаху људе и жене, младиће и девојке, као четвороноге животиње ужима свезане и вођене у ропство. Јер таква је тада рана и страдање било, које се не може сравнити са египатском казном или побијањем деце витлејемске од Ирода или са навалом халдејском на овај напред речени свети град, какво је тада снашло Свету Гору. Тешко је описати све зло које је тада снашло људе, јер горе и пећине, брда и долине, и сва распућа беху пуна мртвих телеса, нагих и непогребених, дајући страшан и дирљив приказ гледаоцима.

И ти безбожници све опустеше, и опет се враћаху у своја места. А један њихов део ишао је једном близу места званог Хиландар. А када их видеше људи који су били у манастиру са преподобним, почеше молити код преподобнога да изиђу против њих. А овај господин мој бојећи се рађавања деце своје, не даде им. А они, уздајући се у Господа и у помоћ Пресвете и у молитву тога блаженога господина својега, узевши своје оружје, и изишавши

на једно тврдо место пута опседоше га, и када убоше међу њих ти безбожници, тада изненада устадоше деца преподобнога и једнодушно устремивши се ускочише посред њих, и многе умртлише, и друге ранише, и множину од њих ухвативши одведоше у манастир ка преподобноме, а заробљенике отпустише у слободу. Ту уграбише много богатство поганика. А овај господин мој и учитељ, унапред јављајући Божју помоћ и Његову победу над поганицима, узевши оружје све ишарано златом самога војводе тих поганика, и фарију његова, који је такође имао борбено оружје све украшено златом, штит и копље и друго остало, и све даде благочастивом краљу Урошу на предивну његову похвалу и част, пославши једнога од достојноименитих монаха са неколико деце своје, а сам благодараше непрестаним хвалама добротвора свију Бога који тако чини.

Јер и ту живећи у дому пресвете у крепком подвизавању, изнураваше тело своје многим и жестоким животом и бдењем и непрестаним поукама божаствених речи, чувајући целомудрено подобје свога живота и изучивши до краја вештину сваке мудрости, тако да је због многоплодне врлине своје и непорочнога живота он био љубим од свију благоверних.

Данило се склања од непријатеља у руски манастир. Непријатељи га тамо налазе, од којих се спасава и иде у Ксиропотам

После мало времена од одласка тих безбожника из Свете Горе, чуло се да се спремају да дођу на свети манастир Хиландар и на преподобнога игумана Данила, да изврше своју вољу. Јер као дивље звери шкргутаху зубима на овога господина мојега, овако говорећи:

„Када бисмо га ухватили, то бисмо многобројно богатство довољно узели од њега.“

И мишљаху којом би вештином могли ухватити преподобнога.

А господин мој, чувши такву њихову намеру, да иду, узевши са собом два монаха и мало деце своје, и уставши оде у манастир руски ка светоме Пантелејмону, ка духовном оцу, да му се поклони, гледајући оне безбожнике, како журе да га закољу. И када је дошао тамо у манастир, поклонивши се светој цркви, и узевши свога духовнога оца узибе с њиме на пирг. Ту насамоме заједно са њиме остаде тај дан и ноћ, говорећи о духовним беседама.

А они безбожници набоше нека два мужа од Хиландарске области, који беху љубими овом господину мојему, звани Николај и Георгије, и њима обећаше дати много злата, ако им предаду преподобнога. А они преварени ђаволским дејством, обећаше да ће им то учинити.

И када је овај преподобни био у напред реченом руском манастиру, подигавши се одоше они безбожници на Хиландар. И када чуше да је преподобни изишао, набоше оне мужеве, које беху наговорили, послаше их, да ушавши у град ка преподобном, где беше, и ове уведу после себе. А они дошавши ноћу почеше дозивати казујући своја имена, и говорећи да им брзо отворе градска врата, јер су ради неке велике работе хиландарске послани до преподобнога. А монаси тога манастира и сами бојећи се безбожних, не отворише им, нити јавише ка преподобном о њима. А када је било време јутарњега пјенија, јавише о овоме преподобном. А он заповеди да их уведу к њему.

И када су ови дошли, поче их питати господин: „Због чега сте дошли?“ А они к њему изговорише речи, којима би могли затајити своју злобу. А овај ваистину незлобиви верујући свакој речи, и тима варалицама не загре лукавства. А када је било време зоре, овај блажени ходио је око пирга и појао часове, и погледавши ка једном високом месту, и видео је како велике птице лете ка томе манастиру, где беше. И мало после када је почела светлост осијавати, угледаше многе пукове безбожника где иду, и

тако наједанпут опколише град, чинећи борбене победе, и веома викаху, јер пробивши градске стене ускочише унутра као крилати, слично зверима све грабећи. И почеше ка себи дозивати оне које беху наговорили да им предаду преподобнога, и ка онима који су држали тај манастир, говораху:

„Ако хоћете да вам не чинимо никакве пакости, то нам дајте именујући блаженога; ако ли тога не учините, све ово од вас огњем изгореће.“

И тако у један час божаствену цркву и све зграде тога манастира упалише, а велику множину дрвета свукавши прислањаху око пирга, у коме беше преподобни, лесе и даске, снопове лана свукавши ужегоше, док се није тај пирг зажарио као и огњена пећ. Јер они лукави и безбожни ратници разјариваху већи пламен, који је високо досизао.

А чеда преподобнога, која су ту била, устрелише многе од безбожних. А оне напред речене варалице, наговараху све који су били у пиргу, да предаду преподобнога. И видећи господин мој ту њихову злу заверу, од младости своје имао је вешт разум, и ту га показа. Јер беше црква на врху тога пирга, која извана има тврде железне кључеве, и ове тајно узевши к себи, рече ка онима који су га хтели предати:

„Браћо, уђимо у цркву да се помолимо, и да се међусобно опростимо, јер се растајем од вас ка смрти, коју унапред видим.“

А ово чинећи блажени, умном молитвом досезаше до небеса, чекајући помоћи од Господа. И своја чеда беше научио, када уђу у цркву, да уставши отму њихово оружје и затворе унутра у цркви. И када сви убоше у цркву са преподобним, не знајући ништа о оном што ће бити, тада чеда блаженога уграбивши њихово оружје, искочише напоље са преподобним, закључавши све унутра. А када је огњени пламен досизао до врата, блажени набе ту мало воде и угаси га. И опет тако учини. А када му нестане воде, у једном земљаном суду набе мало вина, и њиме угаси пламен. Јер Бог никад не одступајући од слугу својих, но који је са-

чувао три младића од огњене пећи, и који им је претворио пламен у росу, такову доброту показа и овоме.

Јер се могло осетити како некаква пречудна хладовина душе од Горе Атонске, и та хлади огњену јарост и разгони пушење дима. Када су толику страшну борбу водили против преподобнога од јутра све до подне, и изишавши изван града, седоше ти безбожници хотећи да једу. И наједанпут настаде међу њима велика узбуна и метеж, јер узимајући оружје своје брзо уседохау на своје коње, и могло се видети како беже. Овај господин мој мишљаше да због неке преваре спремају неко искушење или да иду по своје другове, да дошавши са много већом силом брзо окончају своју вољу. И много часова очекујући њихов повратак, вапијући из дубине душе и молећи се са топлим сузама Господу, говораше: „Господе, пред Тобом је сва жеља моја, и уздисање моје не сакри се пред Тобом.“¹⁶

И када је видео да се више не враћају они ратни противници, а уз то је блажени и чуо за невољу која им се догодила, јер начелници њихови беху отишли са својим силама, а они сами беху остали, и зато побегоше за њима бојећи се да не буду побијени. А добри мој хранитељ видевши такву победу над својим непријатељима, отворивши уста своја благодараше Бога свију, чијим заступством се показаше нападаји сујетних као за подсмех. И изишавши отуда и усевши на коње са Богом дарованом децом, и дође у манастир светих Четрдесет Мученика на обали мора, који се зове Ксиропотам, који од основа украси и утврди богоносни отац кир Сава давањем свога многога злата, и ту уписа себе и своје родитеље у поменик. У овом, дакле, проведе неколико дана, и опет отиде ка својој ћелији у Хиландар славећи Бога за све.

Судбина завојевачких народа на Свету Гору и пуштош иза њих

А они безбожни и злоименити погани народи, за које ћу казати: „Смрт љута је грешницима“, дошавши на Свету Гору, стојаху у њој три године и три месеца, чинећи погубну дрскост. Јер тела људи сасецаху као пољску траву, јер не беше места, где не лежаху мртваци. Божаствене цркве и многи домови падоше, и несталоше многа места, тако да се нису могла лако ни познати где беху. Ко ће исказати ту љуту рану, колико њихова јарост беше покрила многу земљу? Јер тада не беше дома, у коме није било плача.

А када све опустеше, тако да ни они сами нису налазили хране, хтедоше опет ићи чак и до Цариграда, хвалећи се да ће силом опустити многе земље. И када су дошли до Хриштопоља, устадоше многе државе грчкога царства и учинише им зидом велику преграду, од горе до горе, тако да се више нису могли вратити натраг. И названо је то место Кавала. А они нечастиви када видеше да немају куда да се врате, завојеваше околне земље тих места, наваливши на славни град Солун и Бер, и ту их предобри Бог подели на њихову погибију, да скончају својом непобожношћу. Једини од њих Фрузи и Римљани, звани Каталани и Моговари, одоше морем у своју земљу, а Мелекил са својом силом ка благочастивом краљу Урошу. Савећавши са друговима својима против овога зао савет, био је ухваћен, и сконча љутом смрћу. А Халик са многим војницима рашири се на земљу влахиотску и на Ливадију и остале друге земље да их завојује. А Фрузи ливадијски заратише с њима, али им не могоше одолети. Опустивши све крајеве тих земаља, рекоше у себи:

„Ми сами разделивши се од својих другова, окончаћемо од силе некога царства, ако чују за нас.“

И известивши се код грчкога цара да су под његовом руком, са преваром добоше у Калипољ. И ту одметнувши се, почеше војевати против цара пленећи државе његове. А благочастиви и христо-

љубиви краљ Урош поможе му, пославши своје великаше са многим силом изабраних војника, и уништи их, као што је знано. Јер рече: „И погибоше нечастиви због свога безакоња.“

Овај господин мој и хранитељ видећи како пропадаше нападаји сүјемудрих, и како тама покри њихов злбни и скврнави живот, злочин богомрске воље и љуте нападаје, као умиривши се од неке тежине која се не да лако отрпети, видећи како се јавља велика тишина, благодараше не ћутећи Бога свију, говорећи:

„Благословен је Бог, који нас не даде као лов зубима њиховима, јер душа се наша избави као птица из ловачке мреже, и мрежа њихова поцепала се, а ми се избависмо,¹⁷ јер непријатељима нестале оружја при крају, и са шумом погибе успомена њихова.¹⁸ Помоћ је наша од Господа који је створио небо и земљу.¹⁹ Јер од Њега долази казна за грехове, и опет за покајање множина милосрђа, јер ради правде даде нам се страдање. Јер божаствени Павле јавља, рекавши: „Кога љуби Господ, тога и казни; а ако и трпимо казну, Бог нам се обраћа као и синовима.“²⁰ Јер је речено: „Крепки и велики падају да се немоћни васпитају, и опет нечастиви падају, да се праведни устраше.“²¹

Данило одлази у карејску ћелију ради подвизавања, а место њега постаје игуманом Хиландара Никодим, ученик Данилов

Овако чинећи и говорећи блажени, жељаше да у иначком животу послужи Господу. И видећи да су се угасиле победе непријатеља, и да се живот управља ка тихом и безметежном животу, оставивши старешинство славнога манастира Хиландара, уставши поће у ћелију светога Саве у месту званом Кареји. Јер ту је добра и безметежна усамљеност онима који хоће да живе у тој ћелији по уставном правилу богоноснога оца кир Саве, кас

што сам беше чинио ту инокујући, свршавајући молбе и ноћна стојања, метаније и псалме и остало слатко стицање трудова. Јер ту, дошавши господин мој, ваистину вођен вољом Божјом и укрепљен пресветим Духом, све такве уставе љубазно прими и постаде вернима посредник велике користи. Јер многи примајући поуке од тога блаженога, постајаху ревнитељи истине. Јер добро напредујући успеваше у божаственом показану пун веома предивнога оштроумља, и изнутра освећен умом Духом светим, чистоту и велику уздржљивост стекавши од младости.

И ту дошавши на тихо место које је узаконено да живе не више до два или три црнца, поче многим страдањима и подвизима мучити тело своје у глади и жеђи, ноћном стојању, и док не би светлост засијала, нико га није могао видети да је сео или да се мало одморио, само је појао псалтир и остале псалме ноћнога устава. А многобројна метанисања чињаше и сузе своје топле проливаше док тело његово није било као да стоји у води. Јер смем на правду да кажем, да ђаво не могући гледати такав његов подвиг, много пута се са њиме борио хотећи га умртвити, али они који се уздају у Бога, страшни су непријатељима. Јер овај блажени имађаше на своме врату крст од демонолита, и када долажаше на њ тај лукави дух, то не имајући друго што чинити, но крст тај скинувши са себе, одбијаше га говорећи:

„Господе, дао си нам крст Твој, оружје против ђавола.“

И срушивши његове нападаје, сијаше сваком врлином, тако да су га сви црнци Свете Горе знали, и да му Бог прима све прозбе. И к њему прилазећи требоваху поуке за корист душе.

А на његово место би постављен у Хиландару преподобни игуман Никодим, који је пре био ученик овога блаженога.

Краљ Урош у борби са краљем Стефаном поверава манастир Бањску и све своје тамо скупљено благо Данилу, и Данило би наречен у Бањској за епископа

После некога времена догоди се велика скрб благочастивому краљу Урошу, јер се беше подигао његов брат благочастив Стефан, краљ од сремске земље, са многим силом, хотећи да узме његов престо и да га даде сину својему Урошицу. И беше му велика невоља. Јер сва његова властела одметнуше се, и не имађаше ниједнога на кога би се поуздао, али још више је био у скрби за славни манастир светога Стефана, место звано Бањска. Јер у њему беше сабрао много богатство, све своје имање, и не налажаше таква мужа, коме би поверио такво место са наследством његовим. Јер се те године беше преставио епископ тога места. И сетивши се овога мога господина, поче му шиљати, говорећи:

„Господине мој и оче, од почетка љубазни души мојој, брзо пожуривши се доћи к нама, јер срдачна жеља присиљава ме да ти јавим многе речи о духовним стварима. Да, никако немој да не послушаш оно што сам ти рекао.“

Многе речи слатким писмима шиљаше му не једанпут или двапут, но много пута, како би га могао довести к себи. И овај господин мој свагда послушан на добро, видећи срдачан позив благочастивога, уставши оде к њему, ништа не знајући о оном што ће бити. Када је дошао, и када га виде благочастиви краљ, веома се обрадова због доласка блаженога, и љубазно га прими, и мало после седе заједно са преподобним, и објави му многе речи тајно знане, и најпоследње му објави ствар, због које га беше позвао, говорећи:

„Види многе скрби и беде које су ми се догодиле данас када сам без наде, не добијајући помоћи ни од кога, само од Бога саздатеља свега. Ти све знаш о овом. Хоћу да ме у једној ствари послушаш, јер за то осећам већу скрб од другога.“

Говорећи му о оном напред реченом манастиру цркви светога Стефана, рече да се брине о њему и да у његове руке предаје све ту донесено богатство тога христољубивога. А блажени чувши ово веома се ожалости, јер није хтео да се разлучи од живота Свете Горе и иначкога правила, на које беше навикао и није обраћао пажње на речено му. А благочастиви краљ Урош многим мољењем и слатким речима једва га умоли, тако обећавши преподобноме, да га, ако се Божјом помоћу неповређен поврати, неће задржати од Свете Горе.

И када је овај господин мој примио тај манастир, и би наречен Данило свеосвећени епископ. Ту христољубиви краљ предаде своје много имућно богатство у руке свеосвећеноме, а за то није нико знао само ови једини. А сам уставши пође против брата свога на рат и против своје воље, јер се сви његови великаши беху одметнули. Али Бог, који чини једини милост у тисућама, дарова и тому благочастивому ненадану помоћ. Јер те године његове скрби многе војске народа татарскога и турскога и јашкога дошавши предадоше му се. И са њима пошавши одби насиље оних који су борбу водили са њиме, све добро свршивши Божјом помоћу.

Данило се враћа у Хиландар

А када дође Богом дарованом му престолу, тада овај мој господин и учитељ поче молити благочастивога краља да иде ка својој ћелији у Свету Гору, као што му беше обећао. А христољубиви краљ много је молио да се не растане од њега. И овај блажени од младости своје уловљен од Господа, и Њега љубећи, и свагда у врлини пребивајући, презревши све лепоте света, више је волео да се туђи земаљских, не гледајући на привремене, но желећи бесконачнога давања, и давши мир благочастивоме краљу, опет оде у Свету Гору, чије васпитање беше.

И дошавши у славни манастир Хиландар, и узишавши на пирг, поче ту у ћутању живети, по-

ставши бољи у дивној мудрости, у све дане живећи богоугодно, украшавајући се сваком врлином, и благочаствовати и служити Богу од свечисте душе и тела, и да му се јави достојан и искушан, и у свему прав и нелицемеран.

Такво му је све било од Божјег надахнућа и благодати, непрестано прочитавајући поуке пророка и осталих божаствених речи, не остављајући никада доброобичајне молитве и до краја ревновавши савршеној уздржљивости, ту напавши часно усамљење, весељаше се у божаственим речима обилно дан и ноћ, како би могао угодити Господу и спасти душу своју.

Краљ Урош позива Данила к себи. Данило постаје епископ хумски. Иза краља Уроша постаје краљ Стефан Урош III

У време у које ибаше овај преосвећени у Свету Гору, оставивши старешинство напред реченога манастира цркве светог Стефана, која је епископија бањска, по одласку овога господина мојега, учини благочастиви краљ да се то место зове игуманија.

И после некога времена би јављено томе благочастивом краљу Урошу о овом свеосвећеном епископу кир Данилу, да хоће да иде у Јерусалим и његова околна места, да их види. Јер ваистину је то желео господин мој. Чувши то благочастиви краљ Урош, пошто га је знао као потребна у свему и као целомудрена расудитеља у духовним стварима, веома се сажали због растанка са њиме, и поче шиљати ка њему љубазне речи, говорећи:

„Знам те да си ми вазда од своје младости био послушљив, и да никада ниси попустио да чиниш добра дела за душу моју и тело, и да си увек послушао оно што сам ти говорио. Да, дакле, не остави ме на крају мога живота, доби к нама, да неку малу корист учиниш души мојој.“

Много времена је шиљао ка свеосвећеном, и много различне речи јави му. А мој добри хранитељ због љубави дела духовнога, које је имао благочастиви са њиме, ево опет по трећи пут пође к њему, једнако не знајући шта ће бити са њиме. И када је дошао к њему, тада му благочастиви краљ несумњиво јави, говорећи му:

„Нека ти је знано, господине мој оче, да од како си се разлучио од нас, тужили смо за тобом. А хвала и благодарење Богу, чијим благовољењем опет дође к нама, после овога нећеш се растати са нама, јер слава и част биће ти од мене дарована колико усхтеш.“

Када је то чуо господин мој, обузе га велика жалост због лишења Свете Горе и поче молити благочастивога да га отпусти. И видевши да му речи о томе ништа не успевају, рече:

„За све ово нека је благословено име Господње.“²²

Заповеди му благочастиви краљ да иде у дом Светих Апостола, а тада је био преосвећени архиепископ Сава Трећи, и посла писмо к њему да сваку част одаје свеосвећеноме. Ту му дарова преосвећени своју ћелију за пребивање му. Од тога времена благочастиви краљ Урош беше обећао да ће овоме преосвећеноме дати престо светог Саве, који после и доби по благовољењу Божјему. Када је ту живео у складним обичајима као што беше навикао, и после некога времена престави се напред речени архиепископ Сава, на чије место би постављен Никодим архиепископ, а овоме господину мојему даде благочастиви краљ епископију хумску.

И када је тамо живео, после мало времена приспе смртно разлучење христољубивом краљу Урошу, и при престављењу његову и господин мој беше се ту нашао, и његово блажено тело пренесе са славом у рукотворени манастир христољубивога. И после престављења тога благочастивога прими престо син његов Стефан краљ Урош Трећи, и веома заволи овога свеосвећенога епископа кир Данила. Јер њиме постиже све своје жеље, и ни на кога се тако не надаше и не уздаше, као на овога господина мојега,

јер кроз њега било му је све могуће. Јер ако је имао какво посланство са околним царевима, овај господин мој сврши добро и разумно том благочастивом, и ни у којем делу не погреша његове воље.

И овде би нам требало много говорити о тадашњим догађајима у дане његове, али то је све написано у пређе писаном житију тога христољубивога краља Уроша Трећег, како му послужи овај свеосвећени господин мој Данило. А мени приличи напред укратко изложити реч.

**Данило одлази опет у Свету Гору, и после смрти
Никодимове долази за архиепископа. Данило као
архиепископ**

Пошто је овај господин мој тада испунио све жеље по срцу томе христољубивом краљу, камо беше шиљан, разгарајући се љубављу Христовом, имајући тако свој ум прикован тамо, уставши оде у Свету Гору.

Када се после његова одласка престабио архиепископ Никодим, и овај христољубиви краљ Урош Трећи сети се овога господина мојега, и многим шиљањем призва га к себи, а он није ништа знао шта ће бити, и као изненада заповеди да се сабере цео сабор српске земље. И када је то било, убеђењем тога христољубивога краља и благовољењем целога сабора Свете Горе и сабора српске земље, учинише све по закону, и узведоше га на престо светог кир Саве у нарочити дан празника Ваздвижења Часнога Крста и прославише га говорећи:

„Данилу преосвећеноме архиепископу свију српских и поморских земаља, многа лета.“

А када овај господин мој виде такав дар пресветога Духа, како му се даде власт почасте седења апостолскога, коју никада није хтео нити се тому надао, не мале хвале благодарења даваше Господу Богу, чијом вољом би удостојен неисказане милости. Говораше овако:

„Величајући величам Те, Господе Боже мој, и славим име Твоје за множину неисказане Ти доброте, коју чиниш са мношвом недостојним од младости моје па све до сада, не удаљујући од Твојих милосрђа, но још више на већа преводећи, отуда долази унапред разумевање будућих ствари и разумевање тајана, јављање сакривенога, раздавање благодати, и небесни живот тј. збороване са анђелима и бесконачно весеље, сједињење са Тобом на висинама и коначна жеља, тј. бесконачна радост. Јер од таква сједињења обогатио си и мене грешнога. Јер такав дар Тобом дарован ми, није само мој, но и оних који Те љубе и оних који су Ти од почетка угодно послужили. Али знам Те дароваоце сваких прозби, које су Теби угодне, јер ниси далеко од оних који Те призивају. Јер си рекао: „Позови ме, и услишаћу Те.“²³

На то уздајући се, молим незлобиво Твоје човекољубље да се утврди ум мој непоколебим искушењима демонским. Но дај ми да ходим путем правде Твоје и да прилежно послушам божаствене заповести Твоје. Јер Ти си Онај који учи човека разуму и који водиш ка истини, и који кажеш: „Ја сам пут и истина и живот“,²⁴ „светлост која просвећује свакога човека који долази на свет.“²⁵ Јер у Тебе је ризница мудрости и разум дарожљив. Јер свети певац Давид учи нас говорећи: „Приступите к Њему и просветите се, и лица ваша неће се постидети.“²⁶ И опет: „Господе, у светлости лица Твога поћи ћемо, и о имену Твојем узрадоваћемо се на векове.“²⁷ И божаствени Павле: „Одбацивши сада гордост и грех који се лако налази, потецимо на предлежећи нам подвиг, гледајући ка начелнику вере и свршитељу свега Исусу.“²⁸

Зато, дакле, друге наде и прибежишта неузбуркане тишине немам осим Тебе, јединога Бога мојега и Владике. Даруј ми да Ти у овом веку угодно послужим сваким добрим делима и нелицемерном љубављу од чистога срца, постом и молитвом, жестоким животом, топлим сузама и милостињом, коју Ти хвалиш, и сваком осталом врлином. Треба да се више трудим за поверено ми од Тебе дело у овај час, да ревнујем праведним трудом светитељима који

су били пре мене, који се усрдно побринуше за течевину користи њихове при вечној награди од Тебе, раздавача добара.“

Јер оваке речи преосвећенога господина мојега и доброга хранитеља за љубав Божју беху познате не само мени, но и свакој човечјој природи. Јер ко га гледајући многоплодна дела његова и непорочан живот, неће сматрати блаженим, прослављена од Господа у доласку овога века, и удостојена такве части, у којој је имао савршену власт да буде истинити и неисказан расудитељ духовних ствари међу људима. Јер откада прими престо архијерејства подигнут од Господа, поче се неослабно подвизавати добрим подвигом, чинећи свака дела непорочно у прилагању трудова за божаствену цркву, коју достојно могу звати дом Спасов мојега Владике, архиепископија српска.

После овога, ја недостојни слуга његов усубујем се да све по реду изнесем вашем христољубљу о овом господину моме, колико трудећи се у чину чреде своје угодно послужи Господу за корист душе своје, и цркве божаствене од основа подиже и све оборене обнови, и просто што никада није било, показа дивно и преславно на вечан и блажени његов спомен. Јер храбром душом имајући љубав ка Богу и топло при свајање, ка Његовој вољи и хтењу навикавши живети од младих ноктију, све благообразно по закону свршавајући прозбе што му је на корист, добри подвижник сабираше божаствене уставе и њима је красио свету цркву као златним ресама, али још више од њих најбоља божаствена пјенија и велика славословља непрестано свршаваше овај преосвећени.

Јер грабећи вечно блаженство од Господа, и знајући да многим трудовима треба ући у царство небесно, никада не даде покоја телу ни дремања очима својима. Но када се догодио дан кога празника, ушавши у цркву са Богом дарованом му децом, и целим клиром црквеним, свршаваше с њима узношења Божја грлима, како је достојно на похвалу којег празника, као и славни добри песник будећи све ка истинитом подвигу душевнога стицања. Јер крепко и

неодступно држаше уставе законскога предања; и остало веће од овога и још више.

Јер достојно ми је уподобити овога преосвећенога и назвати га равночасна таковима, које хвалећи Григорије Богослов рече:

„Благо онима, који стекоше у овом животу добродичино ступање, око које не заблуди, благ осмех, хвалу сољу и нелицемерношћу растворену, који су смерни у земаљским и високи у пренебесним, ништа у свету и више од света, који су ван тела и у телу. Јер таквих је део Господ.“

Јер и овога господина мога наоружа за свака добра дела, и даде му да буде непорочан и непостидан делатељ, који управља реч истине, коме од почетка ниједна злоба не измени његов разум, нити превара превари душу његову. Мреже многоплетене тј. замке лукавога, имајући духовна крила, прелете их. Био је удостојен многих виђења божаственога разумевања, и показа богоугодан живот. Јер наћи ћу много више врлина овога преосвећенога, за колико година предржа престо светог Саве.

Многе добре и прекрасне успомене његове јавише се у божаственим црквама, тј. унутрашње потребе и иконе божаствене златом оковане, изабране ризе јерејске, епитрахиљи и наруквице златом украшене, дипли и фелони, у којима чаџи служе законске службе у божаственој цркви. Састављао је многобројне књиге и изналазио је оне које пре никада нису биле, и њима као лепотом звезда обасу Господом поверене му храмове божаствене. Не само таквима, но и свакоме, који требаше, обилно даваше, чиме се слави Господ, и блажена је његова успомена. Јер Богом дарованим му разумом поучаваше све људе љубави Божјој, и призивајући уједно све ка разуму, да знају шта је завет у Богу и жељено дело благочестија, и да врлине сигурно навикну законима. Јер Господ рече: „Који год учини и научи, овај ће се велики назвати у царству небесном.“²⁹

Овај преосвећени господин мој у обојем угоди Господу, собом све чинећи и друге учећи, и ради тога живота пуна врлине и доброте и љубави ка многима, сви великоименити нештедно приношаху своја богат-

ства у дом Спасов, сребрне и златне сасуде, и остала многиименована богатства говорећи му:

„Знамо да ћемо богопријатним Твојим молитвама добити опроштај грехова; јер тобом вођени и научени приносимо ово на дар Господу.“

Особно су дали части томе преосвећеноме.

Овај господин мој од почетка обogaћен од Господа неисцрпивим даром на векове, и од младости навикавши да чини милостињу и утеху ништима, и избавник увређенима, толике многе дарове и богатство примајући, ништа не стече себи у имање, само је богатио божаствену цркву и неоскудно је раздавао милостињу, сећајући се у уму онога суда, који ће бити без милости онима који не чине милостиње.

Данило подиже цркву Богородици Одигитрији у Пећи и црквицу Св. Николе

И после таквих његових добрих дела, надахну Бог његов ум, да створи дело Господу и труд рукоположења својега, као што створише светитељи који су пре били. И помоли се Господу говорећи:

„Утврђење онима који се надају на Тебе, Боже Господе свега, погледај на жељу моју, коју треба од незлобивога Твога човекољубља, да сазидам храм у име пресвете Твоје Матере, не би ли ми била молитвеница у дан туге моје страшнога Твога испитивања.“

Јер Њезин надежни слуга беше; јер га избави од многе напасти и безбожних клања, када беше у Светој Гори, и царствујућем Граду Константинову, када је ишао тамо, све своје жеље Њезином помоћу доби. Видећи згодно место за постављење цркве, и ту све спремивши, поче зидати цркву у име Пресвете, која се зове Одигитрија Цариградска, празник Успеније. Када је овај свети и божаствени храм Пресвете поспешењем и помоћу Божјом окончан до мере красоте и дивнога благољепија, многим трудовима и подвигом овога преосвећенога господина мојега, и видећи све

свршено, красећи радоваше се мишљу све душе, јављајући речи Богооца:

„Господе, заволех красоту дома Твојега и место светиње у славу имена Твојега,³⁰ јер знам да надох благодат пред Тобом. Јер услиша моје худе молбе, и удостоји ме да угледам у животу мојем свршено такво дело. Но благодаћу неисказане Твоје милости, дај ми да до краја бољу бригу учиним њома.“

Све такве молбе Божјом помоћу добро добивши, и ту божаствену напред речену цркву изнутра украси ишараним лепотама, да је дивно гледати. Постави устав у њој да га држе доброразумни црнци грчкога народа, да се све врши по закону у тој цркви, да по њихову уставу врше божаствену службу и све остало. Унутра, у тој светој цркви, у једно здање начини две цркве: једну у име Претече, а другу у име светога Арсенија архиепископа. Установи у тој светој цркви и уторник и петак, да се свагда неизмењено поју параклиси; и обилно у њој постави грчке књиге и све црквене потребе, у којој ће се непрестано славити Господ.

Овај Богом вазљубљени, ка Њему је упућивао умно виђење и разум, и хтео је у свему угодно да Му послужи, имајући у себи обилну ризницу: уметност разума и мудрости, и причом загонетке речима, чији доброглагољиви језик је сличан хвали пророчкој, као и перо књижевника брзописца, јер се благодат изли на усне његове; јер он божаственим разумом и побожношћу и живећи у незлобивости срца својега, био је у сваком делу уразумљиван од Господа, да чини по вољи његова хтења.

Ка тој светој првозданој цркви, тј. сатвореном храму овога преосвећенога, учини близу ње под једним кровом малу црквицу у име великога архијереја Христова Николе, и њу украси сваким благољепијем, да се у њој врше сви уставни божаствени, као што и велике цркве имају предање.

Данило зида припрату у Пећи

Пошто је овај господин мој преосвећени архиепископ кир Данило тако свршио рукоположено дело, опет разгарајући се ревношћу љубави божаствене, и хотећи у већим стварима прославити своју успомену, узибе на ум његов богоугодна мисао, да сазида такву светлу припрату и преславну и достојну многога причања. Јер цело здање таквога дела прво умом својим све размери, што ће бити од почетка до краја, каква јој је висина, каква дужина, каква ширина, тако да се она наслања у сједињењу ка првосазданој цркви Светих Апостола, и цркви светога Димитрија и ка храму Пресвете Богородице, који је рукотворио овај преосвећени.

И све изнашавши што како треба да буде, и поче зидати поставивши мраморне стубове и на њих сводити зидањем пречудне кровне сводове, које имају лепоту вибења. Јер подигавши ту припрату велику и прекрасну, и непоколебимо све утврди по смотрењу Господа зиждитеља свега, без кога се ни реч ни дело не свршава. И опет већу част приложи таквومه здању, сву изографисавши је као и травне цветове и много украшене, тако да су је сви богољубиви гледали украшену у лице. А ту начини и помост по њој у висину, што се зове катихуменија по којима ће ићи архијереј у божаствену цркву.

Као што беше видео многа света места обилазећи, разумом својим и мудрошћу, коју прими од Бога, чињаше таква дела. Јер још у својој младости постаде премудар од Господа и напуни се многога разума, и обилан постаде у духовним поукама. У многим местима остави своју успомену, и постаде вазљубљен у свету од свију, сва дела чинећи непорочно. Јер колико чусте за таква његова полагања трудова, да ли ће когод рећи да са нуждом или насиљем присиљен би ко да чини које дело? Јер љубљаше све као и чедољубив отац и чуваше да ко што не узнегодуже.

Ту у дому Светих Апостола пред црквом сазда велики пирг, и на врху његову именована цркву све-

тога Данила Ступника, и њу украси сликама божаственога писма. Издавањем многога свога злата начинише му у приморју звона доброгласна, и њих донесе са многим трудовима, и постави их ту на предивну хвалу и част светих апостола, а на своје блажено и вечно спомињање. Остала многа полагања трудова овога преосвећенога господина мојега, која учини у дому Светих Апостола, ако би се по имену сва казивала, то би била дуга беседа речју о таквим.

Данило обнавља Жичу, покрива је оловом, обнавља и пописује трпезарију

Место свето, које се зове дом Спасов, велика и првосаздана архиепископија, звана Жича, у прошла времена, некада, дуго је стојала у пустоши наиласком безбожнога народа куманскога, и све је било огњем сажежено, а после њих, пошто је било време, за благочастивога краља Уроша и док је у његово време био преосвећени архиепископ Јевстатије Други, то место би обновљено, али не свршено, као што беше испрва. Док је овај преосвећени архиепископ кир Данило Божјим благовољењем управљао престо светога Саве, пошто је од почетка имао неослабну љубав ка Господу да чини Његову вољу, и хотећи у многоразличним трудовима прославити своју успомену заједно у пренебесним и земаљским стварима, заволео је прискрбни и тесни пут, по коме идући никада не погрешити у своме уздању, које је било у похвалу Божју. Свагда имајући у своме уму страх Господњи, који је почетак премудрости,³¹ са многим скрбима и нуждом живећи свој живот, у гладовању и жећи и многим подвигу, у себи говораше:

„Бојим се, да како другима проповедавши, сам будем непотребан.“

То напред речено место, дом Владике свију, Бога, било је обновљено многим трудовима од овога преосвећенога у савршену лепоту, колико му беше могуће. Јер цркву божаствену пре покривену, и по-

том овешталу, овај господин мој покри оловом, скинувши старо. И кулу, такође саздану у том месту, већма и у висину уздиже зидањем, и покри је оловом. А трпезарију која је саборна у том месту, и њу сасвим оборену, овај преосвећени господин мој обновивши и пописа, да је благолепно онима који гледају. И другу палату начињену од дрвета, ту близу ње постави. Јер су многе друге врлине његове и обновљења у том светом месту изнутра и споља. А и даље бринући се о њему, сам насади многе винограде, и раније насађене већма распространи, тако да је у његове дане Божјом помоћу у свему обиловало.

Остала дела Данилова

Бог је обраћао пажњу многообразним трудовима његовим, колико се крепко подвизаваше, бринући се за свако добро приложење од Господа поверених му светих цркава. Јер начини многе вртове, који имају свакојакe родове воћа свакога дрвета за храну људи. А уметник свега, Бог, даде му такав разум многообразан, да се прослави многим добрим делима и да зна приче и вештине уметности, у сваком делу земаљском. Јер све што замолише очи његове од Господа, не лиши се ничега.

И у Магличу Граду, и ту су била позната дела његових трудова. Јер у њему подиже прекрасне палате и остале ћелије, на пребивање онима који су тамо. И ту, у цркви св. Георгија, у граду томе, утврди божаствени закон, да се у њој неизмењено свагда врши, обилно у њој поставивши божаствене књиге и све остале црквене потребе. За такве његове многе подвиге и приложења домовима Божјим нека му Господ даде вечно блаженство.

Јер чини се мени, грешноме слуги његову и ученику, да му је још од његове младости спремљено од Господа, и његове Богу угодне молитве нека ме сачувају од искушења лукавога непријатеља. Јер ми је дирљив и прекрасан приказ његова чудна живота у

земаљским, тј. пост и жестоко пребивање, прилежна молитва, ноћна стојања, у њима многа страдања, горка уздисања и топле сузе. После таквих подношење тежине дневне врућине, који као тврди камен није марио за сунчану жегу, нити се колебао буром ветра, но је при сваком делу које је чинио стојао неодступно, примајући страдање законско, и ради тога је унапред грабио живот вечни, пазећи на речи Павла васељенскога учитеља, које посла ка Тимотеју говорећи: „Пази да себе поставиш искушена пред Господом, непостидна делатеља, који у свему управља слово истинито.“³² Јер почетни успех и усрдност своје топле вере страхом Божјим и вером до смрти сачува, у свему показујући савршено трпљење, чинећи са речју и делом.

У месту званом Јелашци подиже изабран двор за сваку прилику, и постави прекрасне и високе палате, и ту сазда божаствену цркву у име архистратига Михаила, коју и пописа и украси сваким доброзаконјем и утврди, из дана у дан напредујући набоље, и брзо текући на сваку врлину, бојећи се лености онога слуге и осуде, и речи: „Узмите таквога и баците га у крајњу таму.“³³

Јер овај преосвећени навикавши на добро и у свему трезвећи се, од младости навиче на живот доброга исправљања, тј. смирену мудрост, мисли очишћене и истребљење гнева, просто мртав за грех и распет за Христа, сву љубав и жељу несито управивши к Њему једином, тако да је до саме смрти распињао тело своје и неослабно се трудио, јер је речено: „Ко спавајући постави победу? Ко ли се храњен и почивајући увеза трипут плетеним венцима? И ко не трчећи брзо прими правила вишњег звања?“ Јер бол раба славу и трудови испосредују вечни покој, јер многим скрбима треба ући у царство небесно.

Јер шта је, вазљубљени, красније од учешћа оне радости и славе, која је спремљена онима који љубе Господа? Шта ли је љуће од вечне муке и пламена који се не гаси, и крајње таме адскога мучења, и онога црва који не спава и чека тело човечје? Јер

господин мој преосвећени архиепископ Данило, спазивши ово што ће бити напослетку, смислено се бринуо за душу своју, хотећи одати част бесконачној речи, која и каже: „Који претрпи до краја, тај ће се спасти.“³⁴ Јер многе су тековине трудова за лепоту овога господина мојега, као што чусте, колико се појавише у дане његове владавине.

Јер место звано Лизица, где је икономија црквене области, у томе преосвећени архиепископ Никодим сазда цркву у име Христова архијереја Саве, бившега првога архиепископа српскога. Овај господин мој, који је навикао да весељем срца испуњује недостатке другова својих, и то напред речено место обновивши и божаствену цркву распространи и украси сликањем часних слика, и кулу саздану ту пред том црквом подиже у висину. При том месту насади винограде, и друге прикупи давањем злата, насадивши различна воћа, тако да су сви обиловали у том месту од праведних трудова овога господина мојега.

Јер ја не могу исказати списима све о њему, и колико беше прослављен и многочастан, предиван у свакој врлини душевнога подвига, искусан у делима работе живота светскога чије је искуство највеће и сазнање најсавршеније. Јер где не стиже да цркву сазида, то заповеди да је начине од дрвета и да је поставе на хваљење и слављење Бога, тако да величаствије Његово буде на сваком месту. А када долажаше време да се сади воће, не само да места, која су припадала којим манастирима, испуни различним насадима, но и брда и долине и пуста места насади многоплодним воћем, као и лугове дубравне, и за њих се бринуо, као ваистину добри тежар чувајући и требећи, да се како не уледини његов сад, желећи за такве трудове у оном веку своје плодове јести. Јер рече: „Они који са сузама сеју, у радости ће пожњети.“³⁵

Овај господин мој савршено проштење доби од Господа, и само речју уста својих побеђиваше оне, који неподобне речи ђаволским дејством говораху против тога преосвећенога, или му какве досаде учинише, таквим се противљаше именом Господњим, и

молитвом вере низлагаше их, као и оружјем оштрим са обе стране. Јер ради многога подвига његова ка Господу, довољно је и мени слуги његову и ово казати, који је толику наду и љубав имао од Господа, да је и болести човечје исцељивао само молитвом и прекрштењем руку својих. Јер ја на себи искусивши такво, брзо објављујем њему многоразлична величија од Господа.

О престављењу овога архиепископа Данила. Овај преосвећени господин мој архиепископ кир Данило, смерни и кротки и ништељубиви, искусан и изабрани у заповестима Божјим, а још и процвета у добрим делима, и поживе у светитељству на престолу светог Саве четрнаест година и три месеца, богоугодно поживе и Господу угоди, и усну с миром и ка Господу отиде месеца декемврија деветнаести дан у 1-ви час ноћи.

Радови других настављача

Сава Други, архиепископ српски

После овога светога Арсенија, благословом Божјим постаде преосвећени архиепископ Сава Други, а брат благочастивога краља Уроша Првога.

Од младости не приону ни за једну земаљску славу, пошто га је Бог навео на истинити пут спасоноснога живота, да „љуби Господа свим срцем и свом душом својом, и да свим својим чувствима“¹ гледа заповести свога Владике.

И ревнујући животу преподобних отаца, постаде монах, узевши исправљање доброга подвига, очишћен душом показа се како напредује из дана у дан набоље, уздржавајући се од сваке земаљске сујете, уклањајући се од зла, чинећи добро, јер вођен божаственим духом, подвизаваше се великим подвизима да умртви тело своје. Ишао је у Јерусалим да се поклони гробу Господњем и да види сва места страдања Његова. Када је провео тамо много време, вратио се опет, и живео је у Светој Гори Атонској. И претрпе многе напасти и искушења од морских разбојника. Одатле се Божјом вољом опет врати у своје отачаство и ту показа велико исправљање својега подвига, тако да се чудно и свечасно прочуо његов богоугодни живот, док није и такве славе удостојен био милосрђем сведарежљивога Бога и посвећењем светога Духа, да је узео Богом подигнути престо светога господина и учитеља кир Саве.

И видећи се да је удостојен од Христа таква дара, пазио је самислено на првозаконо предање, шта је светим апостолима и богоносним оцима утврђена права вера и савршени устави по достојању. И следујући трудом и подвигом светитеље који су били пре њега, како је ко од њих свршио у свом веку, знајући да ће свако одговарати за дани му таланат, и зато се неослабљено бринуо за Богом даровану му паству стада Христова, бистро и богоугодно и непорочно живећи, и бринући се за божаствену цркву, и ту је ову испуњавао и красио сваким дивним и прекрасним правдама по црквеној потреби. И сам собом подвизавајући се у сваком исправљању, и сву децу

свечаснога збора простославне и божаствене цркве боголепно је учио таквима и упућивао да чине што је Богу угодно, и неповређено је провео Богом даровану му част апостолске катедре, и добро је упацао поверену му паству, и живео је у чину чреде своје седам година.

И после овога пређе из овога живота на блажени и вечни покој, и би положено тело његово у дому Светих Апостола, где се светолепно и свечасно помиње и до сада. А успомена његова престављења је у осми дан месеца фебруара.

После престављења овога преосвећенога, био је на његову престолу Данило архиепископ. И он је био достојан водитељ вере божаствене и бринуо се за Христову цркву као што треба. Ради неког случаја који му се догодио, био је смењен са светитељског престола. И живећи дакле таквим часним животом, престави се ка опћем животу бесконачнога живота.

После овога светога Јевстатија архиепископа дође на његов престо преосвећени архиепископ Јаков, за кога ми је достојно да кажем да је био управљач сваког дела законског предања, и добар ревнитељ пре бивших светитеља у свему, колико виде, како се ко од њих трудио на умножењу данога им таланта, знајући да ће за све одговарати судији који не гледа на лице и да ће за свако дело примити награду прослављења или ће опет посрамљења. Јер сам каже: „Ако не послушате реч моју, право вам говорим, да ћете у вашим гресима умрети.“¹ Јер никако неће нико избећи из смртне ограде, нити ће они који су зло учинили у овом веку избећи онај дан туге и бесконачне муке.

И овај преосвећени бојећи се лености онога слуге, и за колико година предржа вољом Божјом Господом подигнути престо светога кир Саве, неослабно се подвизаваше ка сваком добром делу, и труђаше се на веће савршенство, часно и праведно проводећи свој живот и последујући добрим подвизима да сачува своје учење, и чувајући црквене уставе у непоколебивом утврђењу и доброј нади. Од основа подиже божаствене цркве у области државе велике архиепископије, и остала многа друга његова полагања трудова и приношења, која су била у дане његове, којима се овако хвали. Јер према добрим подвизима и чудима свакога од ових светитеља, саставља се похвала житија. Јер у оваком исправљању поживе држећи престо светога Саве шест година, и заврши непорочан живот у Господу, и приброја се у ред христољубивих светитеља.

После овога преосвећенога архиепископа Јакова, био је на његову престолу Јевстатије Други архиепископ. Јер и он стече достојно име због трудова својих, бринући се за Богом поверено му стадо умних оваца истинитога пастира Христа, свагда ревнујући да се уподобљава душевног и бесмртног дела на две стране, с једне стране вршећи на корист душе своје, а с друге стране бринући се неослабљено за свету цркву, погледајући на предлежећи му подвиг, јер многим скрбима и напастима треба примити давање дарова од Христа, који даје награде. Јер имајући тврду и непресечену, не лицемерством раздељену љубав према Њему, но још ограђујући се страхом Господњим, сети се реченога: да је почетак премудрости страх Господњи,¹ и речи апостола Павла, које посла Тимотеју, говорећи: „Архијереј Божји треба да буде муж истинит, пун сваког свештенства и вештине и разума, трезвен, целомудрен, побожан, странољубац, учитељан, да управља реч истине“² као апостоли Господњи, којима је речено: „Нисте ли ви дело моје у Господу?“³ — називајући их у еванђељу сарадницима који врше спасење људи. Јер њима ревнујући и овај преосвећени, и у њима поучавајући се, неко време предржа свети и божаствени престо великога архијереја кир Саве, поживе крај блаженога живота у Господу, и до сада се достојно и блажено и свето спомиње.

После овога блаженога светитеља постаде архиепископ Сава Трећи, који беше вешт у сваком добром делу, што је угодно Богу и људима мило, бринући се вредно за божанска му предања. И много трудивши се и неослабљено бринући се, хтео је да учини добру куповину и да умножи дароване му таланте, и плодове спасоноснога Духа, у којима Бог живи, утврђујући се тачно у свему, да се јави угодан Господу. Увек се бавио речима божаственим и духовним исправљањем, колико су му од Господа поверена чеда власти духовне, све је богоугодно поучавао да пребивају у Христу, добре обичаје и пример за све врлине сам себе показујући. Души корисним беседама и духовним поукама хранио је душу своју, испуњајући све недостатке светитеља који су били пре њега и недокончано свршавајући, и собом боље утврђујући. Што је чисто и неоскврњено, што је мило и угодно Богу, све богољепије ствараше према сили. Јер је речено: „Каквом се обичају и делу ко навикне, на то се и узда.“

Јер овај преосвећени беше васпитање и наук Свете Горе, и отуда се беше навикао благодати и смотрењу разуму. Јер тамо постаде вођа Богом изабраном сабору славнога манастира Хиландара, који се назва дом пресвете Богоматере. Јер у њему богоугодно и разумно послуживши, опет би постављен епископом у славном граду Призрену. И отуда Божјом вољом би узведен на овај свети и божаствени престо, који предржа осам година, и поживевши непорочан живот у овом веку, и опет пређе ка блаженству вечне радости које се не свршава, веселећи се у Господу.

После престављења овога преосвећенога, Бог свагда богат у милости, по обећању небеснога Оца посла свога пресветога Духа на ученике своје и апостоле, и још више — и на све који искони чине Његову вољу. Јер о њему каже Јоилево пророчанство овако: „Излићу од Духа мога на свако тело.“¹ Јер Његова велика благодат пресветога Духа изли се и на овога светитеља блаженога Никодима. Јер примивши Христом поверену благодат, јави се саопштник апостолскога седења, сваким доброзакоњем од своје младости спремљен Господу и савршен, чије похвално житије треба укратко да кажем, који је изменио живот земаљске сујете за царство небесно. Јер требало би много говорити, вазљубљени Христови љубимци, о овом светитељу, као што је достојно. Но каква је похвала враћати се на напред речено? Јер све што се догодило са овим блаженим, указасмо у напред писаном житију благовернога и светога краља Стефана Уроша. Јер њему беше вазљубљен и у његове дане заузео престо великога архијерејства, и постаде сапричесник светитељима који су били пре њега. Јер поживе у (архијерејству) осам година свога маловременога живота, и у њему угодно послуживши Господу, пређе у блажени и вечни живот радујући се, и на висинама настани се са зборовима анђела и арханђела.

О постављењу првога патријарха српскога Јоаникија

После престављења господина архиепископа кир Данила, господин краљ Стефан постави свога логотета на престолу светога Саве, и остаде у архијерејству осам година. Када је тада господин краљ Стефан у то време заузео многе земље и градове грчке, венча се на царство у граду Скопљу и постави архиепископа кир Јоаникија за патријарха. Јоаникије патријарх пребивао је у дому Спасову и украшавао је велику цркву многочасним и светим иконама и многоразличним свештеним сасудима, и другим различним златним и сребрним потребама, украшеним бисером и камењем, као што сведочи писмени црквени катастих. И постави многа сребрна кандила, која са собом донесе, и још к томе приложи дому Спасову многа села, и цркве у њима сазда, и на Кармилу сазда цркву светога Илије и на Тавору цркву светога Николе.

После некога времена, баво, искони завидник рода човечјега, подиже рат и завист међу царем Стефаном и међу краљем угарским. И када је цар Стефан стао на Пакларима са свима војскама, написа и замоли патријарха да дође у Жичу. И када је патријарх дошао у Жичу, и после мало дана упаде патријарх у неисцељиву болест, а сам заповеди да га дигну у Пећ. И када се тада сабрао цео сабор жички и подигао га, и када је ношен, престави се у Полумиру у сутесци. И када је био донесен у Пећ, био је положен у свој гроб. И поживе у светитељству на престолу светога Саве шеснаест година и осам месеци, и са миром усну у Господу месеца септембра у трећи дан, у шести час ноћу.

О постављењу другога патријарха српскога кир Саве

После престављења патријарха кир Јоаникија Стефан цар сабра сабор српски и грчки у граду Серу, и постави Саву за патријарха на престолу светога Саве. И када је пребивао у дому Спасову, овај цар Стефан венча се на царство и избра себи патријарха српскога не по закону ни са благословом цариградскога патријарха, као што приличи, но заиска благослов бешчино од патријарха трновскога и од архиепископа охридскога и са српским сабором, тако се зацари и постави патријарха, како не приличи.

Овака је повест о цару Стефану. Муж велик и силан у крепости и у премудрости најсилнији, примивши Богом дану власт, распространи се ка истоку и западу и северу и југу, заузео не мало градове и крајеве грчке. Ухвати се и он у замку од опћега непријатеља, узвиси се срцем, и оставивши прародитељску власт краљевства, зажелевши царско достојанство, венча се на царство. И после овога остави од прародитеља и светога Саве предано му архиепископство од патријарха цариградскога, постави себи насиљем патријарха Јоаникија. Затим са саветом овога одагна цариградске митрополите који су по градовима његове области, и настаде не мала беда. А тадањи патријарх царствујућег града васељенски кир Калист, посла и одлучи цара са патријархом и његове архијереје. Када је ово било, покаја се цар, и заиска разрешење за ово зло, и није могао наћи ради достојанства и градова. И после овога разреши се од овога живота и предаде се гробу, оставивши ову злобу непогребену.

После овога прими царство његов син Урош, благоденствовавши дочека велику беду од своје властеле, и мало година царствова, и он се престави од овога живота, не учинивши ништа о напред реченој злоби.

Царство његово узе један део кнез Лазар, а други део Вукашин, који дрзнувши се на краљевство, ништа се није бринуо о проклетству светога Саве.

А грчке крајеве и градове узео Угљеша. И после овога, сакупивши се изиђоше у Македонију, и од Турака бише убијени, и тако скончаше.

А најчаснији старац кир Исаија, видевши ово неразрешено зло, ужежен божаственом ревношћу, дође ка кнезу Лазару, и исприча му о ствари. А кнез Лазар, богољубив и украшен многим врлинама, чувши ово о напред реченом злу, паде у велику жалост. Посла старца Исаију ка патријарху српском Сави, и дошавши једва га умоли за ово разрешење. А он се преклони и замоли старца Исаију да пође у Цариград, да затражи разрешење о овом. А он покоривши се овоме да пође, и дошавши ка кнезу, узео од њега довољно што је на потребу, и тако пође на пут.

А узео са собом часнога у врлинама прота Свете Горе кир Теофана, и два његова ученика Силвестра и Нифона, са овима и Никодима тумача речи, и целом сабору објавише, старој царици кир Јелисавети, и свој властели. Затим ушавши у Свету Гору, и одакле укрцавши се у лађу, стиже у царствујући град, примивши страх и многе беде, а тада је царевао Калојан Палеолог и син његов кир Манојло, а био је патријарх кир Филотеј, муж пун врлине и премудар. Затим се сазнало за долазак старца Исаије и за узрок, ради кога дође. И прими га патријарх и цео сабор, као што је лепо, са многим чашћу. Затим савет учинивши о овом, опростише од пребашњег запрећења и одлучења цара и патријарха и све живе и умрле, и примише све архијереје и јереје у заједницу и саслужење.

А догоди се овде нешто боље за ове који су дошли, а нарочито за кир Исаију, јер веома беше вазљубљен патријарху. Ради тога дароваше да Срби немају више архиепископа, но самовласна патријарха и никим овладана, давши једину заповест о овом, да ако се Срби укрепе, и опет заузму грчке крајеве, да не измене митрополите и њихово спомињање, тј. патријархово, као што заповедају и саборна правила. Када је ово било, написахше за потврду синђелију, и отпустише га са љубављу и чашћу. И послаше с њима ради бољег извешћа два изабрана човека међу свеш-

теноиноцима кир Матеја и кир Мојсеја, који дошавши у Призрен као од лица патријархова, и ушавши у цркву служише и причестише се са светитељем и српским свештеницима пређе одлученима.

У то време престави се Сава патријарх, који је пребивао на престолу светога Саве двадесет година и пет месеци, и сконча месеца априла 29. дан на антипасху, у трећи час дана.

А ови дошавши из Цариграда, опростише цара Стефана, Јоаникија патријарха и Саву патријарха и цара Уроша, и све мале и велике, јер се сјединише удови ка глави, и црква опет доби своје благољепије.

О постављењу трећег патријарха кир Јефрема, с благословом патријарха цариградскога и целога сабора

После овога дођоше да са благословом и проштењем и великом радошћу хиротонишу патријарха, али траженога по достојности не моглоше лако наћи, пошто многи беху свету и самодршцу порабоћени, и покренути славољубљем и осталим трима саборним страстима:

да среброљубљем купују високе и свештене и несхватљиве положаје као што и раније купи свештени Кајафа, тј. среброљубљем богатство небесно; самољубљем и сластољубљем;

и суд Божји сматраху као ништа, и ради тога затражише да разбојнички и са нападајем уграбе свети престо и апостолско достојанство, и ради тога бива не мала беда.

Када се сабрао сабор по заповести кнеза Лазара и Бурба, који тада начелствоваху, и када су дошли митрополити и епископи и часни игумани, и када се сабрао цео сабор у велику цркву патријаршију звану Пећ, и када су били у недоумици због овога, молили су Бога због овога, да утиша буру и да покаже пастира и учитеља умноме стаду Христових оваца, и да забрани онима који се бесловесно и бестидно на ово дрско усуђују. Али сведобри и милостиви и човекољубиви Бог, не презре молитава слугу својих, но по својему благовољењу и својим мигом показа часнога и изабранога и личнога и незлобивога мужа, тиха и који је просијао доброразумним седицама, седа и умом достојнолепна и достојна хвале, овога часнога и преподобнога старца кир Јефрема.

Овај је од младости Бога заволео и свесрдачном љубављу Њему приону, пустињачки живот беше заволео, а трудом и постом тело своје измучио, а оне који ка овом преподобном долажаху од околних места из далека, многочасне и црноризачке зборове, па чак и свештене митрополите и епископе и часне игумане, овај преподобни вођаше и учаше и уразумљаваше на спасење, и уз то ка душевној користи, и да се одричу свију красота овога света и да их сматра-

ју као ништа, а да имају само јединога Христа и да иду за Њиме, све напајајући и другим осталим духовним речима као медоточним капљама меда. Бог не хотећи утајити овога преподобнога, у последњим годинама показа га као пастира и учитеља и свештеника умном стаду Христову.

И привевши га посред сабора, објавише му шта је о њему савешано. А он чувши ово, као у ужасу бивши, дивљаше се ствари, коју никако никада не пожелеле. Зато и поче тужити и прилежно са сузама молити свети и многочасни сабор, да другога узведу на његово место. А они још овога, прстом Божјим показана, осветише и хиротонисаше, и уручише му цркву патријаршију и да се за њих брине, и посадише га на престо светога Саве, коме уручење за цркву не би толико од људи, но од Бога.

И када је био патријарх овај преосвећени и богоносни патријарх кир Јефрем, одмах се утиша бура за цркву и разреши се свака веза, и била је патријаршија Константинова Града са српском патријаршијом у љубави и измирењу и у јединству, као што пише заповест Христова: „По томе ће вас познати да ли сте моји ученици, ако имате љубав међу собом.“¹

Овај свети и часни и преподобни сабор би у Пећи, у патријаршији, године 6884, месеца октобра у 3. дан, на дан успомене светога свештеномученика Дионисија Ареопажита.

Пропратни текстови

Белешка о овом издању

Ово издање Данилових настављача представља њихово целокупно данас познато дело, а приредио га је проф. др Гордон Мак Данијел са универзитета у Болдеру, Колорадо (САД).

Дела настављача пренета су овде на савремени српски језик са српскословенског, на којем су написана. Превод је Лазара Мирковића, објављен први пут у књизи *Животи краљева и архиепископа српских*, Српска књижевна задруга, Београд 1935, са предговором Николе Радојчића. У овом издању има неких одступања од Мирковићевог превода, и то у презентацији. Све ознаке библијских цитата извучене су из текста и дате у посебном додатку. У односу на параграфе, дијалог, монолог и црквену поезију, примењен је савременији приступ.

Ниједан од оригиналних рукописа зборника житија није сачуван. Најранији сачувани преписи потичу из касног XV и раног XVI века. Дела Данилових настављача налазимо само у преписима или целокупног зборника или зборника житија архиепископа. О расправи рукописне традиције види Г. Мак Данијел, „Прилози за историју *Живота краљева и архиепископа српских* од Данила II“, Прилози за КЈИФ, 1980 (1984), 42—52.

1. Најранији потпуни текст налазимо у рукопису из 1553, написаном у Милешеви и пренетом одмах у Хиландар, где је остао до краја XIX века; сада се налази у САНУ (сиг. А 14509). Овај рукопис био је извор других преписа: потпуног преписа из 1763, за Јована Рајића (Библиотека Патријаршије, 45), другог потпуног преписа из 1780 (Библиотека Патријаршије, 51).

2. Два преписа настала у Молдавији садрже све осим *Живота архиепископа Данила Другог*. Један се до Другог светског рата налазио у Љвову (Универз. библи., 198 III/I. А. 12/). Датовао је у средину XIV века. Сада се налази у Варшавској народној библиотеци (акс. 10780). Други препис је из 1567. и смештен је у манастиру Сучевици, Румунија (17/421).

3. *Животи архиепископа* (до десетог реда на страни 330 Даничићевог издања) јављају се у кодексу насталом између 1751. и 1760. у Студеници, сада у Националној и свеучилишној библиотеци у Загребу (сиг. Р4186). То је такозвани Милојевићев рукопис који, уз то, садржи и делове Студеничког типика (види Свети Сава, *Сабрани списи*, Београд 1986, стр. 150).

ЗРВИ — Зборник радова Византолошког института
 КЈИФ — Књижевност, језик, историја и фолклор
 ЛМС — Летопис Матице српске
 САН — Српска академија наука
 СУД — Српско учено друштво

Краљ Стефан Урош Трећи

1. Видети: Јн. 15, 5.
2. Пс. 22 (21), 23; Јевр. 2, 12.
3. Пс. 40 (39), 10.
4. Пс. 42 (41), 1—2.
5. Мт. 21, 22.
6. Видети: Јак. 1, 17.
7. I Сол. 5, 14.
8. Видети: II Кор. 7, 10;
II Кор. 12, 9.
9. Јевр. 13, 3.
10. Приче 10, 31;
видети: Јез. 13, 22.
11. Пс. 55 (54), 23.
12. Приче 4, 10.
13. Приче 19, 27.
14. Видети: Јн. 1, 9.
15. Пс. 17 (16), 8.
16. Пс. 86 (85), 11.
17. Пс. 27 (26), 1.
18. Пс. 71 (70), 6.
19. Пс. 20 (19), 6.
20. Пс. 21 (20), 3.
21. Флб. 2, 9.
22. Пс. 121 (120), 2.
23. Пс. 135 (134), 5.
24. Јн. 5, 19.
25. Приче 10, 1.
26. Видети: Пс. 119 (118), 46.
27. Видети: Мт. 11, 12;
Лк. 16, 16.
28. Видети: Лк. 14, 27.
29. Пс. 70 (69), 1.
30. Јез. 33, 11.
31. Пс. 55 (54), 22;
I Пет. 5, 7.
32. Пс. 121 (120), 3.
33. Мт. 21, 38;
Мк. 12, 7.
34. Пс. 109 (108), 9.
35. Пс. 121 (120), 2.
36. Пс. 115 (113), 1.

37. Пс. 35 (34), 1.
38. Пс. 6, 1;
Пс. 38 (37), 1.
39. Пс. 83 (82), 18.
40. Видети: Пс. 118 (117), 10—12.
41. Пс. 77 (76), 14.
42. Пс. 135 (134), 5.
43. Пс. 121 (120), 2.
44. Пс. 71 (70), 6.
45. Пс. 118 (117), 10.
46. Пс. 31 (30), 14.
47. Пс. 142 (141), 5.
48. Пс. 147 (146), 5.
49. Пс. 37 (36), 35—36.
50. Пс. 79 (78), 2.
51. Лк. 14, 12; 18, 14.
52. I Пет. 5, 6.
53. Пс. 135 (134), 11.
54. Пс. 44 (43), 7.
55. Аг. 2, 8.
56. Ис. 1, 19.
57. Еф. 5, 8.
58. Мт. 7, 2; Мк. 4, 24;
Лк. 6, 38.
59. П. зак. 32, 6.
60. П. зак. 32, 15.
61. Мих. 7, 6; Мт. 10, 36.
62. Д. ап. 20, 29.
63. Видети: Пост. 12, 3.
64. Видети: Пс. 18 (17), 37.
65. I Јн. 1, 1.
66. Пс. 31 (30), 18.
67. Пс. 118 (117), 15.
68. Пс. 118 (117), 24.
69. Видети: Ис. 3, 9.
70. Пс. 7, 16.
71. Рим. 8, 33.
72. Приче 6, 9.
73. Видети: Мт. 24, 36;
Мт. 25, 13.
74. Пс. 42 (41), 1.
75. Пс. 38 (37), 10.
76. Пс. 26 (25), 8.
77. Видети: II Сам. 6, 14—16.
78. Ис. 14, 14.
79. Лк. 15, 29.

80. Пс. 44 (43), 18.
81. Пс. 145 (144), 18.
82. Пс. 34 (33), 16.
83. Видети: Мт. 26, 38.
84. Видети: Изл. 16, 3.
85. Пс. 34 (33), 9.

Стефан краљ, син трећег Уроша

1. Јез. 33, 11.
2. Пс. 43 (42), 3.
3. Пс. 112 (111), 1.
4. Пс. 30 (29), 2.
5. Пс. 135 (134), 5.
6. Јер. 32, 18.
7. Приче 8, 15.
8. Ис. 42, 1;
Мт. 12, 18.
9. Д. ап. 13, 22.
10. Пс. 21 (20), 4.
11. Видети: Пс. 92 (91), 3.
12. Пс. 111 (110); 10;
ср. Приче 1, 7.
13. I Кор. 12, 31.
14. Рим. 8, 14.
15. Рим. 8, 28.
16. I Пет. 5, 8.
17. Мт. 5, 46.
18. Пс. 18 (17), 26.
19. Приче 13, 10.
20. Јн. 5, 30.
21. Пс. 101 (100), 6.
22. Јер. 5, 3.
23. Рим. 3, 22.
24. Рим. 1, 17;
Ава. 2, 4.
25. Пс. 118 (117), 24.
26. Видети: Пс. 30 (29), 2.
27. Видети: Пс. 27 (26), 1.
28. Видети: Пс. 63 (62), 12.
29. Пс. 118 (117), 17.
30. Видети: Пс. 18 (17), 40.
31. Видети: Пс. 35 (34), 2.
32. Пс. 86 (85), 16—17.
33. Пс. 79 (78), 1.

34. Ис. 33, 5.
35. Видети: Пс. 35 (34), 25.
36. Лк. 1, 51.
37. Пс. 35 (34), 4.
38. Пс. 2, 4—5.
39. Пс. 55 (54), 6.
40. Пс. 146 (145), 4.
41. Пс. 147 (146), 5.
42. Пс. 77 (76), 14.
43. Пс. 27 (26), 1.
44. Пс. 28 (27), 1.
45. Пс. 116 (114—115), 8.
46. Јер. 16, 19.
47. Пс. 31 (30), 14.
48. Пс. 86 (85), 17.

Живот архиепископа Данила Другог

1. Приче 3, 14—15.
2. Пс. 136 (135), 12.
3. I Кор. 10, 24.
4. Приче 12, 23.
5. I Пет. 5, 5;
Јак. 4, 6.
6. Пс. 51 (50), 19.
7. Ис. 50, 4.
8. П. зак. 6, 3.
9. Пс. 79 (78), 1.
10. Пс. 79 (78), 2—3.
11. Тропар 3. часа.
12. Пс. 79 (78), 8.
13. Лк. 12, 4; Мт. 10, 28.
14. Пс. 91 (90), 5, 11—12.
15. Мудр. 3, 1.
16. Пс. 38 (37), 10.
17. Пс. 124 (123), 6—7.
18. Пс. 9, 7.
19. Пс. 121 (120), 2;
Пс. 124 (123), 8.
20. Јевр. 12, 6—7.
21. Приче 29, 16.
22. Јов. 1, 21.
23. Пс. 91 (90), 15.
24. Јн. 14, 6.
25. Јн. 1, 9.

26. Пс. 34 (33), 6.
27. Пс. 89 (88), 16—17.
28. Јевр. 12, 1.
29. Мт. 5, 19.
30. Пс. 26 (25), 8.
31. Пс. 111 (110), 10.
32. II Тим. 2, 15.
33. Мт. 22, 13.
34. Мт. 10, 22;
Мт. 24, 33;
Мк. 13, 13.
35. Пс. 126 (125), 5.

Сава Други, архиепископ српски

1. П. зак. 6, 5; Мт. 22, 27; Мк. 12, 30; Лк. 10, 27.

Јаков, архиепископ српски

1. Јн. 8, 24.

Јевстатије Други, архиепископ српски

1. Пс. 111 (110), 10; Приче 1, 7.
2. I Тим. 3, 2—3.
3. I Кор. 9, 1.

Никодим, архиепископ српски

1. Јоил. 2, 28; Д. ап. 2, 17.

О постављењу трећег патријарха кир Јефрема ...

1. Јн. 13, 35.

Списак скраћеница уз коментаре

- Данило Данило, *Сабрани списи*. Превод Л. Мирковић, приредио и увод Г. Мак Данијел и Д. Петровић, Београд 1988.
- Динић, „Однос“ М. Динић, „Однос краља Милутина и Драгүтина“, ЗРВИ, 3, 1955, 49—80.
- Доментијан Доментијан, *Животи св. Саве и св. Симеона*. Превод Л. Мирковић, приредила Р. Маринковић, Београд 1988.
- Бүрић, *Фреске* В. Ј. Бүрић, *Византијске фреске у Југославији*, Београд 1974.
- Хафнер, *Данило* S. Hafner, *Danilo II. und sein Schuler: Die Königsbiographien* [Slavische Geschichtsschreiber 9: Serbisches Mittelalter: Altserbische Herrscherbiographien 2], Graz 1976.
- Историја* *Историја српског народа*, I, Београд 1981.
- Историја ЦГ* *Историја Црне Горе*, II/1, Титоград 1970.
- Јиречек, *Историја* К. Јиречек, *Историја Срба*, I—II, Београд 1952, репринт 1984.
- Мендиета Е. Amand de Mendieta, *Mount Athos: The Garden of the Panaghia*, Berlin 1972.
- Миљковић-Пепек П. Миљковић-Пепек, *Делото на зографите Михаило и Еүтихиј*, Скопље 1967.
- Мошин—Пүрковић В. Мошин и М. Пүрковић, *Хиландарски игумани средњега века*, Скопље 1940. Први део је прештампан из: Хришћанско дело, 6, 1939, 409—424 и 2, 1940, 139—148, одакле су бројеви стране овде цитирани.
- Острогорски, *Историја* Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1970 [Сабрана дела 6].

- Павловић, *Култови*   Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, Смедерево 1965.
- Петковић, *Преглед*   В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд 1950 [САН, Посебна издања, 157].
- Пурковић, *Патријарси*   М. А. Purković, *Srpski patrijarsi srednjega veka*, Düsseldorf 1976.
- Слијепчевић, *Историја*   Слијепчевић, *Istorija srpske pravoslavne crkve*, München 1962.
- Теодосије   Теодосије, *Житије светог Саве*. Превод Л. Мирковић, приредио Д. Богдановић, Београд 1984.
- Трифуновић, *Азбучник*   Б. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1974.
- Трифуновић, „Проза“   Б. Трифуновић, „Проза архиепископа Данила II“, *Књижевна историја*, IX/33, 1976, 3—71.
- Живојиновић, „Житије“   М. Живојиновић, „Житије архиепископа Данила II као извор за ратовања Каталанске компаније“, *ЗРВИ*, 19, 1980, 251—273.

Краљ Стефан Урош Трећи

стр. 27 у прошлом времену нешто мало рекосмо — Хафнер, *Данило*, мисли да се писац овде можда позива на неко раније пролошко житије. Много је вероватније да се писац позива на догађаје из живота Стефана Дечанског који су изнети у Милутинову житију.

чији празник годишњега поштовања мину — Највероватније 11. новембар. Према Григорију Цамблаку, то је датум смрти Дечанског. Видети, међутим, Павловић, *Култови*, 99.

Када је овај... краљ — Одавде до стр. 33, после представљења, није текст овога аутора. То је највероватније интерполација уређивача зборника. Видети Увод.

стр. 27—28 коју указасмо у напред писаном житију — Писац се овде позива на Милутиново житије. Видети *Данило*, 109—150, посебно 124—126.

стр. 28 у славни Град Константинов — Константинопољ, Цариград.

два његова сина Душаном и Душицом — Душан је, наравно, каснији краљ и цар Стефан Душан. Према Лиречеку, *Историја*, 199, Душица умире врло брзо, у Константинопољу. Заиста, није поменуто да се он вратио са својим оцем и братом (видети стр. 32).

ка ... цару киру Андронику — Андроник II Палеолог (1282—1328), Милутинов таст. „Кир“, грчки = господин, господар.

стр. 29 син ... звани Стефан — Дечански.

ка овоме преосвећеноме господину моме — тј. Данилу, који је у то време (1320) био на Светој Гори премда је наименован за епископа у Хуму. Титула „преосвећени“ је овде анахронизам, као и кроз целу повест о повратку Дечанског у Србију, јер се односи на архиепископа, положај који је Данило стекао тек 1324. године.

Хиландар — О Хиландару, српском манастирском центру на Светој Гори, видети: Д. Богдановић, В. Бурић и Д. Медаковић, *Хиландар*, Београд 1978.

живећи ... иночества — Ово сугерише да је Данило тада вероватно био у Кареји или на неком сличном месту, односно да је премештен из Хиландара.

мени туђинцу у туђини — Мојсије је себе називао странцем у страниј земљи када је именовано свога сина Гирсама (Гершома), што на јеврејском значи „странац у туђој земљи“, алудирајући на свој боравак у Египту. Видети Изл. 2, 22.

стр. 30 *ка превисокоме краљу Урошу* — тј. краљу Милутину.

ка преосвећеном архиепископу Никодиму — Никодим је био архиепископ 1317—1324.

од игумана и од овога преосвећеног — Игуман, од грчког „егуменос“, старшина манастира, у овом случају Хиландара. Гласнике је благосиљао не само игуман, него и Данило.

прво дошавши ка ... Никодиму — Никодим је највероватније био у архиепископском седишту у Пећи.

дадоше своје књиге — Гласници су преносили писма послата Никодиму и Милутину.

стр. 32 *не објави никоме ... опет која злоба* — Са гледишта средњовековне политичке филозофије, ослепљени принц више није био способан да влада. У свом житију Дечанског, Григорије Цамблак приписује полубрату Дечанског Константину следеће речи: „Никада се није чуло да слепу човеку приличи царство.“ Да је било познато да Дечански може да види, њега би поново напао неки други претендент на српски престо.

са нешто мало деце своје — Овде се термин „деца“ односи на слуге Дечанскога.

део од државе жупе будимаљске — Ова се жупа налазила у пределу данашњег Иванграда, на горњем Лиму. Њен епископ је боравио у Бурђевим

Ступовима на Лиму, задужбини Првослава, сина Немањиног брата Тихомира.

стр. 33 *живећи дуго ... престао* — Милутин је умро 29. октобра 1321. Пошто се веровало да се Дечански вратио 1320, он је, према томе, отприлике једну годину провео у Будимљанској жупи. Видети *Историја*, 496. О владавини Дечанског, видети С. Гирковић, „Владавина Стефана Уроша III Дечанског“ у *Историја*, 496—510.

после престављења овога ... Стефана Уроша — Одавде текст припада првобитном писцу, Даниловом Ученику.

узе престо — Дечански је крунисан 6. јануара 1322, према оснивачкој повељи манастира Дечана. За текст и превод повеље видети П. Ивић и М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976.

стр. 34 *цару Константину победа ... ради вере* — Римски император Константин прихватио је хришћанство као званичну религију римске империје и основао Цариград.

Боговидцу Мојсију против Амалика — Битка Мојсија и Амалика поменута је у Изл. 17.

да победи погане народе Персијанце — Милутинове победе над Персијанцима приказане су у *Житију Милутина*, видети Данило, 136—138.

у то доба ... Данило — Овде се налази тачна титула и тачан податак о Данилу, каснијем архиепископу, који је у ово време, на почетку владавине Дечанског, био епископ хумски.

стр. 36 *нека скрб* — О тешкоћама које су опседале Дечанског у 1323. години видети *Историја*, 498.

од цара бугарскога Михаила — Михаило Шишманић (1323—1330). Михаило се развео од своје жене Ане, сестре Дечанскога, да би се оженио Теодором, удовицом Теодора Светислава (1300—1322) и унуком Андроника II Палеолога.

и од брата његова Владислава, сина Стефана краља — Владислав, Драгутинов син. Према договору у Дежеву (1282), српски престо је после Милутинове

смрти требало да припадне Драгутиновом краљевском дому. Али после смрти Драгутинове (1316), Милутин је Владислава притворио. Ослобођен после Милутинове смрти, Владислав се вратио да осигура своју владавину у земљама које је наследио од оца. Није утврђено да ли је сукоб између Владислава и Дечанског, који је овде поменут, последица Владислављеве претензије на српски престо или расправа око поседовања Рудника. Видети *Историја*, 497—498; Данило, 76, 293.

посланство због неких царских послова ... Цариград — Данило је у Цариград отишао највероватније да преговара о женидби Дечанскога и Марије Палеолог, што се десило у првој половини 1324. Видети *Историја*, 502.

када се преставио ... Никодим — Прихваћено је мишљење да је Никодим умро 12. маја 1324.

стр. 37 *игуман Свете Горе ... Гервасије* — Тачније, Гервасије је био управитељ Хиландара, а не прота Свете Горе.

све учинивши по законском обичају — Овде се подразумева инвеститура архиепископа са регалијама и благословом.

дан празника Ваздвижења Часнога Крста — 14. септембар 1324.

стр. 39 *од бугарскога цара Михаила ... зет ... Стефану Урошу* — Видети белешку на страни 36. Догађаји који су водили до неспоразума са Михаилом Шишманићем описани су у *Историја*, 502—507. Снажна борба у византијском царству између Андроника II Палеолога и његовог унука Андроника III достигла је врхунац 1327. године. Дечански је подржавао Андроника II док је Михаило Шишманић био на страни Андроника III. Иако је бугарски владар прешао на другу страну, у пролеће 1328, Андроник III је успешно скинуо са престола свога деду. У пролеће 1330. начињен је споразум између Андроника III и Михаила против Србије, по коме је требало да Михаило први нападне, праћен нападом Андроника III. Бугарска војска је прешла српску границу средином јула 1330.

са грчким царем — тј. са Андроником III Палеологом (1328—1341).

од славнога града Трнова — Трново, сада Велико Трново, било је престоница Другог Бугарског Царства од краја XII века до пада под Турке 1393.

стр. 40 *на поље звано Добриче ... ка реци Морави* — Добричево поље је низија око ушћа реке Топлице у Мораву, сада Јужну Мораву.

стр. 41 *велико мноштво изабраних војника* — Међу српским војницима били су најамници из Шпаније. Видети М. Динић, „Шпански најамници у српској служби“, ЗРВИ, 6, 1960, 15—23.

од ... града Бдиња — Из Видина, средишта земаља којима је владао Михаилов отац Шишман.

дође у свој манастир ка ... Георгију Нагоричком — Цркву посвећену св. Борбу у селу Старо Нагоричано, североисточно од Куманова, подигао је у XI веку византијски цар Диоген IV. Обновио ју је у периоду 1313—1318. краљ Милутин. Видети Бурџић, *Фреске*, 51—52; Миљковић-Пепек, 56—62.

ка светоме оцу Јоакиму ... ка гробу његова тела — Јоаким Сарандапорски или Осоговски. Монах Јоаким се крајем XI и почетком XII века подвизао у Осоговским планинама код места Сарандапор, близу садашње Криве Паланке. На месту његовог подвига подигнута му је црква као спомен, у XII веку; разрушили су је Турци крајем XVII века; касније обновљена. О Јоакиму подробније видети Павловић, *Култови*, 28—31.

месту званом Земен — Сада рушевине; ова се тврђава налазила близу савременог Земена на реци Струми.

на реци Каменчи — На садашњој Саволштици, северно од Бустендила.

стр. 42 *прободе Стреза, кнеза бугарске стране* — Бугарски властелин Стрез био је блиски рођак бугарског цара Борила (1207—1218). Он је пребегао из Бугарске и, помогнут од Стефана Првовенчаног, постао владар централне Македоније са престоницом у Просеку (1208—1212). Првовенчани је послао Саву да преговара са Стрезом; мисија је била неуспешна а Стрез,

неочекивано, убрзо умире. Ово чудо су Сави приписали Првовенчани, Доментијан и Теодосије. Видети *Историја*, 298—299.

када је дан суботе свитао — Битка код Велбужда се одиграла 29. јула 1330. О бици, најчешће описиваној бици пре оне на Косовом пољу, видети П. Томац, „Велбушка битка“, Војноисторијски гласник, 4, 1952, 99—111; Г. Шкриванић, „Битка код Велбужда 28. VII 1330. године“, Весник Војног музеја, 16, 1970, 67—76.

стр. 43 *силни македонски цар ... Даријем* — Александар Македонски (владао 356—323. пре н. е.) створио је својим победама империју која се може сравнити са каснијом римском. Међу његовим противницима био је персијски краљ Дарије. Његови подвизи били су опевани у једном раном роману који је током средњег века био преведен на многе језике. За превод код Срба видети Р. Маринковић, *Српска Александрида*, св. 2, Београд 1985; иста, *Српска Александрида: Историја основног текста*, Београд 1969.

са сином својим младим краљем — Тј. са Стефаном Душаном, који је крунисан као млади краљ на крунисању Дечанскога, 6. јануара 1322. О положају младог краља видети М. Ивковић, „Установа „младог краља“ у средњовековној Србији“, *Историски гласник*, 3—4, 1957, 59—80.

стр. 44 *као Исус Навин* — Исус Навин (Јошуа, син Нунов). Наследио је Мојсија на путу Израелаца у земљу Ханан. Видети књиге Изл., Број. (4 Мојс.), и Исуса Навина.

река Струма ... пољска трава — Представе кржаве реке и војника посечених као трава уобичајене су у средњовековним описима битака. Видети особито руске хронике, *Слово о полку Игорове*, као и песме из Косовског циклуса.

стр. 45 *силни ... Александар ... и Пором* — О Александру и Дарију видети белешку горе. У *Александриди*, „Пор“ је словенски облик за Парватака, индијског краља кога је Александар потукао 326. пре н. е.

стр. 47 *у цркви св. мученика Георгија, у месту званом Нагоричкога* — Видети белешку горе.

ка жени својој ... Марији — Друга жена Дечанског била је Марија Палеолог, ћерка Јована, брата Андролика II, и Ирине, ћерке Теодора Метохита. Прва жена Дечанског, Теодора, ћерка бугарског цара Смилаца, умрла је убрзо по повратку из Цариграда. Венчање са Маријом обављено је у првој половини 1324.

нека вам је знано — Поруча српском двору има облик званичне посланице („нека вам је знано“, „краљевство ми“) и потврђује заузимање Стефана Немање и Саве, заштитника српске државе.

стр. 48 *да поју параклисе* — Словенски: „молепствије“, од грчког „параклесис“, особени облик литургијске молитве. Видети Трифуновић, *Азбучник*, 138—139.

поклисаре — Посланике, од грчке речи „апоклисариос“.

ка ... Ани — Прва жена Михаила Шишманића била је Ана, сестра Стефана Дечанског.

стр. 49 *беше узео себи жену од царског племена* — Михаило је узео за жену Теодору Палеолог.

на ... Мраку — Округ Мрака налази се у долини Струме, у области данашњег Радомира.

цар грчки ... поче бежати — Андроник III Палеолог.

у место звано Извори — Тачно место Извора није одређено, највероватније је близу Радомира.

стр. 51 *њезина сина учинити царем бугарским* — Син Михаила Шишманића и Ане био је Јован Стефан (1330—1331).

стр. 52 *Стефан цар* — „Стефан“ је династичко име Немањића, коришћено од стране сваког владара Србије од Стефана Немање до цара Уроша, а употребљавано је било и у Бугарској да се покаже блискост бугарског двора са српским. Долази од грчке речи „о стефанос“, онај који је крунисан. Крштено име старијег сина краљице Ане, сестре Дечанског, било је Јован, а име његовог брата Шишман.

на онога другог непријатеља свога грчкога цара — Андроник III Палеолог.

стр. 53 *Велес ... Добрун* — Ове поменуте градове освојио је Дечански; налазе се у долинама Вардара и Брегалнице. Велес је данас Титов Велес. Редослед на брајања не одговара реду освајања. У ствари, Штип и Просек били су у српским рукама већ пре овог похода. Видети Т. Томоски, „Белешки по воениот поход на Андроник III во Македонија во 1330. год.“, Годишен зборник, 16, 1964, 41—44.

сину громову — Апостоли Јован и његов брат Јаков су називани синови грома (Мк. 3, 17).

стр. 54 *као и крепки Самсон* — Самсон не само да је био јак, него је, након што га је Далила преварила и ослепила, успео да поврати снагу и порази своје непријатеље. Видети Суд. 17.

стр. 55 *подигоше ... храмове ... као што се види* — Владари немањичке династије градили су цркве-маузолеје у оквиру манастира. Владари и њихови маузолеји су: Стефан Немања — Студеница; Стефан Првовенчани — Жича; Владислав — Милешева; Урош — Сопоћани; Драгутин — Бурђеви Ступови (обновљен); Милутин — Бањска; Дечански — Дечани; Душан — Свети Арханђели код Призрена.

стр. 56 *како си се бринуо ... цркве* — Овде Дечански помиње Милутинову цркву-маузолеј посвећену св. Стефану у манастиру Бањска, отпочету између 1312. и 1314. под надзором Данила, који је био у то време епископ Бањске.

стр. 57 *на обали реке зване Бистрице* — Сада се зове Дечанска Бистрица.

звано место славно Дечани — Манастир Дечани се налази на реци Дечанска Бистрица, 17 km југозападно од Пећи. Најбоље дело о Дечанима је дело В. Петковића и Б. Бошковића, *Манастир Дечани*, I, II, Београд 1940, 1941. Видети такође Бурић, *Фреске и Г. Суботић*, „Прилог хронологији дечанског зидног сликарства“, ЗРВИ, 20, 1981, 111—135.

стр. 58 *састави хрисовуље* — Хрисовуља, од грчке речи „христос воуџос“, „златни печат“ — едикт са златним печатом. Овде се односи на оснивачку повељу

у којој оснивач помиње дарове, земљишта и приходе манастира. Видети П. Ивић и М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976.

стр. 59 *о уставу* — Верски законик и правилник по којему монах треба да живи. Такође *типик*.

пирг — Од грчке речи „пиргос“; утврђена многоспратна кула са капелом на врху, понекад и на сваком спрату.

стр. 60 *даде му земљу зетску* — О Душановој владавини у Зети видети *Историја ЦГ*, 69—73.

стр. 61 *до града званог Скадра* — На јужном крају Скадарског језера. У току средњег века Скадар је био седиште владара Зете.

на обали реке Дримца — Дримац је речница испод Скадра (данас Дринаси или Кјири).

с оне стране реке Бојане — Бојана истиче из Скадарског језера према Јадранском мору и образује део данашње границе између Југославије и Албаније. С „друге стране“ у овом случају значи на југу.

стр. 64 *у ... двору званом Неродимље* — Неродимље је било Немањино краљевско имање, које се састојало од дворова Пауни и Сврчин и тврђаве Петрич; налазило се у близини садашњег села Неродимље на Косову.

кад је свитао дан среда — Може се мислити да је то било 21. августа 1331. јер су вести да је Душан победио свога оца стигле у Дубровник 3. септембра 1331. Видети *Историја*, 510.

посред горе Прозрака — Идентификовање ових планина није сигурно, мада би било логично претпоставити да су део Неродимских планина, јер опис битке означава место близу двора у Неродимљу.

у град звани Петрич — Видети белешку горе.

у славни град звани Звечан — Звечан је сматран једним од најјачих утврђења немањичке краљевине. Сада у рушевинама, изнад Титове Митровице. Видети В. Јовановић, „Средњовековни град Звечан“, Старинар, 1965, 137—150.

стр. 65 овај ... краљ Урош III предаде дух свој Господу — околности под којима је Дечански умро остају неразјашњене. Овај писац назначује природну смрт. Остали писци тврде да је Душан свога оца убио (Григорије Цамблак, Guillaume Adam) или да неки од Душанових пратилаца сноси ту одговорност (Нићифор Григора).

Стефан краљ, син трећег Уроша

стр. 67 *доброплодни ... изданак* — Кроз житија краљева стално се провлачи овај симбол Немањине династије; произлази из описа Христа: Он је лоза и Бог који гаји лозу водећи рачуна о свакој грани што доноси плод, да би била што роднија са плодом. Видети Јн. 15, 1—5. Култ династије, који почиње са култом Стефана Немање и светог Саве, јача током XIII века — подвлачи се „светородност“ владара. Симбол је сликарски представљен у првој половини XIV века на фресци Лоза или стабло Немањића. Дрво породице Немањића основано је на иконографији Јесејевог дрвета. Лоза Немањића представљена је у Грачаници, Пећин и Дечанима. О вези између Јесејевог дрвета и Лозе Немањића, видети S. Curčić, „The Nemanjić Family Tree in Light of the Ancestral Cult in the Church of Joakim and Anna at Studenica“, ЗРВИ, 14—15, 1973, 191—196. Видети и Бурић, *Фреске, passim*.

стр. 69 у ... *Сврчину* — Видети белешку о Неродимљу.

славни празник Рођење пресвете Богородице — 8. септембар 1331.

у цркви светог Претече — Изгледа да нема остатака ове цркве посвећене св. Јовану Крститељу.

царски венац — Царска круна, али само у фигуративном смислу, јер круна симболично представља управу државом, а држава се у старој српској терминологији често назива „царство“.

стр. 71 *неки цар кир Андроник Палеолог* — Андроник III Палеолог (1328—1341) био је син савладара Михаила IX (1294—1320) и унук Андроника II (1282—1328).

због ... разлога тога самога грчкога цара — Видети белешку горе (стр. 36).

један од царева земље бугарске — Михаило Шишманић.

пошто је био велики рат — Битка на Велбужду.

стр. 72 *пође тамо у унутрашњост грчкога царства* — Ово може да се односи на Душаново прво војевање, када је освојио Струмицу, што помиње једино Нићифор Григора, видети *Историја*, 513. О Душановим победама на византијском подручју видети М. Динић, „За хронологију освајања византиских градова“, ЗРВИ, 4, 1956, 1—10.

отишавши од некога места државе земље грчке — На овом походу Душан је већ освојио Охрид и Прилеп. Вероватно је да је из једног од ових градова кренуо према Солуну.

пошто се овај град ... имајући — Пре овога похода, у Душанов логор је дошао византијски племић Сиргијан, подржавши поражену страну у византијском грађанском рату (Андроника II). Он је Душану превео незадовољне византијске племиће и упознао га са односима у владајућим круговима. Можда су управо захваљујући Сиргијановим напорима неки људи у Солуну желели да потпадну под српску власт.

стр. 73 *и тако учинише састанак* — 26. августа 1334. Договор је био добродошао Душану из најмање два разлога: Андроник III је победио јер је успео да убије Сиргијана, а северна територија Србије је била нападнута од стране мађарског краља Карла Роберта (1308—1342).

стр. 74 *град славни Костур* — Данас Касторија у Грчкој.

град Хлерин — Сада Флорина у Грчкој.

град Железанац — Тврђава Сидирокастрон у Грчкој.

град Воден — Данашња Едеса у Грчкој.

стр. 75 *од угарскога краља Карла* — Карло Роберт (1308—1342).

када су прешли реку звану Дунав — Напад Карла Роберта десно се у рано лето 1335, видети *Историја*, 514—515.

стр. 76 *као и Мојсије Боговидац ... Амалика* — Амалик је био унук Исава (Пост. 36) и његови потомци су настањивали Синај и Негев. Мојсијевом интервенцијом, Исус Навин их је победио. Због непослушности Амалићана, Мојсије је објавио стално ратно стање Божје против њих (Изл. 17, 8—16). Писац јасно жели да Карла Роберта изједначи са Амалићанима.

са својим војницима — Уз своје сопствене војнике, Душан је вероватно имао јединице византијске војске, на бази уговора управо закљученог са Андроником III.

до места званог Жича — Манастир Жича, са црквом посвећеном Пантократору, близу ушћа Ибра у Западну Мораву, подигли су Стефан Првовенчани и његов син Радослав, уз помоћ светог Саве. Црква је започета 1210. а осликана после 1219, када је свети Сава постао архиепископ. Према повељи, исписаној на зиду, црква је одређена за седиште архиепископа, и место где ће се крунисати краљеви и постављати архиепископи, епископи и игумани. Архиепископ Арсеније је 1292. преместио седиште архиепископа у Пећ, где је остало све до 1766. Видети М. Кашанин, Б. Бошковић и П. Мијовић, *Жича*, Београд 1969; В. Кораћ, „Свети Сава и програм рашког храма“, *Сава Немањић*, Београд 1979, 231—244; В. Бурџић, „Свети Сава и сликарство његовог доба“, *ibid.*, 245—261.

Живот архиепископа Данила Другог

стр. 80 *но ја грешни и недостојни слуга његов...* — Топос скромности био је уобичајен код средњовековних писаца.

стр. 81 *био је син неких ... родитеља* — Није познато ко су били Данилови родитељи. На основу ауторове изјаве у *Житију архиепископа Јоаникија*, да ће причати „колико сами знамо или смо слушали“, претпостављало се да је Данилов отац био на двору краљице Јелене у Пилоту, куда су Јелена и Јоаникије прешли после абдикације краља Уроша I 1276. Постоје две основне потешкоће око ове хипотезе. Уобичајено је да се у средњовековној хагиографији говори на овај начин како би се осигурао ауторитет наравији која следи. Друго, постоји разлог за сум-

њу да је Данило писао житије Јоаникијево (Данило, 23), у ком случају ниједна изјава аутора не мора да се припише самоме Данилу.

стр. 83 *узе га ка себи...* *Стефан Урош* — Краљ Милутин је Данила на двор позвао вероватно због његовог порекла, не због образованости.

у дом Свете Тројице ... Сопоћани — Краљ Урош је Сопоћане саградио за свој маузолеј-манастир током шездесетих година XIII века, видети В. Бурџић, *Сопоћани*, Београд 1963.

стр. 84 *у манастир ... место звано Кончул* — Манастир Св. Николе код Кончула на Ибру близу Казновића, јужно од Рашке.

из руке преподобнога Николе — Титула „преподобни“ означава да је Никола био игуман.

би му наречено име Данило монах — Не знамо крштено име Данилово, мада је, према обичају, могло почињати са „Д“. У многим објављеним радовима, Б. Сп. Радојичић претпоставља, без доказа, име Десислав.

стр. 85 *архиепископ Јевстатије Други* — Јевстатије II је био архиепископ од почетка 1292. године до своје смрти, 16. августа 1309.

узе благослов ... тога манастира ... у коме беше — Да би напустио манастир или пак да би се преместио у други, монах је морао да добије сагласност игуманову. Данило је још увек био у манастиру Кончул.

стр. 85—86 *оде ка ... Јевстатију* — Данило је отишао у Пећ, седиште архиепископа.

стр. 86 *мољењем и светим молитвама, бдењем и постом и рекама суза* — Према источној монашкој пракси, описаној специјално у списима Јована Климакса, то су активности које воде у анђеоски живот. Упоредити поглавља 7, 14 и 27 код Климакса. За текст српског превода видети Свети Јован Лествичник, *Лествица*, Београд 1963, у преводу Д. Богдановића.

стр. 86—87 *Хиландар ... није имао игумана* — Данилово именовање за игумана Хиландара од стране краља Милутина и сабора, одржаног у Србији, било је

у супротности са уобичајеним поступком по коме су свештена браћа Хиландара бирала игумана, као што је било неубичајено и то да за игумана не буде изабран монах из Хиландара. Разлог за овај изузетни поступак није разјашњен.

стр. 87 *И дошао је тамо у дом Пресвете* — Данило је у Хиландар стигао најраније у другој половини 1305. Мошин—Пурковић верују да је 1306. или можда почетак 1307. највероватнији датум.

други Јевтимије пустиножитељ — Аутор има у виду вероватно св. Јевтимија из Доње Арменије (377—473), који је после 411. основао многе манастире према правилима еремитским.

стр. 88 *подигоше се многи народи* — Данилов ученик овде започиње опис напада Каталонске компаније на Свету Гору. Коментари који следе базирани су на чланку М. Живојиновића, „Житије архиепископа Данила II као извор за ратовања Каталонске компаније“, ЗРВИ, 19, 1980, 251—273. Рат Каталонске компаније против Византинаца почео је у априлу 1305.

ови ... дођоше са својим силама у Свету Гору — Први напади на Свету Гору били су у јулу и августу 1307.

А унутра у граду ... са женама својима и децом — Утврђења Хиландара била су довољно јака да се одупру каталонским нападима. Византијски цар Андроник II упозорио је становнике Свете Горе о предстојећем каталонском нападу и саветовао је свима онима изван утврђених места да се преселе у њих. Видети Живојиновић, „Житије“, 254.

цео такав многобројни народ за дуго времена хранио се од ... Хиландара — Нормалан поступак Каталонске компаније био је да, у случају да оружани напад не успе, образује опсаду. Није сигурно колико дуго су Каталонци опседали Хиландар, могуће неколико месеци.

стр. 89 *Проведе на једном месту ... тога манастира три године и три месеца* — Ово је мало претеривање од стране Ученика. Живојиновић показује да је каталонско војевање трајало мање од две године, у времену 1307—1309.

И чини ми се ... најскареднијих — Ово упућује на извод из *Јудејског рата* Јосифа Флавија (37/38—око 101) писаног 75—79. н. е. Титус (39—81) је освојио Јерусалим пре избора за цара (79—81). Видети М. Мулић, „Отражение 'Истории Иудейской войны' Иосифа Флавия в древней сербской литературе“, ТОДРЛ, XXIV, 1969, 108—111.

Фрузи, Турци, Јаси, Татари, Моговари и Каталани и остали многоименити народи — Живојиновић, 253, показује да је Каталонска компанија била у ствари састављена само од Шпанаца и Турака. Израз *Фрузи*, од грчке речи „фрагкои“ односи се на Франке а понекад, као овде, и на друге западњаке. *Каталани* (Кателанои) су Шпанци. *Моговари* или *Амоговари* (грч. Амогаварои) су тако названи због Латина који су тај термин употребљавали за пешадију. Тако се ове три речи односе на исту групу, Шпанце. Употреба *Турци* је јасна. Није било *Јаса* (Алана или Осетињана) или *Татара* у Каталонској компанији; напротив, *Јаси* су били противници Каталонаца, борећи се на страни Византинаца а затим Бугара.

стр. 90 *А када ови злолукави ... уништити га* — Први напад на Хиландар, 1307, није био успешан. Када фронтални напад и опсада нису успели, Каталонска компанија је била приморана да се повуче у своје утврђење у Касандрији, да би ојачала снаге.

стр. 91 *ка краљу ... Урошу* — Краљу Милутину.

стр. 92 *под рукама деце овога блаженога* — Деца се често односи не на потомке већ на слуге, или, у овом случају, на војну пратњу.

стр. 93 *у град звани Редил* — Можда данашња Рендина.

стр. 94 *које се не може сравнити ... свети град* — Аутор наводи три случаја репресије и патњи из Светог писма. Ропство Јевреја у Египту је уобичајена тема у Светом писму, описује се у књигама постања и изласка. Уморство деце у Витлејему (Мт. 2, 16) наредио је Ирод (Херод) у намери да уништи дете Христа. Напад на Јерусалим од стране Халдејаца под Навукодоносором описан је у 4 Цар. 25.

стр. 95 *после мало времена од одласка тих безбожника из Свете Горе* — Нови напад на Хиландар и Св. Пантелејмон десио се 1309. Видети Живојиновић, 260.

стр. 96 у манастир руски ... ка духовном оцу — Руски манастир Св. Пантелејмон, или Стари Русик, на Светој Гори, основали су 1169. монаси из руског манастира Ксилурга. Играо је значајну улогу у развоју српског монаштва. Пре оснивања Хиландара, св. Сава је овде боравио, и у Ватопеду. Савремени Св. Пантелејмон саграђен је касније, после 1765. Видети Мендиета, 83. Данилов духовни отац, монах који је био одговоран за Данилово верско напредовање, можда његов први учитељ, боравио је у то време у Св. Пантелејмону.

када је било време јутарњега пјенија — У зору.

овај блажени ходио је ... и појао часове — Постоји, у току дана, седам традиционалних „часова“, или времена за црквене службе; почиње се од деветога часа (отприлике у 3 по подне), па се иде овим редом: вечерње (у сумрак), повечерије (после вечерња), полуноћница, јутарње — заједно са првим часом (у зору), трећи час (у 9 ујутро) и шести час (у подне). Видети Л. Мирковић, *Православна литургија*, II/1, Београд 1982, 14—32.

стр. 97—98 сачувао три младића од огњене пећи — Ово је позната библијска прича о Седраху, Мисаху и Авденагу које је Навукодоносор бацио у огњену пећ, а Бог спасао (Дан. 3, 13—30).

стр. 98 наједанпут настаде међу њима велика узбуна и метеж — Ово се вероватно односи на несагласност између двојице вођа Каталонске компаније (Беренгар Рокафорт и Тибо Сепуа) која се десила у току зиме 1308/1309. Видети Живојиновић, 260.

у манастир светих Четрдесет Мученика... Ксиропотам — Манастир Ксиропотам је један од најстаријих од двадесет „владајућих манастира“ на Светој Гори. Основан је вероватно у току владавине византијског цара Романа I Лекапена (920—944) и првобитно посвећен светитељу и мученику Никифору. Име потиче од грчког топонима који значи сува река. Претрпео је невоље крајем XII века, обновио га је св. Сава, после чега је посвећен празнику Четрдесет Мученика. И Доментијан и Теодосије помињу Савину обнову Ксиропотама. Видети Доментијан, 106; Теодосије, 67.

поменик — Књига у којој су исписана имена оних које треба поменути за време литургије.

стр. 99 стојаху у њој три године и три месеца — Према Живојиновићу, 263, напади су се понављали током 1307, 1308. и 1309, нешто мање од три године. Аутор је заокружио у потпуне три године, а затим додао и добра три месеца.

Једини од њих ... краљу Урошу — Војске Каталонске компаније развојиле су се 1309: они предвођени Беренгаром Рокафортом пребачени су у Калабрију, док су они под Меликом прешли у службу краља Милутина. Видети Живојиновић, 267.

био је ухваћен, и сконча љугом смрћу — Меликови војници су се побунили, а Милутин је побуну угушио. Побуна је поменута у житију краља Милутина (Данило, 136—138) и у такозваној аутобиографији Милутиновој (Љ. Стојановић, *Споменик СА*, III, 1889, 22).

Халик са многим војницима ... одолети — Турци су се под Халилом (још увек у коалицији са Каталонском компанијом) кретали кроз Тесалију, земљу влахиотску, и победили Ливадинске Франке у бици близу језера Копанс, 13. марта 1311. Видети Живојиновић, 268—269.

известивши се код грчкога цара ... и уништи их — После битке код језера Копанс, Турци, под Халилом, желели су да се врате кући, и намерили се да то учине преко Галипоља. Милутин је почетком 1312. послао српске војнике у Тракију. Подробније о томе видети Живојиновић, 269—272.

стр. 100 у ћелију светога Саве у месту званом Кареји — Св. Сава је испосницу у Кареји саградио 1199. или 1200. и написао типик за њу. О испосници видети С. Ненадовић, „Архитектура Хиландара. Цркве и параклиси“, Хиландарски зборник, 3, 1974, 174—178. О типикү видети Свети Сава, *Сабрани списи*, Београд 1986, 35—40 са коментаром Д. Богдановића; Л. Мирковић, „Скитски устави светог Саве“, Братство, 28, 1934, 52—67.

стр. 101 Никодим — Никодим је након Данила био игуман Хиландара, али је архиепископ постао пре њега.

стр. 102 *његов брат ... Стефан — Драгутин.*

*да узме његов престо и да га даде сину својему Урошицу — Верује се да је уговором у Дежеву 1282. године Драгутин уступио престо Милутину, с тим да после Милутинове смрти буде враћен Драгутиновим потомцима. После повратка Стефана Дечанског из логора татарског кана Ногаја, а нарочито после венчања Милутиновог са византијском принцезом Симонидом (1299), споразум је изгубио вредност па је Драгутин водио грађански рат против Милутина да би повратио права за своје наследнике. Овај грађански рат је само посредно поменут у житијима Драгутина, Милутина и Јелене. Динић, „Однос“, 65—67, дискутује о разлозима претпоставке да Драгутинов син Владислав треба да наследи Милутина, и тврди да се помен Урошица односи на почетак грађанског рата. Уопште о грађанском рату, видети *Историја*, 449—641; Динић „Однос“.*

славни манастир светог Стефана, место звано Бањска — Милутин је своју цркву-маузолеј, посвећену св. Стефану, започео у манастиру Бањска између 1312. и 1314.

стр. 103 *када је овај господин мој примио тај манастир, и би наречен Данило свеосвећени епископ —* Изгледа да има неслагања између тврђења настављача који је завршио житије краља Милутина и Даниловог животописца. Први тврди (Данило, 141—142) да се, када је намеравао да подигне своју цркву-маузолеј, Милутин саветовао са својом мајком Јеленом, архиепископом Савом III, својим братом Стефаном (Драгутином) и Данилом, који је био епископ Бањске. Дакле, по њему, пре почетка градње цркве посвећене св. Стефану, Данило је већ био епископ и Драгутин је преговарао са Милутином. Данилов Ученик, међутим, помиње да је црква већ била подигнута пре краја грађанског рата и пре него што је Данило био изабран за епископа. Највероватније је да је Данило постао епископ на Милутиново тражење да би штитио краљевско благо, а затим да је учествовао у градњи цркве. Хронологија догађаја се не може са сигурношћу утврдити. Видети Динић, „Однос“, 70, напомена 66, за дискусију о аргументима. У сваком случају, неслагање између података двају житија води до

закључка да Данилов Ученик није био настављач који је завршио житије краља Милутина.

у ћутању живети — Контемплативан живот ћутања, или мира и тишине (грч. есихиа), био је тежња исихастичког монашког покрета, који је преовладао на Светој Гори током прве трећине XIV века. Овај одељак подржава хипотезу да је Данило био присталица исихазма.

стр. 104 *учини ... краљ да се то место зове игуманија —* Током раног XIV века постојала је тежња да се седишта старих епископија селе из манастирских у градске цркве и да се нове епископије оснивају у градовима. Вероватно је да се то само случајно десило у Бањској са одласком Данила.

стр. 105 *по трећи пут пође к њему —* Данило је ишао на Милутинов двор више од три пута чак и кад је већ постао калуђер: његов ученик помиње избор за игумана Хиландара, пут за време каталонског напада и проглашење за епископа Бањске. Ово би, у ствари, био четврти пут. Треба поменути да је то заиста био трећи пут како је Милутин *позвао* Данила.

иде у дом Светих Апостола — У Пећ.

Када је ту живео — Седиште епископије у Хуму био је манастир Св. Петра и Павла на реци Лим, али је Данило тамо провео кратко време. Видети Д. Слијепчевић, „Хумско-херцеговачка епархија и епископи (метрополити) од 1219. до краја XIX века“, Богословље XIV, 1939, 270.

при престављењу његову и господин мој беше се ту нашао — Милутин је умро на краљевском имању у Неродимљу крајем 1321. године. Видети Данило, 145—146.

пренесе са славом у ... манастир христољубивога — У Бањску.

прими престо син његов — Стефан Дечански је крунисан 6. јануара 1322.

стр. 106 *преставио архиепископ Никодим —* Прихваћено је да је Никодим умро 12. маја 1324.

у нарочити дан празника Ваздвижења Часнога Крста — 14. септембар (1324).

стр. 109 *Григорије Богослов* — Познат и као Григорије Назиански (око 330—око 390), епископ цариградски и писац, нарочито познат по својим словима. Његова дела су била веома радо читана у словенској средњовековној цркви, почев од времена Гирила и Методија.

епитрахили ... *дипли* и *фелони* — Делови црквене одежде.

стр. 110 *Одигитрија Цариградска* — Данило је ову цркву, као заветну, наменио Богородици Одигитрији, којој је била посвећена и једна црква у Цариграду. Видети Бурић, *Фреске*, 59—60. О свим градњама приписаним Данилу видети С. Радојчић, „Архиепископ Данило II и српска архитектура раног XIV века“, *Узори и дела старих српских уметника*, Београд 1975, 195—210.

стр. 111 *Постави устав у њој ... грчкога народа* — Овај типик није сачуван. Чињеница да су службе у цркви обављали грчки монаси истиче Данилову приврженост цркви Богородице Одигитрије у Цариграду.

у једно здање начини две цркве — У унутрашњости цркве Успења Богородице налазе се две капеле, једна посвећена Јовану Крститељу (Претечи), а друга архиепископу Арсенију, Савином наследнику. О фрескама у капелама видети G. Vabić, *Les Chapelles annexes des églises byzantines*, Paris 1969, 137—138; В. Бурић, „Историјске композиције у српском сликарству средњег века и њихове књижевне паралеле, III“, *ЗРВИ*, XI, 1968, 99—103.

паклиси — Од грчке речи „паклесис“ — „молитвије“, изван број молитава за помоћ.

стр. 112 *да сазида такву светлу припрату* — О припрати коју је Данило саградио видети С. Радојчић, дело цитирано горе, и Бурић, *Фреске*, 59.

у дому Светих Апостола — У Пећи.

стр. 113 *начинише му у приморју звона доброгласна* — Данило је познавао многе уметнике из приморја, рецимо фра Вита из Котора, са којим је радио на изградњи Дечана. Видети *Историја*, 641—648.

Место свето ... звана Жича — О Жичи видети белешку у житију Душановом.

дуго је стојала у пустоши — Први напад на Жичу 1253. године био је од стране бугарских и куманских војника. Други напад Татара и Кумана уништио је готово све грађевине (1290).

архиепископ Јевстатије Други — Прва обнова Жиче је обављена за време Јевстатија II (1292—1309).

стр. 114 *у Магличу Граду ... у цркви св. Георгија* — Тврђава Маглич, сада у рушевинама, налази се изнад реке Ибра.

стр. 115 *У месту званом Јелашци* — Јелашци су близу Пећи.

стр. 116 *место звано Лизица ... сазида цркву у име ... Саве* — Није остало никаквих трагова од ове цркве. Видети Петковић, *Преглед*, 174. Икономија је највероватније била управа црквене области.

стр. 117 *поживе у светитељству ... четрнаест година и три месеца* — Ова цифра није тачна: био је архиепископ од 14. септембра 1324. до 19. децембра 1337.

Сава Други, архиепископ српски

стр. 121 *После овога светога Арсенија* — Архиепископ Арсеније (1233—1362) умро је 1266, али је највероватније да се Сава II прихватио његових дужности када овај више није могао да их врши, односно 1263. или 1264.

брат ... Уроша Првога — Сава II био је син Стефана Првовенчаног, рођен око 1200. или 1201, тако да је био брат не само Урошу I (1243—1276) него и Радославу (1227—1234) и Владиславу (1234—1243).

ту показа велико исправљање својега подвига — Између других обавеза, Сава II био је игуман хумски. Видети Слијепчевић, *Историја*, 155.

стр. 122 *живео је у чину ... седам година* — Сава II умро је 8. фебруара 1271, тако да је архиепископ постао најкасније у почетку 1264.

у дому Светих Апостола — Главна црква у Пећи посвећена је Св. Апостолима.

Архиепископ српски Данило Први

стр. 123 *Ради неког случаја ... био је смењен* — Због недостатка изворних података и краткотрајности Даниловог архиепископовања, немогуће је утврдити зашто је био повучен са положаја.

Јаков, архиепископ српски

стр. 124 *После овога светог Јевстатија* — Архиепископ Јевстатије је умро 4. јануара 1286. Јаков се помиње као архиепископ у једном запису у пролеће 1286.

поживе ... држећи престо светог Саве шест година — Тачан датум Јаковљеве смрти није познат, али будући да је био архиепископ од почетка 1286, претпоставља се да је умро 1292.

Јевстатије Други, архиепископ српски

стр. 125 *неко време предржа ... кир Саве* — Јевстатије II био је архиепископ од 1292. до смрти, 16. августа 1309, и помиње се неколико пута у житију Данила II.

Сава Трећи, архиепископ српски

стр. 126 *постаде вођа ... Хиландара* — Сава III био је игуман вероватно 1305—1306, иако о њему као игуману нема помена у другима изворима. Видети Мошин—Пурковић, 423—424.

би постављен епископом у ... Призрену — Није сигурно када је Сава III био призренски епископ, али вероватно око 1306. до 1309, када је постао архиепископ.

предржа осам година ... опет пређе ка блаженству — Сава III је умро 26. јула 1316 — био је архиепископ мање од седам година.

Никодим, архиепископ српски

стр. 127 *све што се догодило ... Стефана Уроша* — Устоличење Никодима за архиепископа описано је у житију краља Милутина (Данило, 142—145), али се то једва може оценити као „потпуно“. На пример, мада Данило помиње да је Никодим био у Хиландару у време свога устоличења, не наводи да је Никодим био игуман. Заиста, Никодим је наследно Данила као игуман (1311) — податак који помиње само Данилов Ученик.

поживе ... осам година — Никодим је постао архиепископ на Дан Духова (12. маја 1317), а умро, према прихваћеном схватању, 12. маја 1324, дакле, тачно седам година касније.

О постављењу првога патријарха српскога Јоаникија

стр. 128 *господин краљ Стефан* — Стефан Душан.

постави свога логотета — Јоаникије је постао архиепископ 3. јануара 1338. Он је претходно био логотет (грч. логотхет), тј. главни администратор на Душановом двору. Није познато његово крштено име нити се зна ма шта о његовом претходном животу.

венча се на царство — Званично крунисање је обављено 16. априла 1346, али се Душан за цара прогласио крајем 1345, у Серу.

пребивао је у дому Спасову и украшавао је велику цркву — Ово се односи на Пећ, седиште архиепископије, чија је главна црква, посвећена Светим Апостолима, називана великом.

на Кармилу сазда цркву светог Илије — Кармил, Кармел, стрмина која се пружа југоисточно од садашње Хаифе; био је место многих светилишта, према Старом завету. На њему је вођена утакмица између пророка Илије и Балових свештеника (3 Цар. 18, 17—46). Остао је везан за име пророка Илије. Познат је као седиште многобројних монаха, и Латина и Грка, од времена Првог крсташког рата.

на Тавору цркву светога Николе — Хришћанска традиција тврди да се Христово преображење (Мт. 17, 1) десило на планини Табор. За време византијске управе на планини је подигнута базилика, близу које је сада грчки православни манастир.

међу царем Стефаном и међу краљем угарским — Мађарски краљ Лудовик I био је у Београду средином 1354. Није сигурно шта је био узрок овог напада, али се вероватно односи на личне амбиције Лудовика I а не на преговарања између Душана и римске курије. Видети *Историја*, 555.

на Пакларима — Није утврђено где је било то место, вероватно у северном делу Србије, куда је Душан отишао да се сретне са Лудовиком I. Врло је вероватно да је то било у области Рудника.

престави се у Полумиру у сутесци — Ово је у ствари Полумир на Ибру, северно од Ушћа. Видети Пурковић, *Патријарси*.

месеца септембра у трећи дан — 1354.

О постављењу другог патријарха српског кир Саве

стр. 129 када је пребивао у дому Спасову — Видети белешку горе.

Цар Стефан венча се на царство — Душаново крунисање за цара било је за време Јоаникија, а не Саве: 16. априла 1346.

избра себи патријарха ... ни са благословом цариградског патријарха — Литература о уздицању Душана за цара и Јоаникија за патријарха врло је опсежна. Видети Пурковић, *Патријарси*; *Историја*, 524—540.

од патријарха трновског — Од бугарског патријарха Симеона.

од архиепископа охридског — Звао се Никола.

тадањи патријарх ... кир Калист — Цариградски патријарх Калист (1350—1353, 1355—1363).

посла и одлучи — „Анатема“ Калистова вероватно је послата 1350. Видети *Историја*, 530.

прими царство његов син Урош — Цар Урош V (1355—1371). О владавини Уроша видети *Историја*, 566—602; Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 1975.

Кнез Лазар — Лазар Хребељановић је напустио двор цара Уроша 1365. и постепено повећавао своју моћ, најпре око свог двора у Прилепцу близу Новог Брда, а затим у Крушевцу. Он је предводио српску војску на Косову 1389. и погинуо је у бици. Видети *О кнезу Лазару*, Београд 1975.

Вукашин — Цар Урош дао је титулу краља Вукашину Мрњавчевићу, као свом савладару, 1365.

стр. 130 Угљеша — Брат Вукашина Мрњавчевића постао је деспот у Серу 1365. О Мрњавчевићима видети *Историја*, 584—592.

после овога ... тако скончаше — Обојица Мрњавчевића су погинули у Бици на Марици 1371. О тој бици видети *Историја*, 593—602.

старац кир Исаија — Исаија је био из угледне породице из околине Липљана; постао је калуђер у Осоговском манастиру, пре одласка на Свету Гору. Много година провео је у Хиландару, био игуман обновљеног манастира Св. Пантелејмона, а неколико година живео је на Угљешиним двором у Серу, и путовао по Србији. Осим дипломатских настојања ради измирења српске и грчке цркве, био је активан на пољу књижевности и архитектуре. Видети Пурковић, *Патријарси*, 82—86 и даље. О његовој књижевној активности видети Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 188—189. О измирењу цркава, видети Д. Богдановић, „Измирење српске и византијске цркве“, *О кнезу Лазару*, Београд 1975, 81—91.

ово неразрешено зло — Нерешена шизма између српске цркве и цариградског патријарха.

Никодима тумача речи — Никодим Грчић (Тисмански) био је преводилац између Грка и Срба.

старој царици кир Јелисавети — Јелени, удовици Душановој и мајци цара Уроша, тада монахињи Јелисавети.

Калојан Палеолог — Јован Палеолог (1341—1391).

син његов кир Манојло — Манојло Палеолог (1391—1425) био је савладар 1373—1391.

патријарх кир Филотеј — Филотеј Кокин (1354—1355, 1364—1376).

написао за потврду синђелију — Коначни текст овога акта није сачуван.

стр. 131 месеца априла 29. дан — 1375.

цара Стефана — Стефан Душан.

О постављењу трећег патријарха кир Јефрема, с благословом патријарха цариградскога и целог сабора

стр. 132 После овога дођоше ... патријарха — Д. Богдановић у *Историја*, II, 1982, 13—14, сматра да су делегати патријарха цариградског, Матеј и Мојсеј, дошли, почетком 1375. да учествују у званичном измирењу српске и грчке цркве, и остали на миропомазању новог српског патријарха. Како нису били епископи, нису имали права да служе на служби, већ само да присуствују.

свештени Кајафа — Виши јеврејски судија који је председавао на Христовом суђењу.

по заповести ... Бурба — Бурбе Балшић је тада владао у областима око Пећи.

овога ... Јефрема — Бугарин по пореклу, Јефрем је живео у Хиландару а у Србију је дошао преко Бугарске. Много година живео је као испосник близу Дечана и Пећи, за које време је написао Канон Христу, Канон Богородици и Канон Цару, и 170 осмогласних стихира у четири збирке. О Јефрему и његовом књижевном раду видети Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 182—184. Јефрем је био патријарх 1375—1379. и поново 1389—1392. Умро је око 1400, а ускоро је епископ Марко Пећки написао хагиографско дело о

њему. Текст Марковог дела издао је Б. Трифуновић, „Житије светог патријарха Јеврема од епископа Марка“, *Анали ФФ*, 7, 1967, 67—74. Модерни превод и коментари у збирци *Шест писаца XIV века*.

стр. 133 године 6884 — 1375, према византијском календару.

на дан успомене ... Дионисија Ареопагита — Дионисије је био члан суда који је судио апостолу Павлу (Д. ап. 17, 34). Суђење је одржано у Ареопагасу (грч. брдо Ареса) у Атини. Он је рано прешао у хришћанство и постао мученик.

Авель 57
 Аврам 52, 57
 Александар 45
 Амалик 34, 76
 Ана 48, 51
 Андроник 27, 28, 31, 70, 71, 73, 74
 Арсеније 111, 121

 Бањска 102
 Бдинь 41
 Белаур 49
 Бистрица 57
 Бојана 61
 будималска жупа 29, 32

 Велес 53
 Владислав 36
 Воден 74
 Вукашин 129

 Георгије Нагорички 41, 47, 96
 Гервасије 37
 Гора Атонска 98; в. и Света Гора
 Град Константинов 28, 31, 71, 92, 110, 133; в. и Цариград
 Григорије Богослов 109
 Грчка 72, 73, 99

 Давид 33, 39, 43, 55, 57, 58, 62, 68, 71, 72, 76, 77, 92
 Данило 29, 33, 34, 35, 36, 37, 47, 55, 56, 57, 58, 69, 70, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 117, 123, 128
 Дарије 43, 45
 Дечани 55, 57, 65
 Дионисије Архопазит 133
 Добрун 53
 Драгутин, в. Стефан
 Дримац 61

 Дунав 41, 75
 Душан, в. Стефан Душан
 Душица 28

 Бурђе 132

 Железанац 74
 Жича 76, 113, 128

 Звечан 64
 Земен 41, 47
 Зета, зетска земља 60, 61, 64

 Ибар 84
 Извори 49
 Израил 44, 62, 63
 Ирод 94
 Исаија 28, 54, 68, 86, 130
 Исус Навин 44
 Исус Христос 27, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 48, 50, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 89, 106, 107, 115, 121, 123, 125, 126, 127, 132, 133

 Јаков 124, 125
 Јаси 89
 Јевстатије 85, 86, 87, 124
 Јевстатије Други 125
 Јевтимије 87
 Јелашци 115
 Јелисавета 130
 Јеремија 73
 Јерусалим 82, 88, 89
 Јефрем 132, 133
 Јоаким 41
 Јоаникије 128, 129, 131
 Јоил 127

 Кавала 99
 Кајафа 132
 Калитол 99
 Калист 129
 Калојан Палеолог 130
 Каменча 41
 Кареја 100

Карло 75, 77
 Кармил 128
 Каталани 89, 99
 Константин 34
 Константинов Град, в. Цариград
 Кончул 84
 Костур 74
 Ксиропотам 95, 98

 Лазар 129, 130, 132
 Ливадија 99
 Лизица 116

 Маглић Град 114
 Македонија 130
 Манојло 130
 Марија 47
 Матеј 131
 Мелекил 99
 Милутин 27, 29; в. и Стефан Урош
 Михаил 36, 38, 39, 43, 44, 48, 49, 51, 71, 115
 Моговари 89, 99
 Мојсеј 131
 Мојсије 34, 44, 45, 57, 58, 76
 Морава 40
 Мраку 49

 Немања, в. Симеон Немања
 Неродимље 64
 Никодим 30, 31, 36, 100, 101, 105, 106, 127, 130
 Никола 84, 111
 Николај 96
 Нифон 130

 Охрид 74

 Павле 28, 45, 48, 50, 54, 71, 73, 79, 125
 Паклари 128
 Пантелејмон 96
 Персијанци 34
 Петар 71
 Петрич 64
 Пећ 110, 112, 128, 132
 Полумир 128
 Пор 45
 Призрен 126, 131
 Прилеп 74

 Прозрак 64
 Просек 53

 Редил 93
 Римљани 99

 Сава, река 77
 Сава, Свети 36, 37, 42, 47, 48, 53, 67, 70, 98, 100, 106, 109, 113, 117, 121, 124, 125, 128, 129, 130, 131
 Сава Други 121
 Сава Трећи 105, 126
 Сампсон 54
 Сарандапор 41
 Света Гора 29, 30, 31, 35, 36, 37, 82, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 99, 101, 103, 104, 105, 106, 110, 121, 126, 130
 Силвестер 130
 Симеон Немања 41, 47, 53, 67, 70; в. и Немања
 Скадар 61, 64
 Скопље 91, 128
 Соломон 33, 43, 55, 58, 72, 73
 Солун 72, 73, 99
 Сопоћани 83
 Срем, сремска земља 102
 Србија, српска земља, Срби 33, 36, 37, 40, 41, 47, 58, 67, 69, 71, 73, 81, 106, 130
 Стефан 102
 Стефан Дечански 27, 29, 33, 38, 45, 46, 47, 48, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 105, 106, 129, 131; в. и Стефан Урош Трећи
 Стефан Душан 28, 32, 44, 47, 54, 56, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78
 Стефан Првовенчани 42
 Стефан Урош 27, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 60, 83, 85, 86, 87, 91, 95, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 113, 127, 128, 129, 131; в. и Милутин
 Стефан Урош Трећи 33, 34, 36, 63, 65, 67, 104; в. и Стефан Дечански
 Стрез 42

Струма 41, 44
Струмица 74
Сурчин 69

Татари 89
Теофан 130
Тимотеј 125
Тит 89
Топлице 40
Трнов 39, 51
Турци 89, 130

Угљеша 130
Урош I 121
Урошица 102

Филотеј 130
Фрузи 89, 99

Халик 99
Хиландар 29, 86, 88, 89, 90,
91, 92, 94, 95, 96, 98, 100,
101, 103, 126

Хлерин 74
Христово 99

Цариград 27, 29, 36, 88, 99,
130, 131; в. и Град Кон-
стантинов

Чемрен 74
Чрешиће 53

Штип 53

Владимир Јанковић

Илустрације

спомъ ѿговѣршии . и ѿбещиши славу ѿго в
домъ . слышати бо елико възлюбилъ да слыше
възрастившимъ добрымъ талантомъ ангель сѣ .
и расшлѣшии дашии ѿба даръ . телѣтисилъ
и мѣ . ико кѣмъ на ѿца приимъ и . и и мѣ
внбоудимъ стравнѣлюбивн иголюбѣи . мѣ
тнвнѣи поустѣлѣи . дайиѣ плмшннѣ вѣнѣи
блгъ хс іс гѣ пѣи . Емоутсѣи и да мѣи .

СѢН . КРАМЪ . УБОЩ . ТРЕТ .

Добро и възлюбленнѣи хѣлѣи мѣи . ѿба пѣи
и шѣ и ѿвѣтѣ ѿкопѣтн . рѣбо развѣтнѣи
Д слово пѣтѣлѣсѣрѣшнѣи . прѣкѣбо иго
ѿцѣ . възвѣщѣи мѣи твоѣи братнѣи мѣи . и
срѣи цркѣи възвѣщѣи . и пакы непѣи мѣи
твоѣи ииѣи пѣи твоѣи ѿсѣборѣи мѣи . и пакы
и мѣи пѣи мѣи пѣи елиѣи пѣи пѣи
воиѣ . пѣи дѣи мѣи възвѣщѣи кѣбоу крѣи
моу ииѣи мѣи . пѣи мѣи кѣбоу сѣи пѣи мѣи .
иуѣи . замѣи ѿго мѣи . дарѣи мѣи
пѣи кѣи блгѣи творѣи пѣи . и во ѿиѣ
пѣи дѣи мѣи . и азѣ пѣи пѣи пѣи
глахѣи кѣи братнѣи мѣи . ѿиѣи иуѣи
възлюбленнѣи . въ мѣи мѣи . Елиѣи
мѣи сѣи . ѿиѣи хѣи мѣи .
гѣи ииѣи . Егоѣи пѣи пѣи .

СТЕФАНЪ КРАСНЪ ТРА

аго оубоша . просихъте вѣка пѣшь вѣи цедри
хс . милоуи радъ хрѣтианскѣи . и мѣхотѣ ш
сирѣбыти чедъ штъ стѣва сѣго влгѣтпнѣа
го крам . и вѣсоу зѣмлю срьбьскѣю блгѣволн
нѣмь мѣсти своѣ . вѣспавшюу ипѣго сѣи
зрѣноу мѣтнѣи и блгѣволн сѣмь . прѣтѣ прѣ
стѣль крамѣстѣа влзлюбѣннѣи сѣмь ѣмо .
блгѣтпнѣи и хубѣбы и вѣдѣннѣи емь крѣ
пѣа и смѣрѣннѣи вѣи орьбьскѣи ипѣморь
скѣи зѣмь . стѣфлѣи крамь . сѣи оубо вѣ
ликѣи ипѣнзѣлнскѣи мѣтнѣи стѣвлнѣа . вѣ
ликѣи и прѣслѣво ипѣтѣрѣи вѣрѣтѣ . пѣтѣ дѣ
вѣи црѣ . и раднѣтѣи и прѣ раднѣтѣи своѣ .
красѣи оубо сѣи влзлюбѣннѣи . и дѣлнѣи дѣ
брѣноу пѣлѣсѣиго . пѣтѣ мѣтѣи сѣи итѣскѣи .
и сѣи прѣтѣи стѣрѣи вѣрѣтѣи своѣи . и вѣсѣи
црѣи оубо стѣпнѣи дѣнѣи . пѣтѣи сѣи итѣскѣи
и мѣтнѣи своѣи . вѣсѣи оубо стѣпнѣи црѣи ѣлнцн сѣи
хѣи шѣи ипѣи мѣи ѣго . пѣтѣи сѣи вѣрѣи
мѣтнѣи ипѣи вѣи ипѣи оубо блгѣи пѣтѣи
лѣи . вѣи пѣтѣи ипѣи хѣи мѣи влзлюбѣннѣи
былѣи . и мѣтнѣи пѣи лѣи вѣи сѣи блгѣи
тпнѣи крамѣи . сѣи оубо прѣвѣи крѣ
стѣфлѣи . пѣтѣи ѣи шѣи стѣи своѣи соу
щюу прѣлѣи кѣ вѣоубѣи дѣлѣи лѣи

Стара српска књижевност у 24 књиге
књига седма

ДАНИЛОВИ НАСТАВЉАЧИ

Данилов Ученик, други настављачи Даниловог зборника

Уредник

Милосав Савић

Рецензент

др Радмила Маринковић

Ликовно-графичка опрема

Добрило М. Николић

Технички уредник

Сека Кресовић Бунета

Коректор

Грозда Пејчић

Издавачи

Издавачка радна организација Просвета

ООУР „Издавачка делатност“

Београд, Добрачина 30

за издавача

Добрица Вуловић, директор

Српска књижевна задруга

Београд, Маршала Тита 19

за издавача

Радомир Радованац, директор

Штампа

Београдски издавачко-графички завод

Београд, Булевар војводе Мишића 17

Тираж

7 000 примерака

Београд 1989.

ISBN 86-07-00088-8
86-07-00442-5